

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

İNSANA HÜRMETİN FIKHA ETKİSİ

NECMETTİN NURİ ÇETİNER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. HUZEYFE ÇEKER

KONYA - 2023

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Necmettin Nuri ÇETİNER		
	Numarası	18810601263		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. Huzeyfe ÇEKER		
Tezin Adı	İnsana Hürmetin Fıkha Etkisi			

İnsan kerem sıfatına sahip bir şekilde yaratılmış olup diğer canlılardan üstün tutulmuştur. Keramet; din, ırk, mezhep vb. ayırım yapılmaksızın insanın sadece insan olmasından kaynaklanan, ortadan kalkması düşünülemeyen ve tüm insanlarda bulunan bir sıfattır. İnsanın kerem sıfatına sahip olması fıkhi hükümlere de yansımıştır. Bu çalışmada insana gösterilen hürmetin fıkhıdaki yansımaları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, kapsamı, amacı, önemi ve izlenen yöntem anlatılmıştır. Birinci bölümde konu etrafında zikredilen kavramsal çerçeve ve fıkıh usûlü alanında yer alan deliller çerçevesinde konu değerlendirilmiş ve fıkıh usulünün diğer konuları arasında yer alan örnekler anlatılmıştır. İkinci bölümde ibâdât, muâmelat, İslâm ceza hukuku, İslâm miras hukuku ve İslâm aile hukukunda yer alan konu ile ilgili örnekler zikredilmiştir. Üçüncü bölümde ise insana hürmeti ilgilendiren güncel meseleler ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise elde edilen verilerin tahlili yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsan, Hürmet, Onur, Saygı, Fıkıh.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Necmettin Nuri ÇETİNER		
	Student Number	18810601263		
	Department	BASIC ISLAMIC SCIENCES / İSLAMIC LAW		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assist. Doç. Dr. Huzeyfe ÇEKER		
Title of the Thesis/Dissertation	The Impact Of Respect For Human Beings On Islamic Law			

Human beings have been created with the attribute of generosity and are considered superior to other living creatures. Generosity is an attribute that arises from the mere fact of being human, without distinctions based on religion, race, sect, and so on. It is an inherent quality that is present in all human beings and cannot be eliminated. The possession of the attribute of generosity by humans has also found its reflection in the legal principles of Islamic jurisprudence (Fiqh). This study aims to identify the legal implications of the respect accorded to humans.

This study comprises an introduction and three main sections. The introduction provides an overview of the subject, its scope, objectives, significance, and the methodology employed. The first section discusses the conceptual framework surrounding the topic and evaluates it within the framework of evidence found in the field of Islamic jurisprudential principles (fiqh usul). In the second section, the topic and examples are mentioned in the context of acts of worship (ibadat), transactions (muamalat), Islamic criminal law, Islamic inheritance law, and Islamic family law. In the third section, contemporary issues related to the respect for humans are addressed. The conclusion section provides an analysis of the data obtained.

Keywords: Human, Respect, Dignity, Honor, Fiqh.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Necmettin Nuri ÇETİNER		
	Numarası	18810601263		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	İnsana Hürmetin Fıkha Etkisi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Necmettin Nuri ÇETİNER

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR.....	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	1
III. ARAŞTIRMANIN AMACI	2
IV. İZLENEN YÖNTEM.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1. İnsan.....	4
2. Hürmet-İhtiram-Mahremiyet	5
3. Halife.....	5
4. Tekrîm	6
5. Takvîm	7
6. Şeref	8
7. İzzet.....	9
8. Onur.....	9
II. FIKIH USÛLU ALANINDA İNSANA HÜRMETİN FIKHA ETKİSİ.....	11
1. EDİLLE-İ ŞER'İYYE	11
1.1. Asli deliller	11
1.1.1. Kitap ve Sünnet.....	11
1.1.2. İcma.....	12
1.1.3. Kıyas.....	12
1.2. Fer'i Deliller.....	13
1.2.1. İstihsan	13
1.2.1.1. Nass Sebebiyle İstihsan	13
1.2.1.2. Maslahat Sebebiyle İstihsan	14
1.2.2. Mesalih-i Mürsele	14
1.2.3. Örf.....	15

1.2.4. Sedd-i Zerâi.....	15
III. FIKİH USÛLÜ ALANINDA İNSANA HÜRMET İÇEREN DİĞER MESELELER.....	16
1. Hacr Konusunda İnsana Hürmetin Tezahürleri.....	16
2. Zaruret Fıkında İnsana Hürmetin Tezahürleri	18
3. Ceninin Konusunda Hürmetin Tezahürleri	21
3.1. Ceninin Varlığına Bağlı Olarak Getirilen Hükümler	25
3.1.1. Hamile Kadının Oruç Tutmama Ruhsatı	25
3.1.2. Hamile Kadının Cezasının Ertelenmesi	25
İKİNCİ BÖLÜM.....	26
FIKHÎ AÇIDAN İNSANA HÜRMET ÖRNEKLERİ.....	26
I. İBÂDÂT ALANINDA İNSANA HÜRMETİN FIKHA ETKİSİ.....	26
1. TEMİZLİK	26
1.1. Necâsetleri Giderme Yöntemleri.....	28
1.1.1. Boğazlama ve Tabaklama Yoluyla Temizleme	28
1.1.2. İstihâle Yöntemi İle Temizleme.....	30
2. NAMAZ	30
2.1. Setr-i Avret	31
2.2. Cenaze Ahkâmı.....	33
2.2.1. Cenazenin Yıkanması	34
2.2.2. Cenazenin Kefenlenmesi.....	34
2.2.3. Cenaze Namazı.....	35
2.2.4. Cenazenin Taşınması ve Defni	36
II. MUÂMELAT ALANINDA İNSANA HÜRMETİN FIKHA ETKİSİ.....	37
1. Mal Kavramı.....	37
2. İnsana Hürmet Açısından Köleliğin Değerlendirilmesi	39
2.1. Kölenin Hukuki Statüsü	43
2.2. İnsana Hürmet Çerçevesinde Köleye Karşı Muameleler	44
3. İcâre	45
III. UKÛBÂT ALANINDA İNSANA HÜRMETİN FIKHA ETKİSİ.....	46
1. İslâm Hukukunda Cezalar	48
1. 1. Hırsızlık / Hadd-i Sirkat	48
1. 2. Zina / Hadd-i Zina	49

1. 3. Hadd-i Kazf / Zina İftirası.....	50
2. İnfazdan Önce ve Sonra İnsan Onurunun Himayesi	51
2. 1. Hüküm Öncesi İnsan Onurunun Himayesi	51
2. 2. İnfaz Esnasında İnsan Onurunun Himayesi.....	52
2. 3. İnfaz Sonrasında İnsan Onurunun Himayesi	52
IV. FERÂİZ ALANINDA İNSANA HÜRMETİN FIKHA ETKİSİ	53
1. Vasiyet.....	55
V. MÜNÂKEHÂT ALANINDA İNSANA HÜRMETİN FIKHA ETKİSİ	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	58
İNSANA HÜRMET BAĞLAMINDA GÜNCEL MESELELER	58
1. İnsan Kökenli Biyolojik Maddeler	58
2. Organ Nakli	60
3. Tüp Bebek.....	62
4. Taşıyıcı Annelik.....	63
5. Ötanazi.....	64
6. Kısırlaştırma	65
7. Klonlama.....	67
8. Kök Hücre Çalışmaları	68
9. Kürtaj.....	69
SONUÇ	71
BİBLİYOGRAFYA.....	73

KISALTMALAR

b.	: bin
bkz.	: bakınız
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİYK.	: Din İşleri Yüksek Kurulu
edt.	: Editör
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
Hz.	: hazreti
m.	: madde
Mv.F	: el-Mevsûatü'l-fıkhiyyetü'l-Kuveytiyye
nşr.	: neşreden
v.	: vefatı
r.a.	: Radıyallanu anh
r.anha	: Radıyallanu anhâ
sy.	: Sayı
thk.	: tahkik eden
TİA	: Temel İslâm Ansiklopedisi
trc.	: tercüme, tercüme eden
TMK	: Türk Medeni Kanunu
ty.	: basım tarihi yok
vb.	: ve benzeri
v.dğr	: ve diğerleri
vs.	: ve saire
yy.	: basım yeri yok

ÖNSÖZ

İnsanı ahsen-i takvîm üzere yaratan Allah'a hamdolsun. İnsana sırf insan olması hasebiyle değer veren Hz. Peygamber'e sâlât ü selâm olsun. Allah, insanı yarattığı varlıkların içerisinde en güzel konuma yerleştirmiştir. İnsan, Allah'a kulluk etme şerefine eriştiği için diğer varlıklardan ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Ayrıca insan yeryüzünde halife kılınmış ve her şey insanın hizmetine verilmiştir.

Geçmişten günümüze kadar insana değer verme düşüncesi sürekli var olmuştur. Ancak bu düşünce kimi medeniyetlerde sadece düşüncede kalmış, pratikte ise tam tersi uygulamalar yapılmıştır. İslâm medeniyetinde ise teoride olduğu kadar pratikte de insana değer verme düşüncesi yer almıştır. İslâm dininin tüm alanlarında bu değer kendini hissettirmiştir. Özellikle İslâm ceza hukukunda vaz edilen cezaları çağdışı, insan onurunu zedeleyici olarak görenler olmuştur. Ancak durum bu şekilde değildir. Ceza hukukunda vaz edilen hükümler insanın onur ve haysiyetini zedelediği açıkça çalışmada görülecektir. Bu çalışmada İslâm hukukunda vaz edilen hükümlerin gaye ve hikmetleri doğrultusunda insan onuru üzerindeki etkisi, insanı insan yapan değerlerin korunduğu ve insana saygının esas olduğu görülecektir.

Bu çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, kapsamı, amacı, önemi ve izlenen yöntem anlatılmıştır. Birinci bölümde konu etrafında zikredilen kavramsal çerçeve ile fıkıh usûlü alanında yer alan deliller çerçevesinde konu değerlendirilmiş ve fıkıh usulünün diğer konuları arasında yer alan örnekler anlatılmıştır. İkinci bölümde ibâdât, muâmelat, İslâm ceza hukuku, İslâm miras hukuku ve İslâm aile hukukunda yer alan konu ile örnekler zikredilmiştir. Üçüncü bölümde insana hürmeti ilgilendiren güncel meseleler ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise elde edilen verilerin tahlili yapılmıştır.

Konu tespitinde bana yardımcı olup araştırma sürecinde yardımda bulunan Prof. Dr. Orhan ÇEKER'e müteşekkirim. Ayrıca araştırma ve teknik konularda kıymetli önerileriyle hep yanımda bulunan ve bana yol gösterip yardımını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Huzeyfe ÇEKER'e, tezimin değerlendirmesini yaparak değerli katkılar sunan Doç. Dr. İsmail BİLGİLİ ve Doç. Dr. İsa ATCI hocalarıma da

şükranlarımı sunuyorum. Son olarak eğitim hayatım boyunca her zaman yanımda bulunup bana destek olan, haklarımı hiçbir zaman ödeyemeyeceğim kıymetli anne, babama ve eşime sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Necmettin Nuri ÇETİNER

Konya – 2023

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Yaptığımız araştırmalar neticesinde vardığımız sonuca göre, bütün beşerî hukuk sistemlerinde insan ve onurunu muhafaza eden hükümler vaz edilmiştir. Ancak bazı hukuk sistemlerinde insanlar hususunda sadece bir ırkın üstünlüğü ön plana alınmış, diğer ırktaki insanların uygulamakta olduğu hukuk sistemlerinde insanı ve onurunu muhafaza etme gayesi yer almasına rağmen bu alanda gereken ihtimam gösterilmemiştir. İslâm hukukunda ise durum böyle değildir. İnsanların birbirine üstünlüğü bulunmamaktadır. Bu nedenle insan; dini, dili, ırkı ne olursa olsun eşit muamele görme hakkına sahiptir.

Beşerî hukuk sistemlerinde yer alan hükümler baz aldıkları kaynaklardan esinlenerek oluşturulurken, semavi dinlerde hükümler ilahi kaynaklıdır. İslâm hukukunda vaz edilen hükümler tamamen Şârî tarafından belirlenmiştir. Şârî insanların dünya ve ahiret menfaatini gözeterek bu hükümleri belirlemiştir.

İnsan, kendisine atfedilen saygınlık nedeniyle birçok araştırmaya konu olmuştur. Çeşitli ilim dallarında yapılan araştırmalarda insanın saygınlığı farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiştir. Bu çalışmada insan ve onurunun İslâm hukuk kurallarında nasıl muhafaza edildiği ortaya konmaya çalışılacaktır.

II. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

İslâm hukuku bağlamında insan ve hürmetin ne anlama geldiğini değerlendirmek için bu kavramların tarihsel arka planına bakmak ve genel olarak ne şekilde kullanıldığını incelemek gerekmektedir. Bu sebeple ele aldığımız çalışmada, İslâm'ın insana ve hürmetine ne kadar değer verdiği meselesi ayet ve hadislerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra sadece insan ve hürmet kavramlarını açıklamakla yetinmeyip; hürmet kavramıyla aynı anlamlara gelen diğer kavramlara da yer verilip içerik daha da zenginleştirilmiştir. İnsana atfedilen hürmet, fikhın sadece bir alanında söz konusu değildir. Aksine fikhın bütün alanlarında mezkûr meselenin örneklerini görmek mümkündür. Bu sebeple araştırmamızda kapsam olarak konu ile

alakalı örneklerin bulunduğu İslâm hukukunun tüm alanlarına temas edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra araştırma konusunun ana temasını kullanarak konu ile alakalı güncel meseleler de ele alınmıştır.

III. ARAŞTIRMANIN AMACI

Ele aldığımız çalışmanın birçok amacı söz konusudur. İlk olarak ibâdât ve muamelat alanlarında insanın ve insan olmayan varlıkların kıyas edildiği bir meselede insanın hürmeti ortaya konmak istenmiştir.

Buna ek olarak İslâm ceza hukukunda, Kur'ân ve sünnet tarafından belirlenen cezaların insan onuruna bir hâlel getirmediğini göstermek de amaçlarımızın arasındadır. Zira zikredilen cezalar, işlenen suçların mukabilinde takdir edilmiştir. Bu bağlamda kişi suç işlese bile, insan ve insan onuru muhafaza edilmiştir.

İslâm aile hukuku ve miras hukuku alanlarında ise, insanların diğer insanlarla olan münasebeti nedeniyle ortaya çıkan durumların insan onuru korunarak çözüme kavuşturulduğunu göstermek amaçlanmıştır. Yine fıkıh usulü alanında deliller ve birtakım konular ele alınarak hüküm verilirken insan menfaatinin dikkate alındığını göstermek hedeflenmiştir.

Ayrıca çalışma konusu ile alakalı güncel meselelere de temas edilmiş, gerek insanın diğer varlıklarla kıyas edildiği durumlarda gerekse insanın salt olarak konu edinildiği alanlarda insanın hürmeti ön plana çıkartılarak bu alanda çalışanların istifadesine sunulmak istenmiştir.

IV. İZLENEN YÖNTEM

Konu ile alakalı örnekler ilk olarak Ömer Nasuhi Bilmen'in *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu* (v.1390/1971) baştan sona taranarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra örnekler hakkında madde varsa *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nden ilgili maddeleri tahlil edilmiştir. Anlatılan konular hakkında varsa doktora veya yüksek lisans tezlerinden istifade edilmiştir. Konu bazlı çalışmalarda müstakil eserlerden de yararlanılmıştır.

Örnekler aktarılırken klasik fıkıh eserlerindeki konu sıralaması esas alınmıştır. İbâdât, muâmelât, İslâm ceza hukuku, İslâm aile hukuku, İslâm miras hukuku konuları hakkında örnekler zikredildikten sonra fıkıh usûlü alanındaki örneklere yer verilmiştir. Son olarak konu ile alakalı güncel meselelere temas edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. İnsan

İnsan kelimesi Arapça “i-n-s” (إ-ن-س) kelimesinden türetilmiştir. “Beşer, insan topluluğu” gibi anlamlara gelir. “İns”, erkek veya dişi insan türünün her ferdini kapsamaktadır. Bu kelimeye *insî/enesî* yahut *insân* denmektedir.¹

İnsan kelimesinin kökenine baktığımız zaman birbirinden farklı iki anlam karşımıza çıkmaktadır: İlk olarak insan kelimesinin aslı “unutmak” anlamına gelen “nesy/nisyân” kelimesidir. İkinci olarak da insan kelimesi “alışmak, uyum sağlamak” anlamına gelen “üns” kelimesinden gelmektedir. Bu kelime Türkçede ünsiyet olarak kullanılmaktadır.²

İnsan, diğer varlıklarla sevgi ve yakınlık ilişkisi kurabilen bir varlıktır. İnsan ancak bu ünsiyet yani kaynaşma sayesinde hayatını devam ettirebilir. Bu yüzden insan doğuştan medeni bir varlık olarak ifade edilir.³

Kur’an-ı Kerim’de *insan*⁴ kelimesiyle birlikte *ins*,⁵ *insî*,⁶ *enâsî*⁷ kelimeleri de kullanılmıştır. İnsan kelimesinin çoğulu olan *nâs*⁸ kelimesi de birçok ayette geçmektedir. Hatta *nâs* adında müstakil bir sure de bulunmaktadır.⁹ İnsan anlamına gelen *benî Âdem* kelimesi de Kur’an’da yer almaktadır.¹⁰

---

¹ Cevherî, *es-Sihâh*, “İns”, III, 904-906.

² Kutluer, İlhan, “İnsan”, *DİA*, XXII, 321.

³ Bilgiz, Musa, *Kur’an’da İnsanlık Onuru*, 21.

⁴ Nisâ 4/28, Yûnus 10/12, Hûd 11/9.

⁵ En’âm 6/112, A’râf 7/38, İsrâ 17/88.

⁶ Meryem 19/26.

⁷ Furkân 25/49.

⁸ Bakara 2/8, Âl-i İmrân 3/4, Nisâ 4/1.

⁹ Nâs, 114/1-6.

¹⁰ A’râf 7/26; İsrâ 17/70; Yâsîn 36/60.

2. Hürmet-İhtiram-Mahremiyet

Hürmet kelimesi sözlükte “uygulanması gereken, ihlâli yasak olan görev” anlamına gelmektedir. Ayrıca aynı kökten olan ihtiram kelimesi ise “korkmak, çekinmek” anlamına gelmektedir. Bu iki kavram Türkçe’de saygı kavramının karşılığıdır.¹¹

Mahremiyet ise haram kelimesinden türemiştir. Bu kelime Kur’an-ı Kerim’de dokunulmaz, hürmet gösterilen ev anlamıyla Kâbe için kullanılmaktadır.¹² Kâbe için kullanılan bu vasıf, onun saygınlığının bir nişanesidir. Bu saygınlık sonucunda Kâbe hafife alınamayıp, Kâbe’nin varlığı ve çevresi de bu saygınlığın içine girmektedir.¹³

Mahrem kelimesini Kur’an-ı Kerim’deki anlamlarıyla çözümlene yaptığımız zaman şu sonuçlar çıkmaktadır; ilk olarak mahrem yasaklığın bir ifadesidir. Mahrem kılınan yere hukukun izin verdiği kişiler dışında girilmesi yasaktır. İkincisi, bir yere, ancak belirli kişilerin ve belirli kurallar dâhilinde girebilmesi o yerin değerli olduğunun nişanesidir. Bu yüzden insan bedeni dokunulmazdır. İnsan bedeninin Kâbe gibi dokunulmaz kılınarak güven ve emniyete alınması en güzel şekilde yaratılmasından kaynaklanmaktadır.¹⁴

3. Halife

Halife kelimesi, “başkasının yerine geçmek, bir kişiden sonra gelip onun yerini almak, birinin ardından gelmek/gitmek” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵ Halife, Kur’ân-ı Kerim’de iki yerde geçmektedir. İlk olarak Bakara suresinde yer alan ayetin meali şu şekildedir: “*Hani rabbın meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Biz seni övgü ile tesbih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacağın?” dediler. Allah “Şüph*

---

¹¹ Çağırıcı, Mustafa, “Saygı”, *DİA*, XXXVI, 211.

¹² İbrahim, 14/37.

¹³ Şahin, Nurten Zeliha, “Mahremiyet Alanı Olarak İnsan Bedeni” 165.

¹⁴ Şahin, Nurten Zeliha, “Mahremiyet Alanı Olarak İnsan Bedeni” 166.

¹⁵ Cevherî, , *es-Sihâh*, “Hif”, IV, 1354.

*yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim” buyurdu”.*¹⁶ Bu ayette görüldüğü üzere ilk insan yaratılırken meleklerle hitaben “insan” kavramı yerine “halife” kavramını kullanmıştır. Halife kelimesinin bulunduğu bir diğer ayet ise şu şekildedir: “*Ey Dâvûd! Biz seni yeryüzünde halife yaptık; onun için insanlar arasında adaletle hükmet...*”¹⁷ İnsanın yeryüzünde halife olduğu sıkça tekrarlanmıştır.¹⁸ İnsanın halife olmasının temelinde; hak ve adaleti tesis etmesi, iyi ve güzel işler yapmak üzere ağır bir sorumluluk yüklenmesi gibi etmenler yer almaktadır. Halife kavramı da insanın yeryüzünde en şerefli varlık sayılmasını ifade etmektedir.¹⁹ İnsan Allah’ın hükümlerini yerine getirmede sorumlu olduğu için halife ismi verilmiştir.²⁰ Halife lafzı kullanılarak bir anlamda yeryüzünün sorumluluğu insana tevdi edilmiştir. Diğer yaşayan varlıklara kıyasla insan bu görevi layığıyla yerine getirecek tek varlıktır.²¹

4. Tekrîm

Sözlükte “Allah’ın insana şan-şeref vermesi, mal-mülk vermesi” gibi anlamlara gelmektedir.²² Tekrîm, Kur’an-ı Kerim’de insanın diğer canlıların çoğundan üstün olduğunu göstermektedir.²³ İnsanın diğer canlılara karşı üstün olmasını sağlayan bazı etmenler vardır. Bu etmenlerin arasında insana akıl verilmesi ve bunun sonucunda düşünebilmesi, insanın yaratılışının mükemmel olması vb. diğer varlıklarda olmayan nitelikler yer almaktadır. İnsanı özel kılan bu özellikler, diğer canlılara karşı insanı üstün konuma çıkarmaktadır.²⁴ İnsana verilen bu üstünlük, insan daha dünyaya gelmeden ana rahmine düştüğü anda başlamaktadır. Bu üstünlüğün kazanılması için maddi veya manevi bir bedel ödenmesine gerek yoktur. Bu semavî bir bağıştır, insana fitraten verilmiştir.²⁵ Bu üstünlük, insanı tüm yönüyle kapsamaktadır. Söz konusu

---

¹⁶ Bakara 2/30.

¹⁷ Sâd 38/26.

¹⁸ Bakara 2/30; En‘âm 6/165; Yûnus 10/73; Neml 27/62; Fâtır 35/39; Sâd 38/26.

¹⁹ Avcı, Casim, “Hilafet”, *DİA*, XVII, 539.

²⁰ Bilgiz, Musa, *Kur’an’da İnsanlık Onuru*, 18.

²¹ Esen, Muammer, “İnsanın Halifeliği Meselesi”, 31.

²² Cevherî, *es-Sihâh*, “Krm”, V, 2019.

²³ İsrâ, 17/70.

²⁴ Bilgiz, Musa, *Kur’an’da İnsanlık Onuru*, 29.

²⁵ Draz, M. Abdullah, *İslâm’ın İnsana Verdiği Değer*, 45.

ayeti tefsir ederken Kurtubî (v. 671/1273), bu ayette geçen “mükerrem kılma” olayının insan bedeninden bağımsız düşünülemediğini belirtmiştir.²⁶ Âdemoğluna yüklenen bu vasıf, sırf insan olması hasebiyle diğer canlılar arasında saygınlığını ön plana çıkarmıştır. Bu vasfın insana yüklenme nedenleri arasında insanın diğer yaratılmışlar arasında akıl, irade ve bilinçli olmasının yanında yaratıcının insanı muhatap alması yer almaktadır.

Mükerremlik sayesinde insan, İslâm hukuk ilkelerinde dokunulmazlık elde etmiştir. Bu dokunulmazlık, insanın hayatının hangi dönemi olursa olsun, dini, dili, ırkı ne olursa olsun tüm insanlığı kapsamış; canlı olsun veya olmasın insan bedeninin koruyuculuğunu üstlenmiştir.²⁷ İnsanın mükerrem olması için göstermesi gereken bir çaba yoktur. Bu nedenle zina sebebiyle doğan çocuğun da işlenen cürümden bağımsız olarak hürmetinin sabit olması buradan kaynaklanmaktadır.²⁸

İnsana gösterilen saygının asıl kaynağı Allah’ın insana değer verip onu üstün kılmasından kaynaklanır. Bu durum, Kur’an-ı Kerim’de “*Gerçek şu ki, Biz Âdemoğullarını üstün kıldık*”²⁹ şeklinde ortaya konulmuştur. Söz konusu ayette yer alan “tekrîm” lafzı dini inançtan bağımsız olarak bütün insanlığı kapsayan “âmm” lafızdır. İnsanoğlunun mükerrem kılınması; din, dil, ırk ayrımı olmaksızın herkesin bu mükerremliğe dâhil olmasını ifade eder. Dolayısıyla insan, türü itibarıyla mükerrem bir varlıktır. Bu mükerremliği koruması için insana sorumluluk yüklenmiştir.³⁰

5. Takvîm

Takvîm kelimesi sözlükte “eğriyi düzeltmek, kıymetlendirmek ve güzellik vermek” gibi anlamlara gelmektedir.³¹ Kur’an’da insanın ahsen-i takvîm üzere yaratıldığından bahsedilmektedir.³² Ahsen-i takvîm ifadesi insan cinsinin madden ve

---

²⁶ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’an*, VIII, 125-126.

²⁷ Şahin, Nurten Zeliha, “İnsanın Onuru mu? Mükerremliği mi?”, 233.

²⁸ Serahsî, *Usûlü’s-Serahsî*, I, 92.

²⁹ İsrâ, 17/70.

³⁰ Şahin, Nurten Zeliha, “İnsanın Onuru mu? Mükerremliği mi?”, 241.

³¹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muhît*, 1152.

³² Tîn, 95/4.

manen doğrultulması, en güzel şekilde biçimlendirilmesi, onun en güzel şekilde yaratılması anlamlarını karşılamaktadır.³³ İnsanın diğer canlılardan bedenlen farklı şekilde yaratılması onun saygın oluşunun bir tezahürüdür.³⁴

Allah Teâlâ, diğer canlılardan farklı olarak insanı özel bir şekilde yaratmıştır. Allah, İlk insan Hz. Âdem'i yaratırken onu "...iki elimle yarattım..."³⁵, "...ona ruhumdan üfledim..."³⁶ tarzında ifadeler kullanmıştır. "Ben ona kendi ruhumdan üfledim" cümlesi insanın makam ve mekânını şereflendirmek içindir.³⁷ Allah Teâlâ'nın insanı yaratırken bu şekilde ifadeler kullanması insanın diğer canlılardan üstün olduğunu ortaya koymaktadır.³⁸ İnsan yaratılış amacına uygun davrandığı sürece ahsen-i takvîm özelliğini korur. Bu amaçtan sapma başlarsa alçaldıkça alçalır.³⁹ Keza bu husus Tin Suresinin 4. ayetinde de "...sonra onu esfel-i sâfile (aşağıların en aşağısına indirdik)" cümleleri ile ifade bulmuştur.

6. Şeref

Şeref, Arapça kökenli bir kelimedir. Sözlükte "yüksek mekân, değer ve asalet" anlamlarına gelmektedir.⁴⁰ Şeref kelimesi, Kur'an'da geçmemektedir. Hadislerde ise sözlük anlamına uygun şekilde yer almaktadır.⁴¹

Şeref kavramı; insanda bulunan değere gösterilen saygıyı ifade etmektedir. Bu kavram onur kavramı ile çoğu yerde aynı anlamda kullanılmaktadır. Ancak iki kavram arasında küçük bir fark bulunmaktadır. Şeref kavramıyla insanda bulunan değere gösterilen saygı kastedilirken onur kavramıyla insanın içinde bulunan bilgiden bahsedilmektedir.⁴²

---

³³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an dili*, VIII, 3936-3937.

³⁴ Şahin, Nurten Zeliha, "İnsanın Onuru mu? Mükerrerliği mi?", 23.

³⁵ Sâd 38/75.

³⁶ Hicr 15/29, Sâd 38/72.

³⁷ Bilgiz, Musa, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, 27.

³⁸ Kutluer, İlhan, "İnsan", *DİA*, XXII, 321.

³⁹ Bilgiz, Musa, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, 17.

⁴⁰ Cevherî, *es-Sihâh*, "Şrf", IV, 1379.

⁴¹ Buhârî, "Ebvâbü'l-Umra" 12, Ebû Dâvûd, "Menâsik", 14.

⁴² İspir, Zeynep, "İnsan Haklarının Temeli Olarak İnsan Onuru Kavramı", 24.

İftira, yersiz suçlama, küfür vb. hakaretler insanın şerefine yönelik saldırılara örnek olarak zikredilebilir. İslâm nasıl canın korunmasına önem veriyorsa kişinin şerefini, namusunu korumasına da o derece önem vermektedir. Şeref ve onur kavramları mahiyet itibarıyla birbirlerine benzemektedir.

7. İzzet

İzzet kavramı, sözlükte “kuvvet, galibiyet, üstünlük ve şeref” anlamına gelmektedir. “Acizlik” ve “zillet” kelimelerinin karşıtıdır.⁴³ Bu kelime, Kur’an’da sözlük anlamına uygun bir şekilde yer almaktadır.⁴⁴ İzzet kelimesi, müminler hakkında olumlu bir anlam ifade eder. İnkârcı ve münafıklar hakkında kullanıldığında ise onların İslâm karşısında bilinçsizce kapıldıkları kibrin etkisiyle işledikleri kötülükleri sürdürmelerini anlatmaktadır.⁴⁵

İzzet kelimesinin sözlük anlamındaki üstünlük, sadece müminlere özeldir. Nitekim “*Hâlbuki asıl güç ve izzet Allah’ındır, resulünüdür, müminlerindir; fakat münafıklar bunu bilmezler!*”⁴⁶ ayetinde görüldüğü üzere asıl üstünlüğün Allah’a inananların olduğu belirtilmektedir. Bu yönüyle izzet kavramının tekrîm kavramından ayrıldığı görülmektedir.

8. Onur

Onur kavramının tanımı sözlükte iki şekilde karşımıza çıkmaktadır; ilk olarak “kişinin kendisine karşı duyduğu saygı” anlamına gelmektedir. Burada onurun kaynağını insan kendisinden almaktadır. Onur hakkında ikinci tanım ise şu şekildedir; “diğer insanların gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer” olarak ifade edilmiştir.⁴⁷ Burada onurun kaynağı ise toplumdur. Bu iki tanımdan yola çıkılarak şu sonuca ulaşılabilir: İnsanın onurlu olabilmesi için kişisel çaba sarf etmesi gerekir. Elde ettiği

---

⁴³ İsfahânî, *el-Müfredât*, “İzz”, 563.

⁴⁴ Nisâ 4/139, Yûnus 10/65, Fâtır 35/10.

⁴⁵ Çağırıcı, Mustafa, “İzzet”, *DİA*, XXIII, 555.

⁴⁶ Münâfikûn 63/8.

⁴⁷ Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK), “Onur”, (Erişim 29 Aralık 2021).

onuru da toplumda muhafaza edebilmesi için kendine uygun muameleyi belirlemesi gerekmektedir.⁴⁸

İnsan onuru kavramı hakkında herkesin üzerinde hemfikir olabileceği bir tanım yapmak imkânsızdır. Bu olgu bir yandan kavramın soyutluğundan, bir yandan da insan onurunun hukuki bir kavram olmadan önce dinî, felsefî kalıplar içinde şekillenmesinden kaynaklanmaktadır. İnsan onuru hakkında kesin bir tanımlama yapılması halinde, insan onurunu belirli bir anlayışın görüşüne göre şekillendirme, belirli bir dünya görüşüyle kavramın içeriğini doldurma ihtimali vardır. Bu nedenle insan onuru hakkında herkesin hemfikir olacağı bir tanım yapılamamaktadır.⁴⁹

Onur kavramının iç onur, atfedilen onur ve gelişen onur olmak üzere üç kısmı bulunmaktadır. İç onur; insanın sadece insan olması hasebiyle sahip olduğu değer kastedilmektedir.⁵⁰ İnsan onuru, insanın yeryüzünde var olduğu sürece değerini koruyup yükseltmeyi amaçlamaktadır.

Uluslararası hukuk metinlerinde yer verilen insan onuru kavramı kaynağını insanın kendi özerkliğinden almaktadır. Bu kavrama yüklenen özerklik sayesinde insan onuru seküler bir hale gelmiştir. Günümüzde bu insanın kendi onurunu koruması, kişinin kendi özerk seçimleri etrafında tasvir edilmektedir. Diğer insanlara zarar vermediği sürece kişilerin şahsi tercihlerine saygı gösterilmesi, insan onurunun bir gereği olarak ortaya konmuştur.⁵¹

Seküler dünyada düşünceler değiştiğinde insan onuruna yüklenen anlamlar da değişmiştir. Dün insan onuruna karşı olan düşünce bugün insan onurunun merkez düşüncesi haline gelebilmektedir. İnsan onuru kavramının içi istenildiği gibi doldurulan bir hâl almıştır. Zıt hakların aynı kavram içerisinde anlam bulması buna örnektir. Söz gelimi ötanaziyi savunan çevreler de insan onurunu dile getirmekte, insanın yaşam hakkı olduğunu savunan grup da insan onuru kavramına dikkat

---

⁴⁸ Şahin, Nurten Zeliha, “İnsanın Onuru mu? Mükerrerliği mi?”, 233.

⁴⁹ Şimşek, Oğuz, “Anayasa hukukunda insan onuru kavramı ve korunması”, 62.

⁵⁰ İspir, Zeynep, “İnsan Haklarının Temeli Olarak İnsan Onuru Kavramı”, 14.

⁵¹ Şahin, Nurten Zeliha, “İnsanın Onuru mu? Mükerrerliği mi?”, 234.

çekmektedir. İnsan özerkliğinin insana saygı anlamında kullanılması, bu tezatlığa sebep olmaktadır.⁵² Bu nedenle insan onuru kavramı, kimi çevrelerce argümansız kalındığı zaman sığınılacak güzel laflar arasında görülmektedir.⁵³

Her toplum onur kavramına kendi kültür anlayışına göre anlam vermektedir. Bu durum da genel bir onur tanımını yapmayı imkânsız hale getirmektedir. Nitekim bir toplumda insan onuruna hakaret nedeniyle reddedilen bir davranışın başka bir toplumda insan onuruna uygun olması yönüyle uygulanması, bu durumu açıklamaktadır. Fransa’da Müslüman kadınların kamusal alanda giydiği burka, insan onurunu zedelediği için yasaklanmıştır. Bunu yasaklarken de insan onuru, argümanını kullanmışlardır.⁵⁴ Öte yandan burka giymenin, İslâm toplumunda kadının onurunu zedelemek yerine kadının onurunu muhafaza ettiği de iddia edilebilir.

II. FIKIH USÛLU ALANINDA İNSANA HÜRMETİN FIKHA ETKİSİ

Fıkıh usulü alanında öncelikle konu ile alakalı edille-i şer’iyye açıklanacaktır. Daha sonra çeşitli konular hakkında insana gösterilen hürmetin tezahürlerine değinilecektir.

1. EDİLLE-İ ŞER’İYYE

1.1. Asli deliller

1.1.1. Kitap ve Sünnet

Asli delillerin başında Kur’an ve sünnet yer alır. Kur’an insanlar için gönderilmiş rehberdir. Kur’an, insanlara İslâm dininin genel prensiplerini anlatır. Sünnet ise Kur’an’da yer alan hükümlerin nasıl uygulanacağını tarif eder. Kur’an ve sünnetin varlığı insanların kurtuluşa ermesi için gönderilen iki kaynaktır. Gerek Kur’an olsun gerek sünnet olsun her iki kaynak da insanoğlunun hayatının her alanına yön veren kaynaklardır. İnsanın doğumundan ölümüne kadar karşılaşılabileceği olaylar, Kur’an ve sünnet perspektifinde çözümlenebilmektedir. Bu sayede insan hem dünya

---

⁵² Şahin, Nurten Zeliha, “İnsanın Onuru mu? Mükerrerliği mi?”, 239.

⁵³ Erkoç Baydar, Tuba, “Bedenden Cesede İnsan Onuru”, 106.

⁵⁴ Sayın, Kemal Efe, “Avrupa’da Burka Yasakları Üzerine Bir İnceleme”, 191.

işlerini kurtarıırken hem de Allah’ın emir ve yasaklarını gözeterek ahiretini kurtarmaktadır. Bu iki kaynağın varlığı, insana yol göstericiliği ona verilen değerini göstergesidir.

1.1.2. İcma

İcma, Hz. Peygamber’in vefatından sonra herhangi bir dönemde müçtehitlerin amelî bir mesele hakkında şer’î hüküm üzerine ittifak etmeleridir.⁵⁵ Hz. Peygamber’in ümmetinin hata üzere birleşmeyeceğine dair bulunan rivayetler icmanın delil olduğunu göstermektedir. Nitekim Hz. Peygamber “Benim ümmetim hata üzere birleşmez”⁵⁶ ve “Allah’tan ümmetimin sapıklık üzere birleşmemesini istedim; bana dileğimi verdi.”⁵⁷ rivayetleri icmanın delil olduğunu göstermektedir. Burada ümmetin topyekûn hata etmeyeceğine dair bir müjde vardır. Bu noktada İslâm ümmetine atfedilen bir değerden bahsedilmektedir.

1.1.3. Kıyas

Kıyas, asli delillerde hükmü bulunmayan bir meseleye, aralarındaki illet birliği sebebiyle, bu kaynaklardan birinde yer alan meselenin hükmünü vermektir.⁵⁸

Hanefi mezhebi ve cumhur arasında kıyasın geçerli olduğu alanlar arasında farklılık bulunmaktadır. Cumhur kıyası akaid alanı hariç bütün dini konularda caiz görürken Hanefiler; akaid, hadd, keffâret hariç geri kalan dini konularda caiz görmüşlerdir.⁵⁹

Konumuzla alakalı kıyasa örnek olarak şu örneği zikredebiliriz: Hz. Peygamber (s.a.v.) “Katil, mirasçı olamaz”⁶⁰ buyurmaktadır. Bu hüküm sünnette yer aldığı için usul kurallarına göre buna asıl denilmektedir. Aynı durumda kendisine vasiyet bırakan kişiyi öldüren kişinin de vasiyetten mahrum kalması kıyas

---

⁵⁵ Âmidî, *el-İhkâm fi usûli’l-ahkâm*, I, 195.

⁵⁶ İbn Mâce, “Fiten” 8.

⁵⁷ Ebu Davud, “Fiten”, 1.

⁵⁸ Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu’l-Esrâr*, III, 269.

⁵⁹ Serahsî, *Usûl*, II, 122.; Âmidî, *el-İhkâm*, IV, 318.

⁶⁰ Ebu Davud, “Diyât”, 18.

kurallarının cari olduğunu göstermektedir. Nitekim kişi, kendisine vasiyet bırakan kişiyi öldürmesi yeni bir meseledir. Bu durum asli delillerde zikredilmemiştir. Ancak bu asıl ve fer'in arasında vaktinden önce hukuki bir sonuca ulaşma şeklinde bir illet birliği bulunmaktadır. Bu nedenle aslın hükmü fer'in hükmüne tatbik edilir.⁶¹

İslâm hukuku dinamik bir sisteme sahiptir. Önceden tanzim edilen kurallar günümüze uygulanması fıkıh usulü kuralları çerçevesince olmaktadır. Yukarıda zikredilen yeni bir mesele, var olan bir meseleye kıyas edilerek İslâm hukukundaki yerini almıştır. Vaktinden önce mala sahip olmak isteyen ve bunun sonucunda bir kişinin ölümüne sebep olan kişiyi İslâm hukuku o malın yokluğuyla cezalandırmıştır. İnsanın her şeyden daha değerli olduğu buradan anlaşılmaktadır.

1.2. Fer'i Deliller

Zannî delil diye de anılan fer'i delil tabiri fukaha tarafından üzerinde ittifak sağlanamayan deliller için kullanılmaktadır.⁶² Fer'i delillerin tamamından ziyade konu ile alakalı olan delillere değinilecektir.

1.2.1. İstihsan

İstihsan, müçtehidin bir konuda nass, icma, zaruret, gizli kıyas ya da maslahat gibi daha kuvvetli bir delile dayanarak o mesele hakkındaki genel kuralı bırakıp özel kuralla hükmetmesidir.⁶³ Nas sebebiyle istihsan, icma sebebiyle istihsan, zaruret sebebiyle istihsan, maslahat sebebiyle istihsan, örf sebebiyle istihsan, kapalı kıyas sebebiyle istihsan; istihsan çeşitleri arasında yer almaktadır.⁶⁴

1.2.1.1. Nass Sebebiyle İstihsan

Genel kurala göre oruç tutan birisi kasten veya unutarak bir şey yiyip içerse orucu bozulmaktadır.⁶⁵ Ancak bu konu hakkında Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayet

---

⁶¹ Hallâf, Abdülvehhâb, *İlmü usûli'l-fikh*, 53.

⁶² Bilmen, Ömer Nasûhi, *Hukûk-ı İslâmîyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, I, 195.

⁶³ Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu'l-Esrâr*, V, 24.; Âmidî, *el-İhkâm*, IV, 162.

⁶⁴ Serahsî, *Usûl*, II, 200.

⁶⁵ Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâ'i*, II, 90.

edilen bir haberde “Bir kimse oruçlu olduğunu unutarak yer veya içerse orucunu tamamlasın, bozmasın. Çünkü onu, Allah yedirmiş, içirmiştir.”⁶⁶ buyurarak oruçlu kimsenin orucunun bozulmayacağını belirtmektedir. Oruçlu bir kimsenin unutarak yemesi ve içmesi durumunda orucunun bozulmaması; İslâm dininde yer alan emirlerin insanların hayatlarını kolaylaştırdığını göstermektedir. Bu durum insana verilen değeri göstermektedir.

1.2.1.2. Maslahat Sebebiyle İstihsan

Genel kural terk edilerek maslahata göre hüküm verme işlemidir. İslâm hukukunda ücret karşılığında herkese iş yapan terzi vb. yanında bulunan mallar emanet hükmündedir. Bu meslek sahiplerinin kusur ve kastı bulunmadan mallara bir zarar gelmesi sonucunda emanet edilen kişilerin bu malları tazmin etmesi gerekmemektedir. Ancak toplumun genel ahlak yapısı değiştiği için fakihler, malların korunması maslahatına binaen telef olan malların dükkân sahiplerince tazmin edilmesine hükmedilmiştir.⁶⁷ Bu durum insanların maslahatı gözetilerek hükmün değiştiğini göstermektedir. Burada insanların malının zayi olmaması amaçlanmıştır, bu da insana verilen değeri göstermektedir.

1.2.2. Mesalih-i Mürsele

Mesalih-i mürsele, insanlara bir fayda sağlayan ya da onlardan bir zararı izale eden ancak muteber veya gayrı muteber olduğuna dair delil bulunmayan manalardır.⁶⁸

İslâm hukukunda bir şey maslahat olarak değerlendirilirken onun dünyalık geçici çıkar amacı gütmesine bakılmamaktadır. Maslahat, insanların genel menfaatine uygun olan dine herhangi bir zarar vermeyen ve ahirette nasıl bir fayda sağlayacağı dikkate alınan bir kavramdır. Bu nedenle fıkıh usulündeki maslahatla yarar, çıkar vb. kelimeler birbirlerini karşılamamaktadır.⁶⁹

---

⁶⁶ Buhârî, “Savm”, 26.

⁶⁷ Kahraman, Abdullah, *Fıkıh Usûlü*, 194.

⁶⁸ Âmidî, *el-İhkâm*, IV, 167.

⁶⁹ Kahraman, Abdullah, *Fıkıh Usûlü*, 201.

Zarûrât-ı hamse olan dinin, canın, malın, aklın, neslin korunması muteber maslahatlar arasında yer almaktadır. Şârî hüküm koyarken bunları muhafaza etmeyi hedeflemiştir. Bu nedenle canın korunması için kısas, malın korunması için hırsızlık cezası, aklın korunması için içki cezası, neslin korunması için de zina cezası meşru kılınmıştır.⁷⁰ Bu vazedilen cezalar insanı hem dünyada korumak hem de ahiretini kurtarmak için önemlidir. İnsanın her iki âlemde de çıkarı gözetilerek konulan hükümler insana verilen değeri göstermektedir.

1.2.3. Örf

Örf, insanların çoğunun ya da bir toplumun alışkanlık haline getirdiği fiiller, duyulduğu zaman akıllara başka anlamlar gelmeyecek derecede özel bir anlamda kullanılan lafızlardır.⁷¹

Örf delili İslâm'ın hükümlerinin topluma anlatılabilmesi adına çok önemli bir delildir. Bir din örf sayesinde insanı, insan aklını, insan emeğini dikkate almaktadır. Böylelikle insanlar bakımından dinin dikkate alınması ve benimsenmesi din bakımından ise onun evrenselliği ön plana çıkmaktadır.⁷²

Fakihler, muteber ve sahih örfü delil olarak kabul etmişlerdir. Hüküm verilirken toplumun örfü, yaşam pratikleri dikkate alınmıştır. “Adet muhakkemdir”⁷³, “Örflerle sabit olan nassla sabit gibi kabul edilir”⁷⁴ gibi prensipler örfün delil değerini göstermektedir. İnsanların adetlerinin hükümlere yansması insana verilen değeri göstermektedir.

1.2.4. Sedd-i Zerâi

Sedd-i zerâi, şer'an yasaklanmış bir fiile götürmesi kesin ya da muhtemel olan bir fiilin yasaklanmasıdır.⁷⁵ Örnek verilecek olursa ölüm döşegindeki bir kişinin

---

⁷⁰ Zuhaylî, *el-Vecîz*, I, 254.

⁷¹ Şâşî, *Usûlu's-Şâşî*, 85.

⁷² Kahraman, Abdullah, *Fıkıh Usûlü*, 211.

⁷³ Mecelle, m.36.

⁷⁴ Mecelle, m.45.

⁷⁵ İbn Âşûr, *Mâkâsîdi's-Şer'ati'l-İslâmî*, II, 305.

karısını mirastan mahrum bırakmak amacıyla bain talak ile boşarsa bu boşaması geçerlidir. Ancak sedd-i zerâi delilince mirasçılık geçici de olsa devam etmektedir.⁷⁶ Talak, mübah bir fiildir. Ancak zikredilen örnekte bir insanın hakkı elinden alınacağı için mübah olan fiil yasaklanmıştır. Bu durum bizlere dinin insanların hakkını öncelediğini ve ona değer verip hükümleri insanın menfaatine göre vaz ettiğini göstermektedir.

Konu ile alakalı bir diğer örnek de kargaşa zamanında insanlara silah vb. aletlerin satımının yasaklanmasıdır. Normal zamanda silah satma işlemi mübahken kargaşa zamanında yasaklanması insanların birbirine zarar vermemesi açısından önemli bir etmendir. İnsanlara verilen değer çerçevesinde; harama düşerek ağır bir ceza (dünya-ahiret) almaması için hukuki tedbirler alınmıştır.

III. FIKIH USÛLÜ ALANINDA İNSANA HÜRMET İÇEREN DİĞER MESELELER

1. Hacr Konusunda İnsana Hürmetin Tezahürleri

Hacr kelimesi sözlükte “engellemek, yasaklamak, kısıtlamak” gibi manalara gelmektedir. Bir fıkıh terimi olarak ise hacr kavramı “kişinin sözlü tasarrufunun hukukî geçerliliğinin engellenmesi” anlamındadır.⁷⁷

İslâm hukukunun genel ilkelerine göre -aklî ve bedenî gelişimi ne durumda olursa olsun- din, renk, cins ve ırk ayrımı gözetilmeksizin yaşayan her insan, insan olma vasfını taşıdığı için Şâriin tanıdığı hak ve borçlara ehil olma hakkını elde etmektedir. Bu haklara vücûb veya hak ehliyeti denilmektedir.⁷⁸ Kişinin bu ehliyete haiz olması için herhangi bir çaba sarf etmesine gerek yoktur. Bu ehliyet, sağ doğmak şartıyla cenin de bile nakıs halde bulunmaktadır.⁷⁹ Edâ ehliyeti ise kişinin akli ve bedeni gelişimine bağlı olarak vücûb ehliyeti ile elde ettiği hakları bizzat kullanması

---

⁷⁶ Koçak, Muhsin, Fıkıh Usûlü, 164.

⁷⁷ Apaydın, Yunus, Hacr, *DİA*, XIV, 513.

⁷⁸ Zekiyyüddin Şa'bân, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî*, 320.

⁷⁹ Hallâf, Abdülvehhâb, *İlmü usûli'l-fikh*, 259.

anlamındadır.⁸⁰ Vücûb ehliyeti, doğumdan hatta ana rahminden itibaren başlayıp ölümle sona eren bir hak iken edâ ehliyeti ise birtakım etmenler nedeniyle daha hayattayken bazı durumlarda kısıtlanır, bazı durumlarda ise tamamen ortadan kalkmaktadır.⁸¹ Edâ ehliyetine etki eden durumlar arasında konumuzu ilgilendiren sadece sefihin tasarrufları olduğu için diğer durumlara değinilmeyecektir.

Sefih, sözlükte hafiflik, ahlaki düşüklük, ahmaklık gibi anlamlara gelmektedir.⁸² Terim anlamı olarak aklî melekeleri yerinde olduğu halde malını, dinin ve hukukun esaslarına aykırı olarak tedbirsizce harcayan kişiye denilmektedir.⁸³ İslâm hukukuna göre sefihlik ehliyet arızalarından sayılmaktadır. Ancak sefihlik, ehliyeti tamamen ortadan kaldırmamaktadır.⁸⁴

Sefihin mali tasarruflarında hacr edilmesi konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. İlk görüş ve çoğunluğun görüşüne göre sefihin hacr altına alınmasında sefihin malının korunması ve kendisinin ele avuca düşmemesi için önlem alınması nedeniyle malı kendisinden korunmuştur.⁸⁵ Aksi halde malını saçıp savuracak, bir müddet sonra ihtiyaç sahibi haline gelecektir. Bu durum insanın saygınlığını ortadan kaldıracak bir etmen olarak görülmemiş, aksine bu şekilde müdahale ederek toplumda malıyla birlikte korunması amaçlanmıştır.⁸⁶

Ebû Hanîfe'ye göre ise aklî melekeleri yerinde ve bulûğa ermiş bir kimse topluma zarar veren bir davranışta bulunmadıkça sefeh nedeniyle hacr altına alınmaz.⁸⁷ Sefeh nedeniyle 25 yaşına kadar tedbir amaçlı olarak malları kendisinin yerine velisine ya da vasisine bırakılır. Yirmi beş yaşına ulaştığı zaman malî tasarruflarında saçıp savurmaya devam etse de malları kendisine teslim edilir; çünkü malının ona verilmemesinin sebebi hacr altında olması değil gözetimine devam

---

⁸⁰ Bardakoğlu, Ali, "Ehliyet", *DİA*, X, 535-536.

⁸¹ Hallâf, Abdülvehhâb, *İlmü usûli 'l-fikh*, 259-260.

⁸² Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "Sfh", 414.; Cevheri, *es-Sihâh*, "Sfh", 2376.

⁸³ Tehânevî, *Keşşâfu istilâhati 'l-fünûn*, I, 958.

⁸⁴ Zekiyyüddin Şa'bân, *Usûlü 'l-fikhi 'l-İslâmî*, 326.

⁸⁵ Zekiyyüddin Şa'bân, *Usûlü 'l-fikhi 'l-İslâmî*, 326.

⁸⁶ Köse, Saffet, "Rüşd", *DİA*, XXXV, 299.

⁸⁷ Hallâf, Abdülvehhâb, *İlmü usûli 'l-fikh*, 262.

ediliyor olmasıdır.⁸⁸ Ebû Hanîfe, bu yaşa gelmiş bir kimsenin malına eğitim maksadıyla el konulmasını uygun görmemektedir. İnsanın saygınlığının malının saygınlığından daha önemli olduğunu belirtmektedir.⁸⁹

Her ne kadar Ebû Hanîfe yukarıda zikredilen görüşünde cumhura karşı yer alsada insanın saygınlığı açısından önemli bir içtihatdır. Çünkü Ebû Hanîfe, insanın hacr edilemeyeceğini, insanın hacr edilirse hayvanların seviyesine düşeceğini belirtmektedir.⁹⁰ “Daha büyük zararın bertaraf edilmesi için, daha hafif olana katlanılır.”⁹¹ Kaidesince bir yandan insanın mükerremliği, diğer yandan da insanın mali konulardaki tasarrufları söz konusu olduğunda Ebû Hanîfe, insanın mükerremliğini tercih etmiştir.⁹²

Her iki görüşte de temelde insanın saygınlığı ön plana çıkartılmıştır. Cumhur ulema hacr edilecek insanın ileride malı, mülkü heder olmasın ve başkalarına muhtaç olmasın diye baştan böyle bir karar almıştır. Ebû Hanîfe de insanın saygınlığını, malın saygınlığından daha üstün tutarak böyle bir karar almıştır. Zaman ve şartlara göre uygun olan görüş tercih edilebilir.

2. Zaruret Fıkında İnsana Hürmetin Tezahürleri

Zaruret, sözlük anlamı olarak “savuşturulamayan zorluk ve sıkıntı” anlamına gelirken fıkıh terimi olarak “insanı dini yasakları ihlal etmekle karşı karşıya bırakan ancak bu yasağı ihlal ettiği takdirde zorluğu baştan savuşturulacak mazeret” olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹³

İslâm dini belirli kurallar manzumesine sahip bir dindir. Yapılacak olan her işin bir dayanağı olmak zorundadır. İslâm’da hükümsüz kalan hiçbir alan bulunmamaktadır. İslâm, mükelleflerden bu hükümlere riayeti titizlikle istediği kadar

---

⁸⁸ İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve ’t-tahbîr*, II, 201.

⁸⁹ Çeker, Orhan, *el-Muhtâr’ın Anahtarı*, 374.

⁹⁰ İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve ’t-tahbîr*, II, 202.

⁹¹ Mecelle, m.27: Zarar-ı eşed, ahaf ile izale olunur.

⁹² Kahraman, Abdullah, “Ebu Hanife’nin İctihatlarında Sefihin Hacr Edilmemesi”, 251.

⁹³“ez-Zarûre”, *Mv.F.*, XXVIII, 191.

çeşitli durumlarda insanın karşısına çıkan olağanüstü halleri dikkate alıp bu kurallara uymamayı mümkün kılacak zaruretler barındırmaktadır. Mükelleften bağımsız olarak dış faktörlerin etkisi sonucu gelişen olaylarda uygulandığı takdirde kişiyi ağır mağduriyete sokmak dinin genel maslahatına aykırıdır.⁹⁴

Zaruret kelimesi Kur'an-ı Kerim'de muhtelif yerlerde sözlük ve terim anlamıyla geçmiştir.⁹⁵ Nitekim “Allah size yalnızca murdar eti, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkasının adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama biri zorda kalırsa, haksızlığa sapmadıkça, sınırı aşmadıkça kendisine günah yoktur. Biliniz ki Allah bağışlayan ve esirgeyendir.”⁹⁶ Ayetinde görüldüğü üzere gıdalarda yasaklanan temel ilkeler belirlendikten sonra zaruret hali geçene kadar hukuk kuralları içerisinde kalmak şartıyla bu haramların tüketilmesinde bir sorun bulunmamaktadır. İnsanlar, açlıktan ölmeyecek kadar haram olan domuz etini koyulan kurallar çerçevesinde tüketebilmektedir. Eğer bu haramdır deyip açlığını giderecek miktarda yemezse günaha girmektedir. Çünkü insanın hayat hakkı her şeyden daha üstte olan bir haktır. Diğer hakların varlığı da ancak insan var oldukça anlamlı hale gelebilmektedir. Bu nedenle insanın acıktığında ve yemek bulamadığı zaman haram olan domuz etini yemesi vacip hale gelmektedir.⁹⁷ Yemek yenilmediği takdirde ölmesi muhtemel durumlarda domuz etini yemek, boğazlanmış sığır etini yemekten farksızdır.⁹⁸ Ancak insan öleceğini bilse bile ölü bir insan etini yiyememektedir. İsterse bu insan gayri müslim olsun, hüküm fark etmemektedir.⁹⁹ Zira bu hüküm insana hürmeti ortadan kaldıran durumları engellemek için konulmuştur.

Zaruret halleri, insana cezai müeyyideleri uygulamaya engel olan durumlardandır. Yiyecek bulamayan ve açlığı ilerlemiş olan birisinin başkasına ait olan yiyeceği onun izni olmaksızın alması bu duruma örnektir.¹⁰⁰ Böyle bir durumda

---

⁹⁴ Çalış, Halit, “Zaruret”, *DİA*, XLIV, 141.

⁹⁵ Neml, 27/62; Bakara, 2/173; Mâide, 5/3; En'âm, 6/119,145; Nahl, 16/115.

⁹⁶ Bakara, 2/173.

⁹⁷ Zeydân, Abdülkerim, “İslâm Hukukunda Zaruret Hâli I”, 166.

⁹⁸ Çalış, Halit, “Zaruret”, *DİA*, XLIV, 141-142.

⁹⁹ Haraşî, eş-Şerhu'l-kebir 'alâ Muhtasari Halil, II, 145.

¹⁰⁰ Zeydân, Abdülkerim, “İslâm Hukukunda Zaruret Hâli ”, 330-331.

başkasına ait yiyeceği çalan kimseye herhangi bir cezai müeyyide uygulanmaz. Çünkü zaruret hali geçene kadar birtakım yasak olan davranışları mübah hale getirebilmektedir.¹⁰¹ Hz. Ömer'in kıtlık yıllarında vuku bulan hırsızlık suçları hakkında had cezası uygulamaması buna örnek sayılabilir.¹⁰² Söz konusu insanın canı olunca hürmetine binaen yasak olan davranışlar zaruret geçene kadar mübah sayılmaktadır. Hatta insanın başkasına ait olan yiyeceği almadığı takdirde ölüme neden oluyorsa insan mesul olmaktadır. Burada yapılan iş ruhsat olarak düşünülmemelidir. Zerkeşî (v. 794/1392) böyle bir durumda yapılacak işin ruhsat değil azimet olduğunu belirtmektedir.¹⁰³ Debûsî (v. 430/1039) ise zaruret halinde haramın mübah olduğunu, Şâriin zaruret sebebiyle insana harama işlemesine izin verdiğini, dolayısıyla bu haramı işleyenden sorgunun kalktığını ancak fiilden haramlığın kalkmadığını belirtir.¹⁰⁴

Zaruret halinin ortadan giderilmesi için asgari düzeyde koyulan normları ihlal etmede problem bulunmamaktadır.¹⁰⁵ İnsanların, hayvanların, eşyaların bulunduğu bir gemiyi düşünelim; bu geminin alabora olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı durumlarda öncelikle insan canını kurtarmak gerekmektedir. Bu yüzden gemiden öncelikle cansız eşyalar atılması gerekmektedir. Bu durum da alabora ihtimalini ortadan kaldırmıyorsa insanların canını kurtarma pahasına hayvanları denize atmada bir problem bulunmamaktadır. Zaruret hali giderilene kadar en az zarar veren etmenleri kullanarak zaruret durumu bertaraf edilmeye çalışılmalıdır.¹⁰⁶ İnsanın saygınlığı burada da karşımıza çıkmaktadır. Bu gemi meselesinde olduğu gibi insan sırf kendi canını kurtarmak için başka bir insanın canına kıyamaz. Zaruret halinde veya ikrah halinde bulunsa bile haram olan insanı öldürme hükmü, insan canını kurtarmak için mübah hale gelememektedir. Çünkü korunması amaçlanan insanın canına kıyarak başka insanın canını kurtarma olayı eşit seviyededir. İki eş değer çatışması sonucunda ikrah hali veya zaruret bahane edilerek haram olan davranış mübah hale

---

¹⁰¹ Çalış, Halit, "Zaruret", *DİA*, XLIV, 142.

¹⁰² Zeydân, Abdülkerim, "İslâm Hukukunda Zaruret Hâli ", 334.

¹⁰³ Zerkeşî, Bedreddin, *el-Bahrü'l-muhît fi usûli'l-fikh*, II, 37.

¹⁰⁴ Debûsî, *Takvîmü'l-Edille fi'l-Usûl*, 81.

¹⁰⁵ Çalış, Halit, "Zaruret", *DİA*, XLIV, 142.

¹⁰⁶ Bilmen, Ömer Nasûhi, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kâmusu*, VI, 238.

gelmemektedir. Zira hiçbir insanın diğereine üstünlüğü bulunmamaktadır. Değerler açısından eşit seviyede bulunan iki durumla karşılaştığı zaman insanoğlu kendi canını önceleyip başka birine zarar verirse zaruret halini bahane ederek kendini kurtaramaz. Böyle bir kişi hem dinen hem de hukuken sorumlu tutulmaktadır. Zaruret hali veya ikrah halini bahane edip başkasının canına kıymakla bizzat adam öldürme arasında fark bulunmamaktadır.¹⁰⁷ Ayrıca kişi zaruret halinde bile başkasının hakkını gasp edemez. “Zaruret başkasının hakkını geçersiz kılmaz”¹⁰⁸ kaidesi gereğince o an için aldığı bir şey varsa da bu ona borç olarak geri ödemek üzere ancak caiz olur. Ayrıca ikrah halinde insanın vücut bütünlüğüne zarar vermek veya dövülmesi sonucunda ölümüne sebep olmak da caiz değildir.

İnsanın ikrah halinde başka bir insana zarar vermesi ya da bir kadınla zinaya zorlanması da bu yapılacak olan fiilleri mübah hale getirmemektedir. Çünkü insan kendini korumak için kendisiyle eş değere sahip bir insana zarar verme hakkı yoktur.¹⁰⁹ Bir insan kendi canını kurtarmak için eş değere sahip başka bir insanın canına kıyamadığı gibi bir toplumun da açlıktan kurtulmak için içlerinden birini öldürüp kâfi miktarda ondan istifade etmesi de caiz değildir. Nasıl ki insanın en ağır dayanılmaz durumlarda haram olan davranışların insanın canı öncelendiği için mübah oluyorsa insan da başka bir insana kendi zaruret hali veya ikrah halinden kurtulmak için zarar veremez.¹¹⁰ Yukarıda anlattığımız durumlar insana zorluk altında gösterilen hürmeti göstermektedir. Haram olan davranışlar mübah hale gelirken, haram olan insan öldürme davranışı başka bir insan için mübah hale gelmemektedir. Bu durum bize fıkıhın insana gösterdiği hürmetin bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Ceninin Konusunda Hürmetin Tezahürleri

Cenin; sözlükte “örtmek, gizlemek” anlamına gelmektedir.¹¹¹ Anne karnında gizlendiği için cenine bu isim verilmiştir. Fıkıh terimi olarak cenin sözlük anlamıyla

---

¹⁰⁷ Çalış, Halit, “Zaruret”, *DİA*, XLIV, 143.

¹⁰⁸ Mecelle, m.33.

¹⁰⁹ Bilmen, Ömer Nasûhi, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, VII, 321-322.

¹¹⁰ Zeydân, Abdulkерim, “İslâm Hukukunda Zaruret Hâli I”, 169-170.

¹¹¹ Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 203.

aynı anlamda kullanılmaktadır.¹¹² Anne karnında bulunan oluşumun hangi aşamasında cenin kabul edileceği fakaha tarafından detaylıca tartışılmıştır. Fakihlere göre anne karnında bulunan oluşuma cenin denebilmesi için gizli ya da görünür bir şekilde insan suretine benzemesini gerekli görmüşlerdir.¹¹³ İslâm hukukunda ceninin pozisyonu bu şekildedir. Günümüz hukuk sisteminde ise cenin; “anne karnında doğuma yönelik gelişme sürecinde bulunan dölüt” anlamına gelmektedir.¹¹⁴

Kişi, haklara sahip olabilme açısından hukukun öznesi konumundadır. Bir hakkın varlığından bahsedebilmek için hakka sahip olan kişinin de bulunması gerekmektedir. Bu nedenle hukuk sistemlerinde kişiliğin başlangıcı önem arz etmektedir.¹¹⁵ Medeni kanun, insanın şahsiyetini doğumla başlatmaktadır.¹¹⁶ Bu nedenle kişilik hakları ancak sağ doğmak şartıyla elde edilmektedir. İslâm hukukunda ise durum biraz farklıdır. Fakihler, kişiliğin canlı doğmak şartıyla anne rahminde başladığını belirtmektedir.¹¹⁷ Hukukun tanıdığı hakları, insanın yaşamının hangi evresinde elde ettiği diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslâm hukuk sisteminde de önemli bir konu olarak önümüze çıkmaktadır. Medeni kanunda kişilik haklarının doğumla başladığı görüşünün yanında; İslâm hukukunda, anne karnında cenin aşamasındayken başladığını zikrettik. Bu görüşlerin farklı olması, zikredilen hukuk sistemlerinin insana bakış açısıyla alakalıdır.

Cenin, hakları olan ancak sorumlulukları bulunmayan bir varlıktır. Bu yönüyle cenin eksik vücûb ehliyetine sahiptir. Tam vücûb ehliyetli sayılabilmesi için sağ doğması gerekmektedir.¹¹⁸ İslâm hukukuna göre ceninin lehine olan hakları şu şekildedir: nesep hakkı, vâris olma hakkı, vasiyet hakkı, ikrar hakkı, vakıf hakkı, hibe

---

¹¹² Uzunpostalcı, Mustafa, “Cenin”, *DİA*, VII, 369.

¹¹³ Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâ'i*, VII, 325.; Bâcî, *el-Müntekâ*, VII, 80.; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XI, 231.

¹¹⁴ Zevkliler, Aydın, vdğr., *Medeni Hukuk*, 220.

¹¹⁵ Görgülü, Ülfet, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, 40.

¹¹⁶ TMK madde 28 “- Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer.” <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>, (Erişim 16.01.2022)

¹¹⁷ Görgülü, Ülfet, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, 41.

¹¹⁸ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Çocuk*, 51.

hakkıdır.¹¹⁹ Bu haklar, kişiliğin bir gereği olarak anne karnında bulunan cenine verilmiştir. Bu hakları elde etmesi için de ceninin sağ doğması şart koşulmuştur.¹²⁰

İnsanın sahip olduğu en temel hakların arasında yaşama hakkı bulunmaktadır. Bu hak, anayasa ile güvence altına alınmıştır.¹²¹ Anne rahminde bulunan ceninin ise bu hakka sahip olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. İslâm hukukuna göre canı korumak, İslâm'ın korumayı amaçladığı temel değerler arasında yer almaktadır. Bu nedenle cenine yapılacak müdahalelerde de belli başlı kurallar bulunmaktadır. Eğer kişi, bu kurallara uymayıp canının istediği gibi cenine müdahale ederse cezai müeyyidelere maruz kalmaktadır.¹²² Bu da bize cenin de olsa insanın yaşama hakkının olduğunu göstermektedir.

Düşürme ya da aldırma şeklinde cenine yapılan müdahaleler, ceninin yaşam hakkına yapılan müdahaleler arasında yer almaktadır. Anne rahminde bulunan fetüsü insan olarak görenlere göre, döllemeden sonra fetüs; bir insanla aynı statüye sahiptir.¹²³ Dolayısıyla fetüse yapılacak müdahale kabul edilemez. Kürtajı kendilerine hak olarak görenlere göre ise fetüs, kadının bedeninden bir parçadır. Kadının bedeni üzerindeki hakları kadını ilgilendirdiğinden kürtaj yapmasına kimse karışamaz, görüşünü savunmaktadırlar.¹²⁴

Günümüz hukukunda Nüfus Planlaması Hakkında Kanun'un beşinci maddesine göre onuncu haftaya kadar kürtaj, kadının isteğine bırakılmıştır.¹²⁵ İslâm hukukçularına göre ise iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde göre hangi

---

¹¹⁹ Pala, Ali İhsan, "İslâm Hukuku Açısından Cenin Hakları", *Hayat Ne Zaman Başlar? Ne Zaman Biter?*, 46.

¹²⁰ Uzunpostalcı, Mustafa, "Cenin", *DİA*, 7/369; Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Çocuk*, 117-123.

¹²¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 17: Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/2021/TC_Anayasasi_ve_TBMM_Ic_Tuzugu.pdf (Erişim: 16.01.2022)

¹²² Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, VII, 322.; Cezîrî, *Kitâbu'l-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erbaâ*, V, 329.

¹²³ Görgülü, Ülfet, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, 78.

¹²⁴ Görgülü, Ülfet, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, 79.

¹²⁵ Nüfus Planlaması Hakkında Kanun, Madde 5: Gebeliğin onuncu haftası doluncaya kadar annenin sağlığı açısından tıbbi sakınca olmadığı takdirde istek üzerine rahim tahliye edilir.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2827.pdf> (Erişim: 16.01.2022)

safhada olursa olsun kürtaj caiz değildir.¹²⁶ İkinci grubun görüşü ise gebeliğin ilk dönemlerinde kürtaj caiz görülmüştür.¹²⁷

Hamilelik nedeniyle annenin hayati tehlikesi bulunması durumunda annenin hayatı öncelenir. Böyle bir durumda cenine müdahale etmenin meşruluğunda genel bir kanı bulunmaktadır.¹²⁸ “İki şerden en hafif olanı tercih edilir.”¹²⁹ Kaidesi gereğince annenin hayatı rahminde bulunan fetüsün hayatına tercih edilmektedir.¹³⁰

Cenin, toplum içinde henüz var olmasa da insan olma potansiyeline sahip bir varlıktır. Bu nedenle ceninin de yaşam hakkı bulunmaktadır. Anne karnında ceninin düşmesine sebebiyet veren kimse gurre ödemesi gerekmektedir. Bunun nedeni ise insanın mükerremliğinin cenini de kapsamından kaynaklanmaktadır.¹³¹ Ceninin ölümüne sebebiyet vermek cinayet sayılmaktadır. Bunun yanında gurre ile birlikte bu cinayetin cezası olan keffareti ödemek hususunda mezhepler farklı görüşler beyan etmiştir. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre kefareti de gereklidir.¹³² Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre ise kefaretin mendûb olduğu görüşündedirler.¹³³

Sonuç olarak İslâm hukukunda ceninin yaşam hakkının elinden alınması birtakım cezai müeyyideler getirmektedir. Konumuzun asıl maksadı bu olmadığı için ceza detaylarına değinmeyeceğiz. Asıl değinmek istediğimiz konu ise ana rahminde bulunan ceninin insandan sayılması ve normal bir insan gibi hayat hakkının bulunması ve bunun sonucunda da normal insana atfedilen mükerremlik vasfının cenine de yüklenmesidir.

---

¹²⁶ Bilmen, Ömer Nasûhi, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, III, 147.

¹²⁷ Görgülü, Ülfet, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, 80.; Pala, Ali İhsan, “İslâm Hukuku Açısından Cenin Hakları”, *Hayat Ne Zaman Başlar? Ne Zaman Biter?*, 65.

¹²⁸ Kahtânî, “İslâm Hukukuna Göre Anne Rahminde Sakat Olan Çocukların Kürtaj Yoluyla Düşürülmesinin Hükmü”, 459.

¹²⁹ Mecelle, m. 29: “İki şerden en hafif olanı tercih edilir.”

¹³⁰ Görgülü, Ülfet, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, 84.

¹³¹ Şahin, Nurten Zeliha, “İnsanın Onuru mu? Mükerremliği mi?”, 251.

¹³² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, IV, 199.; İbn Teymiyye, *Fetâvâ*, XXXIV, 161.

¹³³ İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, VI, 767.; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, IV, 199.

3.1. Ceninin Varlığına Bağlı Olarak Getirilen Hükümler

3.1.1. Hamile Kadının Oruç Tutmama Ruhsatı

İslâm hukukunda âkil-bâliğ olan her müslümanın Ramazan orucunu tutması farzdır.¹³⁴ Ancak bazı kişiler, bu durumun dışında tutulmuştur. Yolcu, hasta ve Ramazan orucuna güç yetiremeyecek kişilere ruhsat tanınmıştır.¹³⁵ Oruç tuttuğu zaman kendisine veya çocuğuna zarar verme ihtimali olan hamile kadınların oruç tutmama ruhsatı bulunmaktadır. Oruç tuttuğu halde çocuğa zarar vermesi kuvvetle muhtemel olan durumlarda ise hamile kadının oruç tutmaması gerekmektedir.¹³⁶ İslâm hukuku, önce insanın canını düşünmektedir. İnsanın canı söz konusu olan yerlerde birtakım ruhsatların verilmesi buna örnek sayılabilir. Bu türden davranışlar, insanın saygınlığını göstermektedir

3.1.2. Hamile Kadının Cezasının Ertenmesi

İslâm ceza hukukuna göre hamile bir kadının had, kısas veya ta'zir gerektiren suçları işlemesi durumunda, anne rahminde bulunan ceninin zarara uğramaması için cezalar ertelenmiştir. Nitekim Hz. Peygamber, zina eden hamile kadının cezasını hemen uygulamamıştır.¹³⁷ Hamile kadının cezasının ertelenmesindeki amaç; ceninin yaşam hakkına bağlı olarak mükerrem olmasından kaynaklanmaktadır.¹³⁸

---

¹³⁴ Cezîrî, *Kitâbu'l-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erbaâ*, I, 494.

¹³⁵ Bakara, 2/184.

¹³⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, II, 97.; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, I, 278.; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 328.

¹³⁷ İbn Mâce, "Diyât", 36.; Müslim, "Hudûd", 24.

¹³⁸ Bilmen, Ömer Nasûhi, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* III, 224; IV, 9.

İKİNCİ BÖLÜM

FIKHÎ AÇIDAN İNSANA HÜRMET ÖRNEKLERİ

I. İBÂDÂT ALANINDA İNSANA HÜRMETİN FIKHA ETKİSİ

Bu bölümdeki örnekler, klasik fıkıh kitaplarında geçen konu sıralaması dikkate alınarak tertip edilmiştir. Fıkıh kitapları taharet bölümünden başladığı için bu bölüme taharet babında bulunan örneklerle başlanılmıştır.

1. TEMİZLİK

Fıkıh kitaplarında “manevi kirlilik” ve “maddi kirlilik” olmak üzere iki türlü taharettten bahsedilmektedir. Manevi kirlilik olarak abdestsizlik, cünüplük, hayız ve nifas zikredilmektedir. Maddi kirlilik olarak da vücutta, elbisede veya ibadet edilecek mekânda bir pisliğin bulunmasıdır. Bu pisliğe ise necaset denilmektedir.¹³⁹

Temiz olmayan maddeler; necâset-i galîza ve necâset-i hafife şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Bu iki kısım arasında dinen temiz olan maddeleri kirletme yönünden fark bulunmamaktadır. Meselâ her ikisi de az olan bir suya düştüklerinde suyu pisletmektedirler. Hanefî mezhebine göre; necâset-i galîza katı halde bulunuyorsa 1 dirhemden (yaklaşık 3 gram), sıvı halde ise el ayasını kaplayacak miktardan fazlası vücutta, elbise veya namaz kılınacak yerde bulunması durumunda namaza engel olmaktadır.¹⁴⁰ Diğer mezheplerde de aynı şekilde necaset çeşitleri ve miktarları bulunmaktadır.¹⁴¹ Ancak konu itibariyle detaylara temas etmeyeceğiz.

Meyte, kan, domuz eti, sarhoş edici içkiler, insan dışkısı gibi maddeler ittifakla necis kabul edilmiştir. Bu necasetler, necâset-i galîza sayılmıştır.¹⁴² Galîza necasetler arasında zikredilen necasetler dışında eti yenmeyen hayvanların salyaları ve sütleri de yer almaktadır. Bu hayvanlar necis sayıldığı gibi onlardan çıkan salya ve süt de necis sayılmıştır. Buna mukabil olarak insanın eti yenmediği için insandan çıkan tükürük ve

---

¹³⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'ü's-sanâ'i*, I, 3.

¹⁴⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'ü's-sanâ'i*, I, 114.

¹⁴¹ Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, I, 48; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 131; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kimâ'*, II, 82.

¹⁴² Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'*, I, 65.

sütün de necis kabul edilmesi gerekirken temiz sayılmıştır.¹⁴³ İnsan her şeyiyle mükerrer kabul edildiği için insandan çıkan bu parçalar da bu mükerrerlikten payını almıştır.¹⁴⁴ Öte yandan fakihler; insana ait olsa bile kan, irin vs. necis kabul edilen maddeleri, atık olarak kabul edip temizlenmesini istemişlerdir.¹⁴⁵

Kan, süt ve idrar özelinde konuyu değerlendirdiğimizde kan ve idrarın necis, sütün ise temiz sayıldığı görülmektedir. Kanaatimizce süt ve idrar, doğal yollarla dışarı atıldıkları halde süt tabiatı itibariyle temiz ve besleyici bir özelliğe sahipken idrar tamamen katı ve sıvı gıdaların işlenmesinden sonra arta kalan pis sıvı hüviyetindedir. Faydalı bir sıvı olma özelliğini kaybetmiştir. Bu yönü ile süt gibi değildir. Kan ise hayatın idamesi açısından süte benzemekle birlikte mahiyet itibariyle farklıdır. Esasen kan aslı itibariyle necis değildir. Zira hastalara kan nakli yapılmasında bir beis görülmemiştir. Dolayısıyla kanı necis kılan husus doğal olmayan yollarla akması, gıda olarak tüketilmesinin nass ile yasaklanmış olması, tadı ve kokusunun nahoş olmasıdır.

Fukaha arasında necis olduğu konusunda ittifak edilen maddelerin bulunduğu gibi ihtilaf edilen maddeler de bulunmaktadır. Necis olduğu konusunda ihtilaf edilen hususlardan birisi de ölü insan bedenidir. Ölü insan bedeni konusunda mezheplerin farklı görüşleri bulunmaktadır. Hanefî mezhebinde ölen insanın cesedinin necis hükmünde olduğu kabul edilmekle ve ondan istifade etmenin hürmeten caiz olmadığı belirtilmektedir.¹⁴⁶ Diğer mezheplerde ise, “*Mümin necis olmaz*”¹⁴⁷ hadisine istinaden insan vücudunun ölse dahi necis hale gelmeyeceği ilkesi benimsenmiştir.¹⁴⁸

Hanefî mezhebinde yer alan görüşe göre insan bedeninin öldükten sonra necis kabul edilmesi onun hürmetine bir hanel getirmemektedir. Nitekim yaşayan insanlara gösterilen saygı, ölene de gösterilmek zorundadır. Çünkü “*Ölünün kemiğini kırmak, dirinin kemiğini kırmak gibidir.*”¹⁴⁹ hadisi bu alanda temel şiar kabul edilmektedir.

---

¹⁴³ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtü'l-Burhânî*, I, 131.

¹⁴⁴ Çeker, Orhan, *İlm-i hâl'im*, 66.

¹⁴⁵ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, I, 61.

¹⁴⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, I, 63.

¹⁴⁷ Buhârî, “Gusül”, 23; Müslim, “Hayız”, 116.

¹⁴⁸ Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, I, 53; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ'*, IV, 82.

¹⁴⁹ Ebû Dâvud, “Cenâiz”, 60.

Mezhep görüşlerine yakından bakıldığında esasen insan bedenine hürmet noktasında aynı görüşte oldukları görülmektedir. Hanefilerin ölmüş olan insan bedenini necis kabul etmesi, bu bedenin temas etmiş olduğu gıdaların hükmünü belirlemek içindir. Bu bağlamda insan onuruna değer verme bağlamında insanın diri veya ölü olması arasında bir fark gözetmemişlerdir. Diğer mezheplerin ölü insan bedeninin temiz olduğuna hükmetmeleri ise ondan istifade edilebileceği anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla mezhep görüşlerinden şu sonucu çıkarabiliriz: Bir yönüyle ölü insan bedeni necistir, zira onun örneğin derisinden, tüylerinden vb. azalarından istifade edilemez. Diğer yönüyle ölü insan bedeni temizdir. Zira hayvan bedeni gibi alelade sağa sola atılmaz. Hürmetin gereği olarak yıkanır, defnedilir ve saygıyla yâd edilir.

1.1. Necâsetleri Giderme Yöntemleri

Necis olan maddeleri temizlemede pek çok yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin başında su ile yıkamak gelmektedir. Çünkü su temizlemek için yaratılmıştır. Diğer temizleme yöntemleri arasında; kaynatarak temizleme, silerek temizleme, kazıyarak temizleme, ovalayarak temizleme, kuruma yoluyla temizleme, istincâ ve istibra yoluyla temizleme, boğazlama ve tabaklama yoluyla temizleme ve istihâle yoluyla temizleme şekilleri yer almaktadır.¹⁵⁰

Bu başlıkta konumuzu ilgilendiren kısım boğazlama ve tabaklama yoluyla temizleme ile istihâle yoluyla temizleme yöntemleridir.

1.1.1. Boğazlama ve Tabaklama Yoluyla Temizleme

Derininin tabaklanarak temizlenmesi hakkında Abdullah b. Abbas'tan rivayetle Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: “*Deri tabaklandığı zaman temizlenmiş olur.*”¹⁵¹ Bu hadis, Hz. Peygamber'in eşi Meymûne (r.anha) azatlısına sadaka olarak verilen bir koyun hakkında varit olmuştur. Koyun öldükten sonra Hz. Peygamber onu görmüş ve şöyle buyurmuştur: “*Derisini alıp tabaklasaydınız da*

---

¹⁵⁰ Bilmen, Ömer Nasûhi, *Büyük İslâm İlmihali*, 82-87.

¹⁵¹ Buhari, “Büyû”, 101.

ondan faydalansaydınız ya!” Hayvanın öldüğünü söylediklerinde ise Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Haram kılınan şey sadece ölü hayvanı yemektir.*”¹⁵² Fukaha, bu hadislerden yola çıkarak tabaklama yöntemiyle temizlenen derilerin kullanımını mübah görmüşlerdir.¹⁵³

Hanefî mezhebine göre deri tabaklama yöntemi hakikî¹⁵⁴ ve hükmi¹⁵⁵ tabaklama olarak iki şekilde yapılmaktadır.¹⁵⁶ Tabaklama yapılan deriler temizlenmiş olur. Domuz dışındaki herhangi bir hayvanın kendi halinde ölmesi durumunda; ölen hayvanın derisi tabaklama işlemi yapıldıktan sonra temiz kabul edilir. Domuzun tabaklanma yapılsa bile temiz kabul edilmemesinin nedeni bizatihi necis kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁵⁷

Malikî mezhebine göre deri tabaklansa bile temiz kabul edilmez. Temiz kabul edilmediği için böyle bir deri üzerinde namaz kılınmaz. Ancak tabaklanmış deri, namaz dışında farklı işlerde kullanılabilir.¹⁵⁸

Şafî mezhebine göre domuz ve köpek derileri dışındaki hayvanların derileri tabaklandığı takdirde temizlenmiş kabul edilir. Domuz ve köpek derileri tabaklanmayla temizlenmez. Çünkü bu iki hayvanın necaseti yaşarken de devam etmektedir.¹⁵⁹

Hanbelî mezhebine göre ise hükmi tabaklama yapılması sonucunda deri, temizlenmiş sayılmaz. Hakiki tabaklama yapılması gerekmektedir.¹⁶⁰ Hanbelî mezhebinde domuz derisinin tabaklanması konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

---

¹⁵² Müslim, “Hayz”, 27.

¹⁵³ “ed-Dibâğa”, *Mv.F.*, XX, 227.

¹⁵⁴ Hakikî Tabaklama: Şap, mazı, palamut gibi maddelerin kullanılmasıyla yapılan tabaklama işlemidir.

¹⁵⁵ Hükmi Tabaklama: Bu tabakla yöntemi ise topraklama, havalandırma ve güneşleme suretiyle yapılır.

¹⁵⁶ Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâ'i*, I, 86., İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, 685.

¹⁵⁷ Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâ'i*, I, 86.

¹⁵⁸ Hattâb Ruaynî, *Mevâhibu'l-Celîl*, I, 102.

¹⁵⁹ Şafî, *el-Ümm*, I, 22.

¹⁶⁰ Merdâvî, *el-İnsâf*, I, 175.

Mezhebin kabul ettiği görüşe göre domuz derisi, tabaklama yapılsa bile temiz kabul edilmemiştir.¹⁶¹

Her ne kadar mezhepler arasında tabaklama konusunda farklı görüşler olsa da insan derisinin tabaklanması hususunda mezhepler aynı doğrultuda görüş bildirmişlerdir. İnsanın saygınlığına binaen insan derisi tabaklanıp kullanılamaz.¹⁶² İnsan derisinin tabaklanıp kullanılması Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre de haramdır.¹⁶³

1.1.2. İstihâle Yöntemi İle Temizleme

İstihâle bir maddenin bir halden başka bir haldeki kimyasal değişimidir.¹⁶⁴ Necis ve haram olan bir şey istihâle yöntemi kullanılarak temizlendiğinde helal ve temiz hale gelmektedir. Örnek verecek olursak; necis ve haram olan şarap, istihâle yöntemi kullanılması sonucunda temiz ve helal olan sirkeye dönüştürmek mümkündür. Fıkhi anlamda istihâlenin meydana gelebilmesi için iki şart bulunmaktadır: Hammadde, kimyasal köklerine ayrılmış olmalı, ortaya çıkan yeni ürün, hammaddeden farklı olmalıdır.¹⁶⁵

Fukaha, insan kemiğinin öğütülüp un haline getirildiğinde bu unun kullanımının yukarıda zikrettiğimiz bilgiler perspektifinde istihale şartlarını taşıdığı için kullanımı caiz olması gerekirken istihaleye giren maddenin insan kökenli biyolojik maddeden oluşması sonucunda bu unun kullanımını caiz görmemiştir.¹⁶⁶

2. NAMAZ

Fıkıh kitaplarında temizlik kitabından sonra “Namaz Kitabı” gelmektedir. Bu başlık altında namaz konusunun alt başlıklarında yer alan setr-i avret ve cenaze ahkâmı içerisinde insana gösterilen hürmetin fıkhıdaki tezahürlerini ele alacağız.

---

¹⁶¹ Buhûti, *Keşşâfu'l-Kinâ'*, I, 97.

¹⁶² Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, I, 86.; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, I, 687.; Haskefi, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, 33; Hattâb Ruaynî, *Mevâhibu'l-Celîl*, I, 101.

¹⁶³ Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 216.; İbn Muflih, *el-Mubdi*, I, 45.

¹⁶⁴ Okur, Kâşif Hamdi, “İstihâle”, *DİA*, EK I, 672-674.

¹⁶⁵ Çeker, Orhan, *İlm-i hâl'im*, 404-405.

¹⁶⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, I, 357.

2.1. Setr-i Avret

Setr-i avret yani insanın belirli yerlerini konulan kurallara göre örtmesi, zahirde insanı hayvanlardan ayıran somut göstergelerden bir tanesidir. Avret yerlerinin örtülmesi ilk insandan beri süregelen bir ihtiyaçtır. İnsanı diğer canlılardan ayıran meziyetlerden birisi de insanın giyinme ihtiyacının olduğunu hissetmesidir. Nitekim bu duygu diğer canlılarda bulunmamaktadır. Giyinmenin gerekli olduğunu ilk olarak Hz. Âdem'le Hz. Havva anlamışlardır. Hz. Âdem ve Hz. Havva, yasaklanan ağaçtan yemeleri üzerine kendilerine bir utanma duygusu belirmiş ve avret yerlerini örtmelerini gerektiğini anlamışlardır. Bunun üzerine avret yerlerini cennet ağaçlarının yapraklarından elde ettikleri örtüye benzer şeylerle örtmüşlerdir.¹⁶⁷

İnsanın giyinme ihtiyacı, insan fitratında yer alan utanma duygusundan kaynaklanmaktadır. Utanma duygusu bulunmayan hayvanlar, giyinme ihtiyacı hissetmezler. İnsanda ise bir utanma duygusu vardır. İnsan, diğer insanlar tarafından bedeninin belli yerlerini görmesi üzerine bu utanma duygusu tezahür etmektedir. Dolayısıyla insan bu duyguyu izale etmek için giyinme ihtiyacı hissetmektedir.

İnsan bedeninde örtülmesi zorunlu olan yerleri kısaca şu şekilde ifade edebiliriz: Kadın kadına olduğu zaman avret yeri göbekten diz kapağına kadar olan kısımdır. Erkeğin erkeklere ve kadınlara karşı avret yerleri de aynı şekilde göbekten diz kapağına kadar olan kısımdır.¹⁶⁸ Karı-koca arasında ise avret yerleri yoktur. Eşlerin birbiri arasında giyinmesi mecburiyetten değil, edeptendir.¹⁶⁹ Kadının erkeklere karşı avret yerleri ise iki kısımda değerlendirilir; ilk olarak kadının kendisine mahrem olan erkeklere karşı avret yerleri göğüs üst kısmı ve hizası ile diz kapağı arasındaki kısımdır. İkinci olarak da kadının kendisine mahrem olmayan erkeklere karşı avret yeri ise yüzü ve elleri hariç vücudunun tamamıdır. Dolayısıyla bu kısımları örtmesi gerekir.¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ A'raf, 7/20-22.

¹⁶⁸ Cezîrî, *Kitâbu'l-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erbaâ*, I, 210.

¹⁶⁹ Çeker, Orhan, *İlm-i hâl'im*, 133.

¹⁷⁰ Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*, I, 76.

Yukarıda Hanefî mezhebine göre setr-i avrete temas edilmiştir. Diğer mezheplerde ise bariz bir fark bulunmamaktadır. Genel kanıya göre insanın vücudunda örtmesi gereken yerler bulunmaktadır. Araştırma konusu gereği diğer mezheplerin bu konudaki görüşleri araştırılmış olup burada detaylı görüşlerine temas edilmemiştir.¹⁷¹

Görüldüğü üzere ister kadın olsun ister erkek olsun her insanın vücudunda örtmesi gereken yerleri vardır. Örtünme ihtiyacı insanda var olan fitrî bir eylemdir. Dünya üzerinde yaşayan her insan tabiatı gereği vücudunun bir kısmını örtme ihtiyacı hisseder. Başta da söz ettiğimiz gibi örtünme insanı hayvanlardan ayıran somut göstergelerden bir tanesidir. Hangi dinden ilkel kabileler dâhil hangi toplumdan olursa olsun her insan, vücudunun bir kısmını örtme ihtiyacı hissetmektedir. Dolayısıyla bir insanın toplum içinde çıplak bir şekilde gezmesi insanlar tarafından hoş karşılanmamaktadır. Böyle bir davranış caiz değildir.¹⁷²

Toplum içerisinde çıplak gezen insanlara elbise tedarikinde yardım etmek gerekir. Elbisesi olmayan bir insana elbise ödünç vermek vaciptir.¹⁷³ İnsanlardan elbise yardımı geldiği halde toplum içerisinde çıplak gezinmeyi adet edinen insanlar hakkında ise birtakım cezai müeyyideler bulunmaktadır. Toplum içerisinde çıplak gezen insan ta'zir cezasına çarptırılır.¹⁷⁴

Cezai müeyyideyi gerektiren bir diğer husus ise şu şekildedir: İnsanların ortak kullandıkları hamamlara peştamalsız olarak girmek haramdır. Bu şekilde hamama girmeyi adet edinenlerin de şahadetleri kabul edilmemektedir.¹⁷⁵

Setr-i avret başlığı altında insanı görünürde diğer canlılardan ayıran en temel özellikten bahsettik. İnsanın çıplak olarak gezmeyi adet edindiği durumlarda aslında hayvanlara benzeme temayülü olduğu için cezai müeyyideler konmuştur. Bu cezai müeyyideler de temel itibariyle insana gösterilen hürmetin bir parçasıdır. Çünkü insan

---

¹⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Cezîrî, *Kitâbu'l-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erbaâ*, I, 210.

¹⁷² Çeker, Orhan, *İlm-i hâl'im*, 391.

¹⁷³ Bilmen, Ömer Nasûhi, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, IV, 198.

¹⁷⁴ Bilmen, Ömer Nasûhi, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, III, 312.

¹⁷⁵ Bilmen, Ömer Nasûhi, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, VIII, 169.

kendi insanlığını unutarak insan olmayan birtakım varlıklara özenmesi insana yüklenen mükerremlik vasfını zedelediği için bahsettiğimiz önlemler alınmıştır.

2.2. Cenaze Ahkâmı

Bu başlık altında da insanın öldükten sonra göreceği muamele ile insan olmayan varlıkların yaşamı sona erdikten sonra göreceği muamele müzakere edilecektir.

Modern hukukta insanın ölmesiyle kişilik hakları son bulmaktadır. İslâm hukukunda ise kişinin ölümüyle kişilik hakları bitse de bedenine olan dokunulmazlık devam etmektedir.¹⁷⁶ İnsanın varlığı sadece yaşarken değil, öldükten sonra da mükerrem olmaya devam etmektedir.¹⁷⁷ Bunun en önemli göstergelerinden birisi de İslâm'ın ölen bir insan için getirdiği hükümlerdir. Kaynaklarımızda cenaze ahkâmı olarak geçen bu bölümde insanın muhterem bir varlık olduğu ortaya konmuştur. Konumuz asıl itibariyle cenaze ahkâmını tüm yönleriyle anlatmak değildir. Bu başlık altında sadece çalışma konumuza temas eden yerleri açıklamakla yetineceğiz.

İnsan öldükten sonra yaşayanlar üzerinde hakkı vardır. Bu hakkı da yaşayanların ölen kimsenin cenazesine katılmasıdır. Bu konu hakkında Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Müslümanın müslüman üzerine gereken beş hakkı vardır: Selâmı almak, hapşırıp Elhamdülillah dediğinde Yerhamukallah demek, ikramı kabul etmek, hasta olduğunda ziyaret etmek ve cenazesine katılmaktır.*”¹⁷⁸ Bu hadis, sadece yaşayan insanların değil, ölmüş kimselerin de mükerrem bir varlık olduğunu ortaya koymaktadır. İnsanın ölüsü ile dirisi arasında mükerremlik bakımından fark yoktur. İnsan kavramını kullanmamızdan ötürü bu kavramın içine müslüman ve gayri müslim kişiler de girmektedir.

Sekerât-ı mevt halinde olan bir kişinin yanında ona kelime-i şهادet telkin edilir. Bu kişinin yanında onu rahatsız edici davranışlardan kaçınılır. Öldüğü zaman

---

¹⁷⁶ Şahin, Nurten Zeliha, “İslâm Hukuku Açısından İnsan Kökenli Biyolojik Maddelerin Hukuki Statüsü”, 222.

¹⁷⁷ Burhâneddîn el-Buhârî, *el-Muhîtü 'l-Burhânî*, II, 155.

¹⁷⁸ Buhari, Cenâiz, 2; Müslim, Selâm 4,5.

yavaşça elbisesi çıkarılır, üstüne bir örtü örtülür, gözleri kapatılır, kolları düzgünce yanlara uzatılır, iki ayağı yan yana getirilerek başparmakları hafifçe bağlanır. Çenesi kapatılır, bir daha açılmaması için bir bez ile çene altından başı üzere bağlanır, karnı üzerine bir cisim konur ve soğuması beklenir.¹⁷⁹ Ölmüş bir insana yapılan bu türden muameleler, insana gösterilen hürmetin fıkhî yansımasıdır. Cenaze ahkâmına genel olarak baktığımız zaman bu hürmetin yansımalarına şahit olmaktadır.

2.2.1. Cenazenin Yıkaması

Yıkama işleminde de insana gösterilen hürmetin tezahürleri ortaya çıkmaktadır. Ölenin ister yetişkin olsun ister çocuk olsun yıkaması farz-ı kifayedir.¹⁸⁰ Cenaze kalabalık içerisinde yıkılmaz, sadece yıkayanların ve onlara yardım edenlerin olduğu bir ortamda yıkılır. Yıkama işleminde de setr-i avret kuralları geçerlidir. Avret mahalleri yıkama esnasında kapalı tutulmaktadır.¹⁸¹ Cenaze yıkayan kişiler, yıkama esnasında şahit oldukları güzel durumları, cenazeye katılanlara söyleyebilirler. Ancak cenazede nahoş bir durum gördükleri vakit bunu anlatmaları uygun değildir.¹⁸² Bu hususta Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Ölülerinizin güzel hallerini anınız, kötülüklerini söylemekten çekiniz.*”¹⁸³ Bir müslümanın dirisinin değerli olduğu gibi ölüsünün de değerli olduğu burada ortaya çıkmaktadır. Usulüne göre yıkama işlemi tamamlandıktan sonra kefenleme işlemine geçilir.

2.2.2. Cenazenin Kefenlenmesi

Kefen, cenazenin elbisesidir. Bu yüzden insan hayattayken giymesi caiz olmayan bir örtü ile kefenlenmesi caiz değildir. Ölü bir beden illa ki bir bezle örtülmesi gerekir. Ölü bedeni çıplak vaziyette bulundurmamak mübah değildir. Zira öldükten sonra insanın mükemmellik vasfı ortadan kalkmamaktadır. Bu nedenle

---

¹⁷⁹ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, I, 239.

¹⁸⁰ Serahsi, *el-Mebsût*, II, 58.

¹⁸¹ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, I, 296.

¹⁸² Câhız, *el-Bursân ve'l-'urcân ve'l-'umyân ve'l-hûlân*, 15.

¹⁸³ Ebû Dâvûd, Edep, 50, Tirmizi, Cenaiz, 34.

cenazenin kefenlenmesi farz-ı kifayedir. Müslüman olsun veya olmasın ölen insanın bedeninin bezle örtülmesi onun bedenine gösterilen saygınlığın bir parçasıdır.¹⁸⁴

Cenaze erkeğe kefen üç parçadan oluşur. Bunlar; kamîs, izâr ve lifâfedir. Kamîs, başı dışarda bırakacak şekilde boyundan ayaklara kadar örter. Ayaklar dışarıda kalır. İzâr, hem başı hem de ayakları örter. Lifâfe, baş ve ayaklardan uzundur ve en dış örtüdür. Bu türden oluşan kefenlemeye kefen-i sünnet denir. Yeteri kadar bez bulunmazsa kamîsten vazgeçilir. Buna da kefen-i kifâye denir.¹⁸⁵ Cenaze kadınsa kefen beş parçadan oluşur. Bunlar; kamîs, izâr, lifâfe, göğüslük ve başörtüsüdür. Yeteri kadar bez bulunmazsa göğüs örtüsünden vazgeçilir. Bu da kadınlar için kefen-i kifaye ölçüsüdür. Zaruret durumlarında ise hem erkek hem kadın tek beze sarılabilir. Buna da kefen-i zaruret denir.¹⁸⁶

Cenazenin kefenlenmeden gömülmesi, düşünülemez. Zorluk hallerinde bile kâfi miktarda kefenle yetinilmektedir.¹⁸⁷ Cenaze, gasp edilmiş bir kumaşla kefenlense bile kabir kazılıp o kumaş alınmaz. Bunun yerine gasp edilen kumaşın kıymeti, ölenin terikesinden tazmin edilir.¹⁸⁸ Bu da ölen insanın diri gibi hürmet gördüğü hallerden bir tanesidir. Kefen, cenazenin kusurlu yönlerini örter, bu da insana verilen değer bir parçasıdır. Kefenleme işlemi tamamlandıktan sonra cenaze namazı kılınır.

2.2.3. Cenaze Namazı

İnsan öldükten sonra yaşayanlar üzerinde hakkı vardır. Bu hakkı da yaşayanların ölen kimsenin cenazesine katılmasıdır. Cenaze namazına katılmak farz-ı kifayedir.¹⁸⁹ Müslümanın müslüman üzerindeki haklarını bildiren yukarıdaki hadiste geçtiği üzere ilk dört hak, yaşayan insanlar hakkındadır. Son zikredilen cenazeye katılma hakkı ise ölen kimse içindir. Yani ölen kişinin cenazesine katılmak, ölenin yaşayanlar üzerindeki hakkını göstermektedir. Bu da bize sadece yaşayan insanların değil, ölmüş kimselerin de mükerrer bir varlık olduğunu ortaya koymaktadır.

---

¹⁸⁴ Kâsânî, *Bedâ'i' u 's-sanâ'i*, V, 125.

¹⁸⁵ Haskefi, *ed-Dürrü 'l-muhtâr*, I, 214.

¹⁸⁶ Semerkandî, *Tuhfetü 'l-fukahâ'*, I, 243.

¹⁸⁷ Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi 'l-Kitâb*, I, 130.

¹⁸⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 413.

¹⁸⁹ Kâsânî, *Bedâ'i' u 's-sanâ'i*, I, 311.

2.2.4. Cenazenin Taşınması ve Defni

Cenaze namazı kılındıktan sonra cenaze sükûnetle omuzlar üzerinde kabre kadar taşınır. Dönemin yaygın kanaatine göre omuzda taşımak insana değer vermektir. Bu yüzden hayvan üzerinde taşınmamıştır. Hayvan üzerinde sıradan eşyalar taşınmaktadır, bu da insana gösterilen hürmete hâlel getireceği için omuz üzerinde taşımak, insana gösterilen bir hürmettir. Cenazenin çocuk olması, durumu değiştirmez. Çocuk da olsa insandır. Yetişkin bir insana gösterilen hürmetin aynı gösterilmelidir.¹⁹⁰

Defin işlemi, insana bizzat Allah tarafından öğretilmiştir. Hz. Âdem'in oğlunun kardeşinin cesedini ne yapacağını bilememesi üzerine Allah Teâlâ bir karga göndermiş ve karganın hareketleriyle definin nasıl yapılacağını öğretmiştir.¹⁹¹

Ölünün toprağa tevdi edilmesi; çevre temizliği, sağlık, insanın saygınlığının korunması ve ölümü hatırlatma türünden birçok hikmetler taşımaktadır. Zira defin yapılmadığı takdirde cenaze bozulacak, bunun sonucu olarak çevre kirliliğine sebebiyet verecektir. En önemlisi de bozulan cenaze, insanların aklında kötü bir izlenim bırakacaktır. Bu da insan saygınlığını koruma açısından ters bir durumdur.

Konu ile alakalı bir diğer durum ise salgın hastalıkların var olduğu dönemde cenazelerin defin işlemidir. Bu tür dönemlerde cenazeyi yıkama işlemi yerine teyemmüm yaptırılır. Teyemmüm imkânı dahi bulunmazsa cenaze o hali ile defnedilir. İslâm dini, salgın hastalığın var olduğu dönemlerde bile diğer dinlerde var olan ateş yolu ile defin geleneğini benimsememiştir. Bu da insana gösterilen hürmet arasında yer almaktadır.¹⁹²

---

¹⁹⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, I, 390.

¹⁹¹ Mâide 5/31.

¹⁹² Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, “Tavsiyyâtü'n-nedveti't-tıbbiyyeti'l-fihriyyeti's-sâniyetü bi ünvanî firûs kurûna'l-müsteciddi ve mâ yeteallagu bihi min mualecâtin tıbbiyyetin ve ahkâmın şer'iyye” <https://iifa-aifi.org/ar/5254.html> , Erişim (07.05.2023)

II. MUÂMELAT ALANINDA İNSANA HÜRMETİN FIKHA ETKİSİ

Bu başlık altında muamelat konuları baştan sonuna kadar anlatılmayıp, sadece araştırmamızın konusunu ihtiva eden bahislere değinilecektir. Fıkıh eserlerindeki muamelat sırası gözetilerek konular anlatılmaya çalışılacaktır.

1. Mal Kavramı

Mal kavramı hakkında kronolojik sıra itibariyle fukaha arasında değişik tanımlamalar yapılmıştır. Bu çalışmamızda kapsam bakımından daha genel gördüğümüz İbn Nüceym'in (v. 970/1563) *el-Bahrü'r-râik* adlı eserinde Gaznevî'den (v. 593/1197) naklettiği şu tanımı aktarmak istiyoruz: "İnsanın maslahatı için yaratılmış, ihrazı mümkün olan ve kendisinde tasarrufta bulunma hakkı veren insan dışındaki her şeydir."¹⁹³ Bu tanım, yapılan tanımlar arasındaki en geniş kapsamlı tanımdır. Bu tanımda insan dışındaki her şeyin gerekli şartları taşıdığında mal olarak kabul edilebileceği anlaşılmaktadır.

Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre ise malı tanımlarken o malın şer'an tâhir olması ve insanlar tarafından onun kullanılmasının adet haline gelmesi gerekmektedir.¹⁹⁴

Hanbelî mezhebinin mal tanımı içerisinde ise "zaruret hali bulunmadan faydalanılan mübah şeylerdir" ibaresi bulunmaktadır.¹⁹⁵ Buna göre mezhepte zaruret halinde mübah olan nesnelere normal durumda mal olarak kabul edilmemiştir.

Herhangi bir eşyayı mal olarak isimlendirmek için o eşyanın elde bulunuyor olması ve insanların bu eşyayı aralarında biriktirmeyi, alıp satımını adet haline getirmeleri gerekmektedir. Bu yüzden havada uçan kuşu ve bir tek pirinç tanesini mal olarak isimlendirmek mümkün değildir.¹⁹⁶ Müttekavvim mallar, ekonomik olarak bir değere sahiptir. Bu mallar, hukuk tarafından korunmuş olup üzerinde her türlü hukuki

---

¹⁹³ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, V, 277.

¹⁹⁴ Nevevî, *el-Mecmû'*, IX, 226; "el-Mâl" *Mv.F.*, XXXVI, 32.

¹⁹⁵ Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kimâ'*, VII, 308.

¹⁹⁶ İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, VI, 410.

işlem bina edilmektedir. Mütekavvim olmayan mallar üzerinde ise hiçbir hukuki işlem yapılamaz, yapılsa bile geçersiz sayılır. Örnek verecek olursak bey akdinde mütekavvim olmayan mal, mebi kabul edilirse akit batıl olmaktadır.¹⁹⁷

Mütekavvim mallarda maldan şer'an istifade edilebilmesi gerektiğini belirtmiştik. Necis olan bazı maddeler de vardır ki onlardan da zaman zaman istifade edilmektedir. Hayvan gübresi ve dışkısı bu necis kabul edilen ama satımı caiz olan maddeler arasındadır. Bu maddeler, yapısı itibariyle necis kabul edilmiştir. Hanefî mezhebi, bu türden maddelerin satımına cevaz vermesi, mezhebin mütekavvim mal anlayışından kaynaklanmaktadır.¹⁹⁸ Çünkü malın tâhir olma özelliği Hanefî mezhebinde malda bulunması gereken özellikler arasında yer almamaktadır. Bunun yanında alım-satımına cevaz verilmeyen yapısı itibariyle necis sayılan maddeler de bulunmaktadır. İçki ve domuz etini bunlara örnek verebiliriz. İçki ve domuz vb. maddeler sadece zaruret halinde kâfi miktarda kullanılması mübah olan ancak yapısı itibariyle necis olan maddelerdir. Bu maddeler, mütekavvim mal kapsamına girmemektedir.

Yapısı itibariyle necis olan maddelerin yanında yapısı itibariyle mükerrem kabul edilen insan ve cüzleri de mütekavvim mal arasında değerlendirilmemektedir. Hür insanın kendisi veya bir parçası herhangi bir satım akdine konu edilemez, edilse bile o akit batıl hükmünü almaktadır. Konusu mal olan akitlerde hür insanın mal olarak kabul edilmesi, akdin batıl olmasına neden olmaktadır. Rehin, hibe, gasp ve sulh konusu mal olan akitler arasında yer almaktadır. Rehin akdinde insan dışı varlıklar rehin verilebilirken insan rehin malı olarak verilemez.¹⁹⁹ Hür insan, bir başkasına mal niyetine hibe edilmesi düşünülemez.²⁰⁰ Gasba da konu edilemez.²⁰¹ Hür insan, bedel-

---

¹⁹⁷ Özpolat, İbrahim, *Mütekavvim Mal*, 27-28.

¹⁹⁸ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akitler*, 57.

¹⁹⁹ Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâ'i*, VI, 135.; Bilmen, Ömer Nasûhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, VII, 10.

²⁰⁰ Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, 178.

²⁰¹ Bilmen, Ömer Nasûhi, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, VII, 331.

i sulh olarak belirlenemez.²⁰² Zikredilen akitlerin batıl olmasının nedeni insana gösterilen hürmetten kaynaklanmaktadır.²⁰³

İnsan mükerremliği sayesinde hukuki boyutu ön planda olan bir varlıktır. İnsanın sıradan bir eşya gibi olmadığı da buradan anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.), hür insanı satan kişiye, Allah Teâlâ'nın kıyamet gününde düşman olacağını bizlere bildirmiştir.²⁰⁴ Bu hadisten açıkça anlaşılmaktadır ki hür insan sıradan bir eşya gibi alınıp satılamaz. Bu muamele insanın hürmetini zedeleyecek davranışlardan sayılmıştır.

2. İnsana Hürmet Açısından Köleliğin Değerlendirilmesi

Klasik İslâm hukuku kaynaklarında köle; velayet, şahadet ve kazadan hükmen aciz ve mülkiyet hakkından mahrum olan kimse olarak tanımlanmaktadır.²⁰⁵ İnsanların kendi cinsinden olan insana karşı uyguladıkları üstünlük anlayışı neticesinde kölelik ilk devirlerden bu yana varlığını ikame ettirmiş bir sistemdir. İnsanların şahsî ve keyfi uygulamaları kölelik sistemini yaygınlaştırmıştır.²⁰⁶ İslâm'a düşman olanların her fırsatta köleliğe bel bağlamaları ve kendi kültürlerinde olmasına rağmen yokmuş gibi davranmaları, tezatlık içermektedir.

Kur'an'ın indiği dönemde sadece Arap toplumunda değil, diğer toplumlarda da yaygın olan kölelik, İslâm'ın getirdiği ve yaygınlaştırmak istediği bir sistem değildir. İslâm dini, kölelik sistemini toplumdan kaldırmak için gayeleri bulunan bir dindir. Kur'an'ın indiği toplumda insana hiçbir önem atfedilmemekteydi. Sadece makam-mevki sahibi insanların makamları derecesinde itibar gören bir toplum vardı. İslâm ise insanı yeryüzünde Allah'ın halifesi olarak görmekteydi.²⁰⁷ Böyle bir durumda toplumun yarısını kölelerin oluşturduğu, ekonominin kölelerin çalışması sayesinde rayında gittiği bir dönemde köleliği bir anda kaldırmak; toplumu kargaşaya, infiale

---

²⁰² Bilmen, Ömer Nasûhi, *Istulâhât-ı Fıkhyye Kâmûsu*, VIII, 10.

²⁰³ Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâ'i*, V, 145.; İbn Âbidin, *Reddû'l-Muhtâr*, VII, 245-246.

²⁰⁴ Buhârî, "Buyû", 106.

²⁰⁵ Hamidullah, Muhammed, vdğr. "Köle", *DİA*, XXVI, 237.

²⁰⁶ Hamidullah, Muhammed, vdğr. "Köle", *DİA*, XXVI, 237.

²⁰⁷ Bakara, 2/30.

sürükleyecektir.²⁰⁸ Bu nedenle içki de olduğu gibi tedricen uygulanan planlar ile köleliğin kaldırılması hedeflenmiştir.

Cahiliye döneminde köleliğe neden olanlar arasında borçluluk yüzünden köleleştirme, gönüllü kölelik, baba hâkimiyeti nedeniyle kölelik, kumar oynayarak bir başkasını köleleştirme gibi etmenler nedeniyle bir insan köle yapılabilirdi.²⁰⁹ İslâm'ın getirdiği kölelik ahkâmına göre yukarıda zikredilen sebepler kaldırılmış olup sadece bir tanesine müsaade edilmiştir. Müsaade edilen etmen ise sadece savaş esirlerinin köleleştirilmesi uygulamasıdır.²¹⁰ Burada zikredilen savaşın da her savaş değil; İslâm aleyhine çalışan, anlaşmayı bozan, devletin egemenliğine müdahale eden gayri müslimlerle olması gereken savaşlar kastedilmektedir. Bunun dışında cereyan eden savaşlarda alınan esirlere köle muamelesi yapmayı İslâm asla tasvip etmemektedir.²¹¹

Yukarıda anlatılan olaylardan hareketle İslâm'ın köle olma yollarını kapatması ve insanların köle olmayı engellemesi; temelde var olan bir projenin devam eden uygulamaları olarak yorumlanabilir. Kölesiz bir toplum oluşturma konusunda yavaş bir süreç işletilmiştir. Akıllara kölelik sistemi niçin hemen kaldırılmadı, sorusu gelebilir. Toplum içinde yer alan kölelerin bir anda hepsinin azat edilmesi toplumda huzurdan ziyade psikolojik ve ekonomik bunalıma neden olacaktır.²¹² Herhangi bir toplumda yer alan kültürü değiştirmek, çok kolay görünmemektedir. Kültür değişiminin sancılı bir olay olması, değişimin kuşakları içine alacak kadar uzun bir zamanda meydana gelmesi konusunda toplum bilimciler görüş birliği içindedirler.²¹³ Hele ki bu değişim, toplumu baştan aşağı değiştirecek bir sistemse bunun bir anda olmasını beklemek ise imkânsızdır. Bir diğer durum da kölelik sisteminin aniden kaldırılması durumunda toplumun içine düşeceği bunalımdır. Tüm benlikleriyle kölelik nizamına alışkın birisine “hürsün” denildiği zaman bu durum onlar için

---

²⁰⁸ Aktan, Hamza, “Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur'anî Yaklaşım”, 63.

²⁰⁹ Yaka, Zeki, *İslâm'da Kölelik*, 22.

²¹⁰ Hamidullah, Muhammed, vdğr. “Köle”, *DİA*, XXVI, 237.

²¹¹ Yaka, Zeki, *İslâm'da Kölelik*, 33.

²¹² Aktan, Hamza, “Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur'anî Yaklaşım”, 69.

²¹³ Aktan, Hamza, “Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur'anî Yaklaşım”, 60.

gerçekten hürriyet olmayabilir. Serbest hayat deneyimi olmayan, maişet kaygısı gütmeyen insanlara bir anda özgürlük verildiği takdirde toplumda sıkıntılar oluşur, anarşiye sebebiyet verebilir. Kölelerin oluşturduğu bir toplumda köleliği bir anda kaldırmak, ekonomik açıdan da topluma zarar verecektir. Çünkü ekonomi, kölelerin çalışmasına göre şekillenmektedir. Bir anda tüm kölelere özgürlük verilirse; hem şimdiye kadar maişet kaygısı gütmeyen köleler ne yapacağını bilmez hem de köleler üzerinden yürüyen ekonomi bir anda bunalıma girer. Bu nedenle kölelik, tedrici olarak toplumdan kaldırılmak istenmiştir.²¹⁴

İslâm, toplumda köleliği kaldırmak için öncelikle psikolojik olarak insanlara eşit olduğunu bildirmektedir. Nitekim “*Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız ona itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.*”²¹⁵ ayeti üstünlüğün insanların birbirleri üzerinde değil ancak takva ile mümkün olduğunu hatırlatmaktadır. Böylelikle kölelerin de bir insan olduğu hatırlatılarak kökleşen psikolojik kölelik, beyinlerden kazınmıştır.²¹⁶ Şayet İslâm, köleliği savunan bir din olsaydı; kölelik müessesesini kaldırmayı kendisine gaye edinmez, aksine daha da derinleşmesi için uğraşır. Nitekim köle azadı için teşvik eden hadisler dururken İslâm’ı köleliği getiren din olarak lanse etmek, yanlış ve taraflı bir davranıştır.

İslâm hukukunda hataen adam öldürme²¹⁷, zıhar²¹⁸, yemini bozma²¹⁹, bilerek oruç bozma²²⁰ suçları için kefarete köle azat edilmesi; yemini bozma suçu hariç ilk şart olarak zikredilmektedir. Kişi, köle azad ederek Allah’ın affına sığınırken diğer taraftan da köle azad etmenin ibadet olduğunu anlamaktadır.

---

²¹⁴ Aktan, Hamza, “Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur’anî Yaklaşım”, 63.

²¹⁵ Hucurât, 49/13.

²¹⁶ Yaka, Zeki, *İslâm’da Kölelik*, 115.

²¹⁷ Nisâ, 4/92.

²¹⁸ Mücadele 58/3; Zihâr: Kocanın, karısını annesine veya dinen nikâhı düşmeyecek yakınlarına benzetmesidir.

²¹⁹ Mâide, 5/89.

²²⁰ Buhâri, “Savm” 29.

İslâm hukukunda yukarıda cebri olarak zikredilen köle azadına hadisler yoluyla iradî olarak da teşvik edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Kim bir köle azad ederse, azad ettiği kölenin azalarına mukabil Allah da onun azalarını cehennemden azad eder.*”²²¹ buyurarak insanları köle azad etmeye teşvik etmiştir.

Toplumda yer alan kölelerin azad edilme süreçlerinde zekât fonundan ayrılacak bir payla devletin de köle azadına katılması gerektiği Kur'an'da açık bir ifadeyle belirtilmiştir.²²² Konuyla ilgili ayette şöyle buyurulmaktadır: “*Sadakalar (zekât gelirleri) ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaların toplanmasında görevli olanlar, kalpleri kazanılacak olanlar, âzat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allah'ın kesin buyruğu budur. Allah bilmekte ve hikmetle yönetmektedir.*”²²³ Bu ayetten anlaşılacağı üzere zekât verilecek sınıflar arasında köleler de bulunmaktadır. Zekâtın kölelere verilmesindeki amaç, zekâtı alan kölenin aldığı zekâtla efendisine ödeyip hürriyetine kavuşacaktır. Azat olma işleminde bir diğer yöntem ise devlet başkanının kölelerin zekâtındaki payını ayırıp bu miktarla köle satın alıp azat etme işlemidir. Farz olan zekâta köleler için ayrı bir sarf yeri ayırıp insanları kölelikten kurtarmak, İslâm'ın prensipleri arasında yer almaktadır.²²⁴ Ayrıca İslâm hukukunda köle azad etmenin şaka ile bile olsa ciddi olarak telakki edilmiştir. Nitekim bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Şaka ile boşayan kişinin boşaması, köle azad edişi ve nikâhı geçerlidir/hukukî sonuç doğurur.*”²²⁵

İslâm hukukunda birçok köle çeşidi bulunmaktadır. Konumuzun ana teması kölelik olmadığı için detaylara temas edilmemiştir. Ancak ifade edilmesi gereken bir gerçek vardır ki tüm köle çeşitlerinde onların insan olması ön plana çıkarılmış ve

---

²²¹ Müslim, “İtk”, 22.

²²² Aktan, Hamza, “Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur'anî Yaklaşım”, 68.

²²³ Tevbe 9/60.

²²⁴ Yaka, Zeki, *İslâmda Kölelik*, 77-78.

²²⁵ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, V. 208

şerefleri korunmuştur. Bu köle çeşitleri için İslâm'ın getirdiği hükümler, köleliği kaldırmak için İslâm'ın kurduğu sistemin parçalarıdır.

2.1. Kölenin Hukuki Statüsü

İslâm hukukunda kölenin diğer alanlarda şahıs kabul edilirken mali hukuk açısından eşya ve şahıs olma niteliklerini birlikte taşıyarak kendine has bir konumu bulunmaktadır.²²⁶ Normal bir eşyadan köleyi ayıran unsurlar arasında şu örnekler verilebilir: Eşyalar için fitır sadakası söz konusu değilken efendi kölesi için fitır sadakası verir.²²⁷ Köleler hürler gibi çoğu bedeni ibadetten sorumludurlar. Eşyalar için azad olma sistemi yokken kölelikte vardır. Eşyalar el çekme işlemiyle bile mülkiyetten çıkarılamaz. Köleler hürler gibi nikâh akdine taraf olabilir, bu da insan olarak görüldüğü hususlardandır. Köleler için azad edilmenin haricinde tedbir, istilâd, kitabet gibi farklı hürriyet yolları da ihdas edilmiştir.²²⁸

İnsan vücudundan bir parçanın ona hürmeten alım satımı batıl dedikten sonra köle olarak insanın alım satımına bahsedilmesi tezat bir durum olarak görülebilir. Ancak kölelik sistemini İslâm dini getirmediği gibi, toplumda ilelebet kalması için de hükümler içermemektedir. Kölelikle ilgili bir kısım tasfiye planlarını yukarıda zikrettik. Kölesiz toplum oluşturmada öncelikle yeni kölelerin oluşumunu engellendiği gibi mevcut kölelerin de tasfiye edilmesi sağlanarak toplumdan köleliğin kaldırılması amaçlanmıştır.²²⁹

Her ne kadar insanın hürmetine binaen alım satımı batıl olsa da insanın köle olarak alım satımı mubahtır.²³⁰ Ancak burada şöyle bir fark vardır. Köle olan insan; bir kısmı insan, bir kısmı da eşya olarak değerlendirilir. Tamamen eşya sınıfına konarak eşyaya reva görülen muameleler, köleye de aynı şekilde gösterilemez. Kişi eşyasını telef ettiği zaman sorumlu olmazken kendince sahibi gördüğü kölesini telef

---

²²⁶ Heyet, “Köle”, *TİA*, V, 214.

²²⁷ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, II, 69.

²²⁸ Hamidullah, Muhammed, vdğr. “Köle”, *DİA*, XXVI, 239-240-242.

²²⁹ Hamidullah, Muhammed, vdğr. “Köle”, *DİA*, XXVI, 239.

²³⁰ Hamidullah, Muhammed, vdğr. “Köle”, *DİA*, XXVI, 237.; Heyet, “Köle”, *TİA*, V, 214.

olmasına sebep olsa sorumlu olur. Köle olan insanın kendisi satım akdinin konusu olabilir, ancak kölenin öldürülmesi ve helak edilmesi hukuka aykırı bir davranıştır.²³¹ Kölenin eşya olarak nitelenmesi, kalıcı değildir. Kölelik vasfı insan için arızı bir durumdur. İslâm hukukunda insan için aslolan hürriyettir.²³²

2.2. İnsana Hürmet Çerçevesinde Köleye Karşı Muameleler

İnsan köle de olsa ona gösterilen hürmet, İslâm'ın insanın her türlüüne gösterdiği hürmetin tezahürleri arasındadır. Nitekim normal bir eşyaya sahip olan kişi, bu eşyayı telef ettiğinde ona hiçbir sorumluluk yüklenmez. Ancak köle sahibi, kölesini bilerek öldüremez. Kölesine karşı insanlığın gerektirdiği saygı çerçevesinde muamele etmesi gerekmektedir. Cahiliye Araplarında kölelere karşı muameleler arasında kölenin dövülüp sakat bırakılması hatta öldürülmesi yer almaktaydı. Bu yapılanların da hiçbir cezai sorumluluğu yoktu.²³³ İslâm'da ise bu konuda Hz. Peygamber, şöyle buyurmuştur: *“Onlar (köle ve cariyeler), sizin kardeşlerinizdir. Allah onları, sizin ellerinizin altına koymuştur. Yediğinizden onlara da yedin, giydiğinizden onları da giydirin. Güçlerini aşan işleri onlara yüklemeyin. Onlara güç yetiremeyecekleri işleri yüklerseniz yardım edin.”*²³⁴ Bu hadisten anlaşılacağı üzere köleler, sahipsiz değildir. Onların yaşama ve ihtiyaçlarını temin hakkı bulunmaktadır. Kimse kölesinin ihtiyaçlarını temin etmeyip onu ölüme terk edemez.²³⁵

Ceza hukukuna göre kölelerle hürler bir tutulmamışlardır. Roma ve Avrupa'da kölelerin işlediği suçların cezası hür insanların cezasından daha fazlayken İslâm hukukunda irade eksikliğinden dolayı kölenin cezası hürlerden daha az olmuştur.²³⁶ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyuruyor: *“Her kim kölesini öldürürse biz de onu öldürürüz. Her kim kölesinin bir uzvunu keserse biz de onun bir uzvunu keseriz.”*²³⁷ Bu hadisten anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber, kölelerin öldürülmemesi

---

²³¹ Şahin, Nurten Zeliha, “Mahremiyet Alanı Olarak İnsan Bedeni”, I, 170.

²³² Ebû Zehra, *Milkiyye*, 48.

²³³ Yaka, Zeki, “İslâm'da Kölelik”, 21.

²³⁴ İbn Mâce, “Edeb”, 33.

²³⁵ Yaka, Zeki, “İslâm'da Kölelik”, 94.

²³⁶ Yaka, Zeki, “İslâm'da Kölelik”, 102.

²³⁷ Tirmizi, “Diyet”, 32.

hakkında kesin bir emir vermiştir. Hanefî mezhebinin görüşüne göre kölenin bütün yönleri ile insan olduğu belirtilmektedir. Bu yönüyle hür bir insanın canını koruma ile kölenin canını koruma arasında fark bulunmamaktadır.²³⁸ İnsanın köle olması yönü hukuki bir durumdur ve bu durum geçince kölelik ise bitmektedir. Fakat insanın âdem olması ise, kölelikle noktalanmaz aksine öldükten sonra bile bedeni üzerinden mükerrem oluşu yine devam etmektedir.²³⁹

3. İcâre

“Ecr” kökünden türemiş olan icâre kelimesi sözlük anlamı olarak “kiralamak” anlamındadır. Fıkhî bir terim olarak ise icâre “menfaati satmak” anlamına gelmektedir.²⁴⁰

İcârede yapılan işin karşılığında ücret alınmaktadır. Bu ücret, bey’ akdindeki semene eşittir. Dolayısıyla genel olarak bey’ akdinde semen olabilen her şey icârede ücret olabilmektedir.²⁴¹ Bey’ akdinde semen olarak tanımlanamayan ve haram kabul edilen içki vb. şeyler icâre akdinde de ücret olarak kabul edilemez. Kabul edilse bile böyle bir durumda akit fesada uğramış olur.²⁴² Dolayısıyla fesada uğrayan akitin feshi mümkün değilse belirlenen ücret yerine ecr-i misil ödenmesi gerekmektedir.²⁴³

Batıl kabul edilen unsurları icârede ücret olarak kabul etme durumunda ise akit gayri mün’akittir yani hiç kurulmamış anlamındadır.²⁴⁴ Mesela hür insanı icâre bedeli olarak tanımlamak, akdi batıl kılmaktadır.²⁴⁵ Çünkü insan mükerremliğinden dolayı mütekavim bir mal olarak kabul edilmemiştir. Bu nedenle icâre bedeli insan olan akit, batıl yani hiç kurulmamış anlamındadır. Bu da bize insanın hürmetini gösteren örneklerden birisidir.

---

²³⁸ Şahin, Nurten Zeliha, “İnsanın Onuru mu? Mükerremliği mi?”, 250.

²³⁹ Şahin, Nurten Zeliha, “İnsanın Onuru mu? Mükerremliği mi?”, 250.

²⁴⁰ Bardakoğlu, Ali, “İcâre”, *DİA*, XXI, 379.

²⁴¹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, 101.

²⁴² Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, 167.

²⁴³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, II, 57.

²⁴⁴ Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, 167.

²⁴⁵ Serahsi, *el-Mebsût*, XV, 83.; Bilmen, Ömer Nasûhi, *İstulâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, VI, 167.

İcâre akdinde kiralanan şeylerin cinsine göre isimlendirme yapılmaktadır. Kiralanan şey herhangi bir eşya ise buna me'cûr denmektedir. Kiralanan insana ise ecîr denmektedir. Kiralama işine icâre denir.²⁴⁶ Görüleceği üzere icâre akdinde kiralanan şeyin cinsine göre isimlendirmeler yapılmaktadır. Ecîr ve me'cûr lafızları üzerinden de insana gösterilen saygının tezahürlerini görmekteyiz. Kiralanan insan için ayrı bir isim verilmesi ona değer verildiğini bize göstermektedir.

III. UKÛBÂT ALANINDA İNSANA HÛRMETİN FIKHA ETKİSİ

Allah, insana sayısız nimetler vermiş, yeryüzünde var olan her şeyi insanın hizmetine sunmuştur. Bu nimetlere karşılık insanın sınırsız ve sorumsuz bir hayatı bulunmamaktadır. Toplum içinde yaşayan insanlar birtakım kurallara tabi olmak zorundadır. Aksi halde toplumda huzursuzluk ve karışıklık meydana gelir. İster semavi kaynaklı olsun ister insanların belirlediği bir yaşam biçimi olsun her dönemde insanlar bir kurallar manzumesine bağlı kalmışlardır. Toplumun huzurlu olabilmesi için belirli kurallara sahip olması gerekmektedir. Ancak kurallara uyan insanlar olduğu gibi uymayanlar da bulunmaktadır. Kurallara uyanlar ödüllendirilirken kurallara uymayanların cezalandırılması fert ve toplum açısından bir zarurettir. Nitekim insan melekler gibi sadece itaat eden bir varlık değil, suç işlemeye de meyli bulunan bir varlıktır.

İslâm ceza hukukunda yer alan cezalar günümüz mer'i hukukta yer almadığı için pek çok insan tarafından kabullenmesi zor bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. İslâm ceza hukukundaki cezaları temelden reddeden ve kabul edilemez bulan hukukçular dahi bulunmaktadır. Bu hukukçular; bedeni cezaların insan onuru ile bağdaştırılamayacağını, bu cezaların insanî olmadığını savunmaktadırlar. Ayrıca İslâm hukukunda verilen cezaların zulüm ve işkence ihtiva ettiğini belirtmektedirler.²⁴⁷ İslâm hukukçuları tarafından eleştirilere verilen cevaplar ise şu şekildedir: İnsan tabiatı itibariyle suç işlemeye meyli olan bir varlıktır. Kamu düzeni

---

²⁴⁶ "el-İcâre", *Mvf*, I, 288.; Bilmen, Ömer Nasûhi, *Istîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, VI, 186.

²⁴⁷ Dönmezer, Sulhi, *Nazarî ve Tatbiki Ceza Hukuku (genel kısım)*, 566.

içerisinde -işleyeceği suça karşı insanı caydıracak bir ceza bulunmazsa insan yaptığı suçu tekrar işleyebilir. Bu durum kamu düzenini sıkıntıya sokacaktır. İşlenen suç karşılık bir caydırıcı bir ceza bulunması kamu düzenini sağlamaktadır.²⁴⁸ Cezaların insani olmadığı ve zulüm ifade etmesi ise yersiz bir eleştiridir. Nitekim cezalar, suçlu kimselere verilmektedir. Ortada işlenmiş bir suç bulunmaktadır. Bu suça karşılık ceza verilmesi ise kaçınılmazdır. Cezanın acı ve sertlik içermesi ise bu suçun toplumda tekrar işlenmesini engellemekten kaynaklanmaktadır.²⁴⁹ İslâm ceza hukukunda *Def-i mefâsid, celb-i menâfiden evlâdır*.²⁵⁰ ilkesi gereğince suçluya verilen ceza ile toplumsal zararların önüne geçilmesi için suçlunun şahsi menfaati feda edilmektedir.²⁵¹ İslâm hukukunda yer alan cezaları çağ dışı görenler, Bu cezaların hiçbir ilke gözetilmeksizin uygulandığını düşünerek İslâm ülkelerini adeta bir kesimhane olarak tahayyül etmektedirler. Ancak durum gerçekte çok farklıdır. Konu, yanında sürekli silah bulunduran bir emniyet mensubunun durumuna benzemektedir. Bir emniyet mensubu silahını zorunlu hallerde kullandığı gibi İslâm hukukunda da durum bu şekildedir. Nasslarda yer alan cezaların verdiği korku caydırıcılık için yeterli gelmektedir.²⁵²

İslâm ceza hukukunda suçluya uygulanan ceza her ne kadar ferdi gibi görünse de aslında o suçu işlemeye meyledenleri caydırma amacı taşımaktadır. Her suçun bir cezası vardır. İslâm ceza hukukunda amaç adaleti tesis etmektir. Ceza hukukunda cezaların ağır olması insanların suça meyletmemeleri ve işledikleri takdirde alacakları cezadan korkmalarını sağlamak içindir. İnsanlar suçun karşılığında ağır cezaların olduğunu bilirse toplumda suç işleme oranı azalmaktadır.

Bu bölümde çalışmanın ana konusunu ilgilendiren hırsızlık, zina, iftira (kazif) suçlarına değinilecektir. Daha sonra hüküm öncesi insan onuru, infaz esnasında insan onuru ve son olarak da infaz sonrası insan onurundan bahsedilecektir.

---

²⁴⁸ Erturhan, Sabri, “İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış”, 191.

²⁴⁹ Zeydân, *Mecmûatü bühûsi'l-fikhıyye*, 409.

²⁵⁰ Mecelle, m.30.

²⁵¹ Ebu Zehra, *el-Ukûbe*, 7-11.

²⁵² Erturhan, Sabri, “İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış”, 193.

1. İslâm Hukukunda Cezalar

İslâm ceza hukukunda cezalar, nass tarafından belirlenip belirlenmemesine göre had, kısas, ta'zir cezaları şeklinde tasnife tutulmuştur.²⁵³ Had cezaları, Allah'ın hakkı olarak farz kılınan önceden belirlenmiş cezalardır.²⁵⁴ Had suçlarının cezaları belli olması bakımından ta'zir suçlarından ayrılmaktadır. Yine had cezaları, Allah hakkı olması bakımından kul hakkıyla ilgili olan kısas cezalarından ayrılmaktadır.²⁵⁵ Had cezaları; hırsızlık, zina, iftira (kazif), şarap içme ve sarhoşluk, dinden dönme, isyan etmek, yol kesme şeklindedir.²⁵⁶ Had cezalarının verilmesindeki amaç suçluyu öldürmek değil, o kişiyi suçtan caydırmaktır. Bu nedenle suçluya verilen idam suçu dışındaki cezalarda mahkûmun ölmesi durumunda ceza infazını gerçekleştiren kişiler sorumlu olmaktadır.²⁵⁷ Had cezalarında en ufak bir şüphe bile had cezasını düşürmektedir.

1. 1. Hırsızlık / Hadd-i Sirkat

Had cezasını gerektiren hırsızlık suçu şu şekildedir: Vücûb ve edâ ehliyetine sahip bir kişinin, koruma altında bulunan başkasına ait, hemen bozulmayacak belirli kıymetteki bir malı, gizlice korunduğu yerden hırsızlık fiilinde şüphe oluşturmayacak bir şekilde alma işlemidir.²⁵⁸ Bu şekilde zikredilen kurallara uygun bir hırsızlık işleminde failin bileği kesilir.²⁵⁹ El kesilmesi ayetle sabitken elin bilekten kesilmesi sünnetle sabit olmuştur.²⁶⁰

Hırsızlık işini adet edinen kişilerin ilk yaptığı hırsızlıklarında sağ eli bilekten kesilir. İkinci yapılan hırsızlıkta ise sol ayak bilekten kesilir. Bu cezalarda ittifak vardır.²⁶¹ Üçüncü ve daha fazla yapılacak olan hırsızlık suçunun cezalarında ise ihtilaf

---

²⁵³ Çolak, Abdullah, *İslâm Ceza Hukuku*, 110.

²⁵⁴ Serahsi, *el-Mebsût*, IX, 36.

²⁵⁵ Merğınani, *el-Hidâye*, IV, 112.

²⁵⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, VII, 33.

²⁵⁷ Erturhan, Sabri, "İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış", 210.

²⁵⁸ Serahsi, *el-Mebsût*, IX, 133.

²⁵⁹ Mâide, 6/38.

²⁶⁰ Buhâri, *Hudûd*, 13-14.

²⁶¹ Merğınani, *el-Hidâye*, II, 369.

bulunmaktadır. Böyle bir durumda olan kişi, Hz. Ali'nin (v. 40/661) huzuruna getirildiğinde “Hırsız, tutarak karnını doyuracağı elsiz, yürüyebileceği ayaksız bırakmaktan hayâ ederim” deyip onu döverek hapsedtiği nakledilir.²⁶² Ebu Hanîfe'ye göre üçüncü ve dördüncü hırsızlıklarda sol el ve sağ ayak kesilmez. Tövbe etmesi istenilir, tövbe edene kadar hapsedilir.²⁶³ İmam Şâfi'ye göre ise bu durumda olan kişinin sol el ve sağ ayağı kesilir, beşinci kez hırsızlık yapan tazir cezası olarak hapsedilir.²⁶⁴ Ebu Hanîfe'nin görüşü tercihe şayan görüştür. Her ne kadar kişi hırsızlık yapsa da onu el ve ayaklarından tamamen men etmek, kişiyi insani temel vazifelerini engelleyerek başkalarına muhtaç hale getirmektedir. Suçlunun sırasıyla yaptığı hırsızlık suçlarında sağ el sonra sol ayak bileği kesilip daha sonra üçüncü veya daha fazla hırsızlık suçlarında kendi kendini ikame ettirebilmesi adına geriye kalan el ve ayağının da kesilmemesi, İslâm ceza hukukunun insana gösterdiği hürmetin tezahürüdür.

Günümüz modern hukukunda hırsızlık suçunun cezası olarak hapis cezası bulunmaktadır.²⁶⁵ Ancak hapis cezası insana caydırıcı gelmemektedir. İnsan her hapse girip çıktığında suç işlemeye meyli daha fazla artmaktadır. Çünkü her yapılan hırsızlıktan sonra kişi hapse girip çıkarak hapis ortamına alışmaktadır. Kişi hapse girerek suçtan vazgeçme hissi oluşması yerine sadece suça zorunlu ara vermiş olmaktadır. Bunun yerine suçlunun, had cezası gerektiren hırsızlık suçu işlediği zaman sağ eli bilekten kesilirse hem toplumda o suça meyledenlerin hırsızlık yapması engellenir, hem de eli kesilen hırsız gücünü önemli ölçüde kaybedecektir.²⁶⁶

1. 2. Zina / Hadd-i Zina

Had cezasını gerektiren zina şu şekildedir: İslâm beldelerinde tam eda ehliyetine sahip fiziksel olarak cinsel ilişkiye bir engeli bulunmayan bir erkeğin kendi hür iradesiyle sağ olan bir kadınla evlilik ya da mülkiyet gibi bir bağlantı bulunmadan

---

²⁶² İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII,265.

²⁶³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV,110.

²⁶⁴ Şâfi, *el-Ümm*, VI, 209.

²⁶⁵ TCK, m.141, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>

²⁶⁶ Üdeh, Abdülkadir, *et-Teşrîu'l-cinâ'i'l-İslâmî*, I, 653.

normal yolla ilişkiye girmesidir.²⁶⁷ Bu suçu işleyen kişi bekâr ise cezası yüz celdedir.²⁶⁸ Köle ya da cariye bu suçu işlemişse evli ya da bekâr olması fark etmeksizin cezası elli celdedir.²⁶⁹ Zina eden kişi; hür, müslüman, âkil-bâliğ ve evli ise cezası recm yani taşlanarak öldürülmesidir.²⁷⁰ Zina suçu dört erkek şahidin tanıklık etmesi ya da suçu işleyen kişinin ikrarıyla ispatlanmaktadır.²⁷¹

Recm, tevatür derecesinde sünnet ve sahabe icması ile sabittir.²⁷² Hz. Peygamber (s.a.v.), Mâiz ve Gamidiyye'yi recm ettirmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, gizli yapılan bir suçun ifşa edilmesini hoş karşılamamıştır. Bu nedenle Mâiz ve Gamidiyye'ye kiminle zina ettiklerini sormamıştır.²⁷³ Recm cezası geri dönüşü olmayan bir cezadır.

Neslin korunması, İslâm'ın temel ilkeleri arasında yer almaktadır. Zina ise bu ilkeyi ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle İslâm ceza hukukunda temel ilkeleri ortadan kaldırmak isteyenlere fırsat verilmemesi adına zina suçunun cezası bekârlar için celde evliler için ölüm cezasıdır.²⁷⁴ İnsan neslinin selameti açısından bu ceza yerinde bir cezadır. Cezanın ağır olması insanların suça olan meylini azaltacaktır. Neslin bu şekilde koruma altına alınmış olması insana olan hürmeti göstermektedir.

1. 3. Hadd-i Kazf / Zina İftirası

Had cezasını gerektiren zina iftirası suçu şu şekildedir: eda ehliyetine sahip bir şahsın, iftetli (muhsan) bir kimseye, iffetini zedeleyecek veya onun nesebini reddedecek nitelikte sözlü olarak zina ya da zinaya delalet edecek kelimeleri isnad etmesidir.²⁷⁵ Suçun sabit olması durumunda “İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir.”²⁷⁶ ayetinde yer alan ceza

---

²⁶⁷ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, VII, 33.

²⁶⁸ Nur, 24/2.

²⁶⁹ Nisâ, 4/25.

²⁷⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, VII, 39.

²⁷¹ Nur, 24/4.

²⁷² İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 157.

²⁷³ Müslim, “Hudud”, 16-33.

²⁷⁴ Serahsi, *el-Mebsût*, IX, 37.

²⁷⁵ Bilmen, Ömer Nasûhi, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, III, 229.

²⁷⁶ Nur, 24/4.

uygulanır. Bu ceza miktarı değişmez, sabittir. Bu cezanın yerine başka bir ceza da uygulanmaz.

İftira suçu her ne kadar bireysel gibi görünse de toplumu ilgilendiren tarafları da bulunmaktadır. İftira atılan kişi, toplum içerisinde insanlar arasında işlemediği bir suçu işlemiş gibi görünecek ve bu insanın birçok eylemini etkileyecektir. Bu nedenle kazf suçunu işleyen kişinin şahitliği asla kabul edilmemektedir. Olmayan bir suç nedeniyle insana iftira atan kişilerin insan onuruyla oynadıkları için şahitliğinin ebediyen kabul edilmemesi insana gösterilen hürmet kapsamında yer almaktadır.²⁷⁷

İslâm ceza hukukuna göre kazf suçu herhangi bir topluluk huzurunda değil de iki kişi arasında olsa bile gerçekleşir. Bu durumda aleniyet gerekmez. Modern hukukta ise aleniyet şartı bulunmaktadır.²⁷⁸ İslâm dininde yer alan cezaları insan onuruna aykırı görerek eleştiren kimseler İslâm ceza hukukunda yer alan kişiye gıyaben yapacağı iftiraya bile insan onurunu korumak için ceza verdiğini görmemektedirler.

2. İnfazdan Önce ve Sonra İnsan Onurunun Himayesi

2. 1. Hüküm Öncesi İnsan Onurunun Himayesi

İslâm ceza hukukuna göre isnat edilen bir suçtan dolayı mahkûmiyeti kesinleşmemiş kişiler masum kabul edilir. Bu kişilere onur kırıcı davranışlar yasaklanmıştır. Bu durum *berâet-i zimmet asıldır*.²⁷⁹ kaidesince kurala bağlanmıştır. Bu nedenle bu kişilerin kendilerini savunabilmesi için gerekli koşullar sağlanması gerekmektedir. Suç diye tabir edilen eylem, eğer yasalarda suç olarak yer almıyorsa eylemlerinden ötürü kişi mahkûm edilemez. Ayrıca herkesin adil bir şekilde yargılanma hakkı bulunmaktadır. Bu durum mer'î hukukta *masumiyet karinesi* olarak yer almaktadır.²⁸⁰

---

²⁷⁷ Çolak, Abdullah, *İslâm Ceza Hukuku*, 118.

²⁷⁸ Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-İslâmî*, II, 461.

²⁷⁹ Serahsi, *el-Mebsût*, 17.

²⁸⁰ Çayan, Gökhan, "Masumiyet Karinesi Doktrini", 49.

2. 2. İnfaz Esnasında İnsan Onurunun Himayesi

İslâm'da aslolan suçlunun ihya olmasıdır. Suçluya işkence olacak türden davranışlar yasaklanmıştır.²⁸¹ Bu nedenle cezanın infazı esnasında eski alet edevat kullanarak suçluya işkence etmek yerine modern aletler kullanarak infazın bir an önce gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İnfazdan önce suçlunun infaza engel bir hastalığının olup olmadığının incelenmesi ya da gebelik durumunu tespit amacıyla sağlık kontrolünden geçirilmesi gerekmektedir. İnfaz gerçekleştirildikten sonra suçluda oluşabilecek olumsuz durumlar için fail tıbbi müşahede altında tutulur.²⁸²

Ceza hukukunda yer alan celde cezası üzerinden örnek verecek olursak celde cezasında yüze vurulmaz. Hayati önem taşıyan organlara vurulmaz. Celde cezasında hastaların, yaşlıların ve zayıf yapılı kimselerin cezaları hafifletilir. Hamile veya lohusa olan kadınların cezaları uygun bir vakte ertelenir. İnfaz edilen suçlu sonuç itibariyle bir insandır. İslâm ceza hukukunda ceza verilirken bile insana hürmet ilkeleri gözetilmiştir. İnfaz esnasında suçluya onur kırıcı, rencide edici her türlü davranış kesinlikle yasaklanmıştır.²⁸³ İnfaz yapıldığı takdirde suçlunun ölmesi muhtemel ise infaz ertelenir. Çok sıcak, çok soğuk vakitlerde ceza sonraki bir zamana ertelenir.²⁸⁴

2. 3. İnfaz Sonrasında İnsan Onurunun Himayesi

Suçu sabit olmuş daha sonra da infazı gerçekleşmiş kişi suçunun cezasını çektiği için ona toplum içerisinde dışlama yapılmaz. Normal hayatına devam eder. Şayet ölüm cezası almışsa ölümünün ardından hakkında kötü konuşulmaz. Suçlu cezasını çektikten sonra toplumda normal insanlar gibi muamele görür. Yaptığı suç yüzüne vurulmaz. Çünkü suçlu cezanın infazıyla adeta temizlenmiş gibidir. İnsanların infaza şahit olduktan sonra suça meyilleri azalacaktır. Böylelikle suça mütemayil olanlar da kendi onurlarını kurtarmaktadır.²⁸⁵

---

²⁸¹ Akşit, Cevat, *İslâm Ceza Hukuku*, 108-109.

²⁸² Erturhan, Sabri, "İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış", 195.

²⁸³ Merğınani, *el-Hidâye*, XI, 97.; Erturhan, Sabri, "İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış", 210.

²⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 72.

²⁸⁵ Erturhan, Sabri, "İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış", 211.

Nitekim zina ettiğini ikrar eden Mâiz'in infazının ardından onun hakkında iki sahâbî “köpekler gibi öldü” ifadesini kullanmıştır. O anda Hz. Peygamber sükût etmiş, seyirleri esnasında bir merkep leşine denk gelmişler, Hz. Peygamber bu iki sahâbîye “*İnin bu leşin etinden yiyin*” buyurmuştur. Onların “Böyle iğrenç leşi kim yer yâ Rasûlüllah” demeleri üzerine Hz. Peygamber, “*Az önce kardeşinizin ırz ve haysiyetine yönelik ifadeleriniz, bu leşi yemenizden çok daha ağırdır. Allah'a yemin ederim ki, sizin o kınadığınız kardeşiniz şimdi cennet ırmaklarında yüzüyor*” şeklinde buyurarak suçlu da olsa bu tür tahkir ifadelerinin caiz olmadığına dikkat çekmiştir.²⁸⁶ Yine Ğâmidiyye'nin infazının ardından Hz. Peygamber, kimi sahabenin hakaret içeren sözlerinin yanlışlığına dikkat çekerek onları uyarmıştır. Bu kişinin Medine halkından yetmiş kişiye veya bir ümmetin her ferdine kefarete olacak derecede çok içten bir tevbe ettiğini söyleyerek ölü de olsa insan onurunu kırıcı bu kabil yaklaşımların yanlışlığına vurgu yapmıştır.²⁸⁷ Bu iki örnekte dikkat çeken bir diğer durum ise zina eden her iki kişiye de Hz. Peygamber, kiminle zina ettiklerini sormamıştır. Hz. Peygamber, gizli işlenen suçların ifşasını hoş karşılamamıştır.

Kıyas ve had suçlarını işleyenler toplumun temel değerlerine zarar vermektedirler. Zarurat-ı hamse'ye yapılacak bir saldırıda toplum kuralları ihlal edilmektedir. Bu nedenle suçlulara verilen cezalarla “Zarar-ı ammı def için zarar-ı has ihtiyar olunur” ilkesi gereğince suçlunun yararı ihmal edilmiş olsa bile toplumun menfaati gözetilerek suçlulara ayırım yapılmadan cezalar uygulanmaktadır. Suçluya uygulanan ceza ile hem suçlu ıslah edilmektedir. Hem de mağdur ailenin kin ve öfkesi giderilmektedir. Böylelikle kamu güvenliği sağlanarak huzurlu bir toplum oluşturulmaktadır.

IV. FERÂİZ ALANINDA İNSANA HÜRMETİN FIKHA ETKİSİ

İslâm hukukunda yer alan hükümler çoğunlukla sünnette detaylı anlatılmıştır. Miras hukukunda ise varislerin ne kadar miras alacağı Kur'an-ı Kerim'de detaylı olarak belirtilmiştir.²⁸⁸ Diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslâm miras hukukunda

---

²⁸⁶ Ebu Dâvud, “Hudud”, 23.

²⁸⁷ Müslim, “Hudûd”, 22-24

²⁸⁸ Nisa, 4/11-12.

da bir kişinin mirasçı olabilmesi için belli şartlar bulunmaktadır. Bu şartlara ilave olarak mirasçı olmaya engel bir durumun da bulunmaması gerekmektedir. Bu durumlardan bir tanesi de kendisine miras kalacak kişinin miras bırakacak kişiyi bilerek öldürmesidir. “*Katil mirasçı olamaz.*”²⁸⁹ hadisinden hareketle murisini öldüren kişi mirasçı olamaz. Bu konu hakkında hukuk ekolleri arasında ortak kanaat bulunmaktadır.²⁹⁰ Hataen öldürmelerde ise mezhepler arasında farklı kanaatler bulunmaktadır. Hanefî mezhebine göre kasten öldürmenin yanında hataen öldürme de miras engeli içerisinde yer almaktadır. Bunun nedeni Hanefî mezhebinin keffareti ceza olarak değerlendirmesinin bir sonucudur.²⁹¹ Malikî mezhebine göre sadece kasten adam öldürmede miras engeli oluşmaktadır. Hataen öldürme nedeninden dolayı miras engeli oluşmamaktadır.²⁹² Şâfiî mezhebine göre ise her ne niyetle olursa olsun murisinin ölümüne neden olan kişi mirastan mahrum kalmaktadır.²⁹³ Hanbelî mezhebi de Şâfiî mezhebine yakın görüşü bulunmaktadır. Hanbelî mezhebinde de tüm öldürme çeşitlerinde murisin miras engeli bulunmaktadır.²⁹⁴ Ayrıca günümüz mer’i hukukta da murisini kasten öldüren kişi mirasta hak sahibi olamamaktadır.²⁹⁵

Literatürde yer alan görüşler incelendiği takdirde murisini öldüren kişinin mirasa daha önceden hak sahibi olma amacı taşıdığı için ceza olarak bu hükmün getirildiği anlaşılmaktadır. . Hadis-i şerifte “men ista’cele bişeyin kable evânihi ûkibe bi hirmânihi” buyurulmuştur. Nitekim bu durum Mecelle’de de “Kim ki bir şeyi vaktinden evvel istical eyler ise mahrumiyetiyle muateb olur.”²⁹⁶ şeklinde kaideleştirilmiştir. İslâm miras hukukunda mirasa erken ulaşmak için bir insanı öldüren kişiye ceza olarak mirastan men cezası verilmektedir. Bu durum İslâm’ın insana gösterdiği hürmetin bir tezahürüdür.

Kanaatimizce Mâlikilerin dışında kalan mezheplerin hatâen öldürmeyi miras engeli saymaları hükmün illeti açısından uygun düşmemektedir. Zira mûrisin vârisi

---

²⁸⁹ Ebû Dâvud, “Diyât”, 18.

²⁹⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, V, 149-150; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 150.

²⁹¹ Haddâd, *el-Cevheretü’n-neyyira*, II, 157.

²⁹² Sahnûn, *el-Müdevvenetü’l-kübrâ*, IV, 347.

²⁹³ Şâfiî, *el-Ümm*, V, 150.

²⁹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 152.

²⁹⁵ TMK, Madde-578. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf> Erişim: 29.08.2023

²⁹⁶ Mecelle, m.99.

öldürmesinde kendisini mirastan mahrum bırakan vasıf bu fiili mirasa bir an önce sahip olmak için gerçekleştirmiş olmasıdır. Oysa hatâen öldürmede böyle bir amaç bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu hususta Mâlikilerin öldürme fiilinde kastı ve hatayı farklı değerlendiren yaklaşımı daha isabetli görünmektedir. Vârisini kasten öldüren kişinin mirastan mahrum bırakılması İslâm'ın insan onuruna verdiği değerini göstermesi açısından önemlidir.

1. Vasiyet

İslâm miras hukukunda insana gösterilen hürmetin tezahürlerinden bir diğeri de vasiyet müessesesidir. Sözlükte “bitiştirmek, bağlamak; önermek” anlamlarına gelmektedir.²⁹⁷ Vasiyet genel olarak kişinin hayattayken ölümünden sonra gerçekleşmek üzere hayır niyetiyle yaptığı işlemdir.²⁹⁸ Vasiyet hakkında Hz. Peygamber, “Allah, amellerinize eklenmek üzere -hayatta iken yaptığınız iyilikler dışında hayırda bulunabilmeniz için- vefatınız sırasında mallarınızın üçte biri üzerinde size tasarruf yetkisi vermiştir.”²⁹⁹ ifadesiyle vasiyetin meşrû kılınışı sebebine işaret etmiştir.

Vasiyet, bağlayıcılık bakımından gayri lazım bir akittir. Vasiyet bırakan kişi, hayattayken dilediği zaman vasiyetini değiştirebilir ya da isterse vazgeçebilir. Ancak vasiyet bırakan kişi öldükten sonra vasiyeti bağlayıcı hale gelir. Bundan dolayı vasiyeti yerine getirmek vacip hale gelir.³⁰⁰

Vasiyetin çeşitleri ve geçerli olması için birtakım şartlar bulunmaktadır. Ancak asıl maksat bu olmadığı için değinilmeyecektir. Vasiyette konumuzu ilgilendiren kısım, kişinin öldükten sonra bile sanki yaşıyormuş gibi onun istediklerini yerine getirme işlemidir. Bu durum İslâm'ın insana ve onun iradesine gösterdiği hürmetin tezahürleri arasında yer almaktadır.

---

²⁹⁷ Cevherî, *es-Sihâh*, “vsiy”, VI, 2525.

²⁹⁸ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, VII, 333.

²⁹⁹ İbn Mâce, “Veşâyâ”, 5.

³⁰⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, VII, 378.

V. MÜNÂKEHÂT ALANINDA İNSANA HÜRMETİN FIKHA ETKİSİ

İslâm aile hukukunun hükümleri Kuran ve sünnet tarafından belirlenmiş, fukâhanın da bu iki kaynaktan yararlanarak getirdikleri yorumlarla aile hukuku sistematik bir hale gelmiştir. İslâm aile hukukunda amaç sevgi ve saygı çerçevesinde kadın ile erkeğin fitrata uygun bir şekilde yaşamasıdır. İslâm hukukuna göre aile kadın ve erkek ile tesis edilir. Günümüzde Batı toplumlarında maalesef yaygın olan kadın kadına ya da erkek erkeğe şeklinde aile adı altında toplumu ifsad eden davranışlara İslâm asla cevaz vermemektedir.

Evlenmelerinde hukuki olarak hiçbir engel bulunmayan kadın ve erkeğin İslâm'a uygun bir aile kurması için öncelikli olarak nikâh kıymaları gerekmektedir. İslâm hukukçularına göre nikâh "milk-i müt'a" yani eşlerin birbirinden faydalanması üzerine yapılan sözleşme şeklindedir.³⁰¹ İslâm hukukçularının tarifinden hareketle nikâhın akit niteliği ön plana çıkmaktadır.

İslâm hukukuna göre bir erkek ile bir kadının beraber olabilmesi için sahih nikâh akdi gerçekleştirmeleri gerekmektedir.³⁰² Nikâh kıyılmadan yapılan birleşmeler zina olarak adlandırılmış ve gerekli cezaları İslâm ceza hukuku bölümünde açıklanmıştır. Ayrıca nikâh akdi sadece insanlara has kılınmıştır. Nitekim Kur'an'da nikah için "sağlam bir söz"³⁰³ diye bahsedilmektedir. Hayvanlar kendi aralarında ve istedikleri yerde birleşme yapabilirken bu sağlam bir sözden hareketle insanlar arasında böyle bir şey mümkün olamamaktadır. Bu durum bile insanın diğer yaratılmışlardan üstün olduğunu ve İslâm'ın insana olan hürmetini göstermektedir. İslâm nikâh akdi ile aile olan kadın ve erkeğe birbirlerine karşı gözetecekleri sorumluluklar; bazı görev ve haklar da belirlemiştir. Zira bir çatı altında kalan ömürlerini idame ettirecek olan bu iki insanın birbirlerinin haklarına ve onurlarına saygı göstermeleri dinî olduğu kadar insânî bir gerekliliktir. Buna göre ailenin onurlu bir hayat sürebilmesi için geçim sorumluluğu kocaya verilmiştir.³⁰⁴ Keza kocaya

---

³⁰¹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, II, 288.

³⁰² Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtü'l-Burhânî*, III, 5.

³⁰³ Nisa, 4/21.

³⁰⁴ Nisa, 4/34.

karısını kollayıp gözetme, onurunu çiğnetmeme görevi de verilmiştir. Hatta boşanma durumunda bile karısına eziyet etmemesi ve boşanmayı güzellikle gerçekleştirilmesi emredilmiştir.³⁰⁵ Kadın ve erkeğin birbirlerine karşı gözetecekleri haklar Veda Hutbesinde de ele alınmıştır. Hz. Peygamber söz konusu hitabında şöyle buyurmuştur:

“Ey insanlar! Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah’ın emaneti olarak aldınız. Onların namus ve iffetini Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Dikkat edin! Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin onlar üzerindeki hakkınız iffet ve namuslarını korumalarıdır. Kadınların sizin üzerinizdeki hakları geleneklere uygun biçimde yiyecek ve giyeceklerini sağlamanızdır. Kadınlar hususunda Allah’tan korkun ve onlara en iyi şekilde davranın.”³⁰⁶

---

³⁰⁵ Bakara, 2/229.

³⁰⁶ Buhârî, “Hac”, 132

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNSANA HÜRMET BAĞLAMINDA GÜNCEL MESELELER

1. İnsan Kökenli Biyolojik Maddeler

Modern hukuk, insana ait olan maddeleri; insana ait özgünlüğünü kaybedip kaybetmeme açısından sınıflandırmıştır. İnsana ait olan doku ve hücrelerin insanla bağlantısı devam ettiği sürece insanın saygınlığının korunması için bu türden maddelerin satımı yasaklanmıştır.³⁰⁷ Nedeni ise insan doku ve hücrelerinin insandan ayrıldığı zaman hukuki olarak eşya sayılıp aynı hak hükümlerine tabi olması gerekirken insana ait olan bu maddelerin üzerinde tasarruf hakkı, kişilik hakları ile sınırlandırılmaktadır.³⁰⁸ Modern hukukta insana ait özgünlüğü kaybeden maddelerin eşyadan farkı kalmamış, alınıp satılmasında bir sorun görülmemiştir.³⁰⁹ İslâm hukukunda ise böyle bir ayrıma gidilmemiştir. İnsana ait olan tüm maddeler saygıdeğer kabul edilmiştir. İslâm hukuku, insan kökenli biyolojik maddelerin sahibinin bilinmediği esnada bu maddeyi değersiz görmemiş, herhangi bir insana ait olduğu için bu maddelere hükümlerde gereken ihtimam gösterilmiştir.³¹⁰ Bu yüzden köken itibarıyla insana ait olan, yapı itibarıyla insandan bağımsız olan maddelerin akitlere konu olup olmayacağı fukaha arasında tartışılmıştır. Sonuç olarak insandan bağımsız olsa bile insana ait olan bu maddelerin herhangi bir eşya gibi değerlendirmemişler ve bu maddelere mükerrerlik vasfı gereği gereken önemi göstermişlerdir.³¹¹

İnsan kökenli biyolojik maddeler, mezhepler arasında tartışılmıştır. Bu biyolojik maddelerden bir tanesi de anne sütüdür. Anne sütünün satımı, mezhepler arasında ihtilaflıdır. Anne sütünü, insandan parça kabul edip satımını caiz görmeyen Hanefiler ve anne sütünü insanlar arasında kullanımı yaygınlaşmış olması nedeniyle mal olarak kabul edip satımını caiz kabul eden diğer mezheplerin farklı görüşlerinin

---

³⁰⁷ Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi, Madde 21, <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5013.html> (Erişim: 8.01.2022)

³⁰⁸ Şahin, Nurten Zeliha, “İslâm Hukuku Açısından İnsan Kökenli Biyolojik Maddelerin Hukuki Statüsü”, 210.

³⁰⁹ Şahin, Nurten Zeliha, “Mahremiyet Alanı Olarak İnsan Bedeni” 169.

³¹⁰ Şahin, Nurten Zeliha, “Niçin Her Şeyi Satamayız?”, 425.

³¹¹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, V, 145.; Serahsi, *el-Mebsût*, XV, 125.

olması; Bakara Suresi 233. ayetine yükledikleri anlamdan kaynaklanmaktadır. Ayette “Çocuklarınızı sütannelere emzirtmek isterseniz münasip olan ücreti verdiğiniz takdirde sizin için bir günah yoktur.” buyurulmaktadır. Fukaha, sütanneye verilmesi gereken paranın neyin karşılığında olduğu konusunda farklı yorumlamalarda bulunmuştur. Hanefî ve Hanbelîler buradaki ücretin sütannenin şahsi ihtiyaçlarını karşılamak için olduğunu belirtmektedirler. Çünkü Hanefî mezhebine göre anne sütünün de içinde bulunduğu insandan ayrılan biyolojik maddelere, insana aidiyetini devam ettirdiğinden gayri mütekavvim sayılmışlardır. Bu türden maddelerin satımı batıl kabul edilmiştir.³¹² Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlerden bir kısmına göre ise ayette belirtilen paranın sütün karşılığı olduğunu belirtmektedirler.³¹³ Çünkü Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlerden bir kısmına göre ise bir nesnenin mal olarak kabul edilebilmesi için o malın temiz olmasının yanında insanlar arasında o nesneden faydalanmanın yaygın hale gelmesi gerekmektedir. Anne sütü de bu mezheplere göre temiz kabul edilmesinin yanında insanlar arasında faydalanması yaygınlaşmıştır.³¹⁴ Dolayısıyla bu mezhepler, anne sütünü eşya olarak kabul etmiş ve aynı haklara sahip olduğunu belirtmişlerdir.³¹⁵ Anne sütünün yanında insandan arız olan ter ve gözyaşı da temiz kabul edilmektedir. Ancak bu tür maddelerden faydalanılması insanlar arasında kabul görmemiştir. Bu nedenle bu türden maddeler, mal olarak kabul görülmemiştir.³¹⁶

İnsan kökenli biyolojik maddeler arasında yer alan insan saçı da mezhepler arasında tartışılmıştır. Cumhur fukahaya göre insan vücudundan ayrılmış saç, temiz kabul edilmiştir.³¹⁷ Temiz olduğu için bu saçtan faydalanma işlemi ise fukaha arasında ihtilafıdır. İnsan saçının muvazaalı akitlerde mahal olması durumunda insanın hürmetini zedeleyeceği açıktır. İnsanın tüm parçalarıyla herhangi bir akde konu

---

³¹² Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, V, 145.; Serahsi, *el-Mebsût*, XV, 125.

³¹³ Nevevî, *el-Mecmû'*, IX, 254.; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, 147.

³¹⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, 147.; Nevevî, *el-Mecmû'*, XI, 156.

³¹⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, 147.

³¹⁶ Şahin, Nurten Zeliha, “İslâm Hukuku Açısından İnsan Kökenli Biyolojik Maddelerin Hukuki Statüsü”, 214.

³¹⁷ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, V, 145.; Derdîr, *Şerhu's-sağir ala akrebi'l-mesâlik ila mezhebi'l-İmam Malik*, I, 58; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 231; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, I, 50.

olması, insanın mükerrerrem olmasına zarar verdiği için bu türden durumlar yasaklanmıştır.³¹⁸

2. Organ Nakli

Organ nakli, işlevini yerine getiremeyen bir organın yerine canlı veya ölü bir vericiden alınan sağlam organın nakledilmesine denilmektedir.³¹⁹ Organ nakli işleminde nakledilecek organın kaynağı bakımından canlıdan organ nakli, ölüden organ nakli, ceninden nakil şeklinde üç türü bulunmaktadır.³²⁰

Fukaha, organ naklinin cevazı konusunda kıstas olarak insanın hayati tehlikesinin bulunmasını gerekli görürler. Bunun yanında hayati tehlike kadar olmasa da hastaya ciddi bir şekilde zarar verecek durumlarda da organ naklini caiz görenler bulunmaktadır.³²¹ İnsanın bedeni, saygınlık içerdiği için organları da bu saygınlığa aynı oranda sahiptir. Dolayısıyla ister canlı ister ölü olsun insanın organının başka bir insana nakledilmesinin insana hürmeti ihlal ettiği için caiz görmeyenler de olmuştur.³²²

Ölü bir kimseden canlı kimseye yapılacak olan organ nakli için bazı şartlar bulunmaktadır. Zaruret şartına ek olarak hastalığın bunun dışında başka bir yolla giderilemeyeceği hakkında uzman bir doktorun onayı olması gerekmektedir. Ayrıca organı alınan kişinin işlem esnasında ölü olması, toplumun huzuru için organı alınan kişinin ölmeden önce onayının alınması, alınacak organ mukabilinde ücret talep edilmemesi ve organ nakli yapılacak kişinin de bu nakle razı olması gerekmektedir. Din İşleri Yüksek Kurulu, zikredilen bu şartlar çerçevesinde organ nakline cevaz vermektedir.³²³ Zaruretin olmadığı yerde ölü de olsa insan bedenine dokunulması

---

³¹⁸ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, V, 125.

³¹⁹ İnce, İrfan, "Organ Nakli", *DİA*, XXXIII, 373.

³²⁰ Yaman, Ahmet, *Fıkıh Araştırmaları*, 320-321., Kaan, Enver Osman, *Günümüz Fıkıh Meseleleri*, 157-158.

³²¹ Yaman, Ahmet, *Fıkıh Araştırmaları*, 319.

³²² Kaan, Enver Osman, *Günümüz Fıkıh Meseleleri*, 162.

³²³ <https://kurul.diyenet.gov.tr/Cevap-Ara/Karar/9669/organ-naklinin-dini-hukmu> (8.11.2022)

saygınlığa ihlal anlamındadır. Çünkü “*Ölünün kemiğini kırmak, dirinin kemiğini kırmak gibidir.*”³²⁴ hadisi bu alanda temel şiar kabul edilmektedir.³²⁵

Nevevî (v. 676/1277), insanın bir kemiği kırıldığı vakit başka bir madde ile kaynaştırılması gereken bir durumda, necis bir madde dahi bulunmazsa kaynaştırma işleminde insan kemiği kullanılabilirliğini bildirmektedir.³²⁶ Kâsânî (v. 587/1191), organ nakli yapılan işlemler neticesinde insanın hürmetine hâle geleceği, bu nakille tedavinin kesin çözüm olmayışı ve organ alım esnasında bir tür işkence sayılacağı gerekçesiyle bu tür işlemleri doğru bulmamaktadır.³²⁷ Ancak o günün tıp seviyesine göre insandan organ nakletme ameliyesi kuvvetle muhtemel olarak başarısızlıkla sonuçlanacağı için fukaha bu yönde fetva vermiştir. Günümüzde ise gelişen teknoloji sayesinde bu nakiller mümkün olabildiği için zaruret hallerinde caiz oluşuna dair fetvalar verilmektedir.³²⁸

Organa olan ihtiyacın her geçen gün artmasına rağmen parayla satın alınmasına karşı çıkılması işin ahlaki boyutundan kaynaklanmaktadır. Bu durum, insanın saygınlığına zarar vermektedir. Dünya sağlık örgütü de bu konuda kişi istese bile kendi organını satamayacağını, ölmesi halinde akrabalarının da organ karşısında para alamayacağını belirtmektedir.³²⁹ İslâm hukukunda da kişi organlarını bağışlama tasarrufuna sahiptir. Ancak bir bedel karşılığında organını satamaz. Bu durum insanın saygınlığını zedelemektedir.³³⁰

Gelişen tıp sayesinde bu konuda ortaya çıkan sorunlardan birisi de ceninden organ nakli ve doku nakli konusudur. İslâm Konferansı Teşkilatına bağlı Mecmau’l-fıkhî’l-İslâmî’de bu konu hakkında alınan karar şu şekildedir: “Organ nakli için ceninin anne karnından alınması ve hayatına son verilmesi düşünülemez. Çünkü

---

³²⁴ Ebû Dâvud, “Cenâiz”, 60.

³²⁵ İnce, İrfan, “Organ Nakli”, *DİA*, XXXIII, 375.

³²⁶ Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 138.

³²⁷ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, V, 133.

³²⁸ İnce, İrfan, “Organ Nakli”, *DİA*, XXXIII, 373.

³²⁹ Şahin, Nurten Zeliha, “İslâm Hukuku Açısından İnsan Kökenli Biyolojik Maddelerin Hukuki Statüsü”, 211.

³³⁰ Mecmau’l-Fıkhî’l-İslâmî ed-Düvelî, “Karâr bi-şe’ni intifâ’i’l-insân bi-a’dâi cismi insânin âhâr hayyen kâne ev meyyiten”, <https://iifa-aifi.org/ar/1698.html> (8.11.2022)

ceninin de bir hukuki statüsü bulunmaktadır. Bu durum hamileliğin hiçbir safhasında düşünülemez. Sadece ceninin ölmesi durumunda annenin hayatına zarar vermemesi için kürtaj yoluna başvurulabilmektedir.”³³¹

3. Tüp Bebek

Yardımcı üreme teknikleri arasında sayılan tüp bebek, kadının birtakım etmenler nedeniyle hamile kalamaması ya da erkekte bulunan bir kusur neticesinde eşini hamile bırakamaması halinde kadın ve erkekte bulunan sperm ve yumurtanın laboratuvar ortamında döllenerek kadının rahmine yerleştirme işlemine denmektedir.³³² Tüp bebek işlemi, çocuğu olamayan bireylerin tedavi maksatlı yaptıkları bir işlemdir. Bu işlemin caiz olması için nikahlı karı kocanın kendilerine ait olan sperm ve yumurtanın kadının rahmine yerleştirilmesi gerekmektedir.³³³ Tedavi esnasında rahme yerleştirilmeyen fazla embriyolara ne olacağı, bizim araştırmamızın asıl konusunu teşkil etmektedir. Nitekim embriyo, potansiyel bir birey olarak saygıyı hak etmektedir. İnsana gösterilen hürmetin insan olma ihtimali olan embriyoya da gösterilmesi gerektiğini Din İşleri Yüksek Kurulunun ilgili fetvasından çıkartabiliriz.³³⁴

Tüp bebek tedavisi ile uğraşan merkezler, tedavinin başarıya ulaşması için kadından ve erkekte bulunan sperm ve yumurta almaktadırlar. Daha sonra alınan bu sperm ve yumurtalar laboratuvar ortamında döllendirilmektedir. Döllendikten sonra oluşan embriyo, anne rahmine transfer olana kadar dondurulmaktadır. Transfer işlemi başarıya ulaştıktan sonra kalan embriyolar, Sağlık Bakanlığı'nın iznine bağlı olarak 5 yıl saklanmaktadır.³³⁵ Daha sonra bu embriyolara ne olacağı konusu ailenin tercihine kalmaktadır. Bizim tavsiyemiz bu konuda şu şekildedir: Kadın ve erkekte bulunan sperm ve yumurtaların ayrı ayrı dondurulması ve

---

³³¹ Kaan, Enver Osman, *Günümüz Fıkıh Meseleleri*, 167.

³³² Beşer, Faruk, “İlkâh”, *DİA*, XXII, 115-116.

³³³ <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/996/tup-bebek-yontemi-ile-cocuk-sahibi-olmak-caiz-midir> , “Tüp bebek yöntemi ile çocuk sahibi olmak caiz midir?”, (9.11.2022)

³³⁴ <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/Karar/38223/tup-bebek-yonteminde-rahme-yerlestirilmeyen-fazla-embriyolarin-yok-edilmesi-caiz-midir> , Tüp bebek yönteminde rahme yerleştirilmeyen fazla embriyoların yok edilmesi caiz midir?, (9.11.2022)

³³⁵ <https://novafertil.com/embriyo-dondurma/> (9.11.2022)

döllenme yapılacağı esnada birleştirilip oluşan embriyonun anneye transfer edilmesidir. Nitekim bu şekilde yapılırsa hem embriyo oluşmaz, hem de ileri zaruret nedeniyle oluşan embriyoyu yok etmenin hüznünü yaşamazlar.

4. Taşıyıcı Annelik

Çocuk sahibi olmak, evlenen bireylerin temel istekleri arasında yer alır. İslâm da bunu teşvik etmiştir. Evlilikten sonra doğal yollardan çocuk sahibi olamayan bireyler, yardımcı üreme teknikleri ile çocuk sahibi olmak istemişlerdir. Bu yardımcı üreme teknikleri arasında tüp bebek önemli bir yer tutmaktadır. Tüp bebekle de bir şekilde çocuk sahibi olamayan bireyler, çareyi taşıyıcı annelik yönteminde aramaktadır. Taşıyıcı annelik, evli veya evli olmayan çiftlerin çocuk istemeleri ve doğal yollardan olmaması sonucu; bireylerden alınan sperm ve yumurta hücrelerinin dışarıda döllenenek oluşan embriyonun yabancı bir kadının rahmine yerleştirilme işlemidir.³³⁶ Bunun sonucunda taşıyıcı anne hamile kalır ve çocuğu doğurur. Bu işi ücret mukabilinde yapan kişiye “kiralık taşıyıcı anne” ücret almadan gönüllü olarak yapan kişiye ise “gönüllü taşıyıcı anne” denilmektedir.³³⁷

Taşıyıcı annelik yöntemini kullanarak çocuk sahibi olmak, dinin neslin korunması prensibine aykırı olduğu için caiz görülmemiştir. Bu yöntemi kullanarak çocuk sahibi olmaya çalışmak, neslin korunması ilkesine aykırıdır.³³⁸ Bu uygulamada dini ilkelere aykırı olan bir diğer durum ise şudur: Taşıyıcı annelik adı altında burada kadının bedeninin akdin konusu olup olamayacağı tartışılmaktadır. Anne rahmini akde konu etmek, onu sıradan bir mala dönüştürmek kadının hürmetine halel getirmektedir.³³⁹ Bu iş rahmi kiralama gibi görünse de gerçekte çocuğu satmaya benzemektedir. Çünkü kadın hamileliği boyunca taşıdığı çocuğu doğurunca ücret karşılığında başkasına vermektedir. Dinimizde ise hür bir kimsenin satışı batıl

---

³³⁶ Kaan, Enver Osman, *Günümüz Fıkıh Meseleleri*, 51.

³³⁷ Görgülü, Ülfet, “Taşıyıcı Annelik”, 198.

³³⁸ Kaan, Enver Osman, *Günümüz Fıkıh Meseleleri*, 63.; Görgülü, Ülfet, “Taşıyıcı Annelik”, 202-203.; Görgülü, Ülfet, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, 49.

³³⁹ Şimşek, Ayşe, “İslâm Hukuku Açısından Taşıyıcı Annelikte Meşruiyet Tartışmaları”, 247.

hükümündedir. İnsanın özgürlüğünü korumak, onun hürmetini korumakla eş değer görülmüştür.³⁴⁰

Taşıyıcı annelik konusunda cevaz vermeyen âlimler; “cinsel hususlarda aslolan haramdır” görüşünü benimsemektedir. Ayrıca taşıyıcı annelik konusunda bazı şartlar yerine getirildiği takdirde caiz olduğunu savunanlar da bulunmaktadır. Burada ise cevazına yönelik fetvayı “eşyada aslolan mübahlık” ilkesince vermişlerdir.³⁴¹

5. Ötanazi

Ötanazi; “Güzel, iyi, kolay” anlamına gelen “eu” ile “örnek” anlamına gelen “thanasia” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Sözlük anlamı itibariyle “güzel ve kolay ölüm” demektir.³⁴² Tıp terminolojisinde ise ötanazinin anlamı şu şekildedir: “Yoğun fiziksel ıstıraplardan kurtarmak amacıyla hastanın hayatına acısız bir şekilde son verme işlemidir.”³⁴³

Ötanazi tanımı itibariyle birtakım belirsizlikler taşımaktadır. Nitekim ötanaziyi savunanlara göre hastaya merhamet edilerek hastanın hayatına acısız bir şekilde son vermek gerekir. Öte yandan ötanaziyi kabul etmeyenlere göre ise bu tanım; cinayet içermektedir. Nitekim bir insanın hayatına kasıtlı olarak son verilmektedir.³⁴⁴ Ötanazi; hekimin eylemine göre aktif ötanazi ve pasif ötanazi olarak iki kısma, eylemin içeriğine göre dolaylı ve dolaysız ötanazi şeklinde ikiye, hastanın talebine göre de istemli-istem dışı ve istemsiz olarak üçe ayrılmaktadır.³⁴⁵ Bu ötanazi çeşitlerinin hepsinin amacı aslında insanı acılarından kurtararak ölümünü kolaylaştırmaktır.

Mer’i hukuka göre yaşam hakkı doğumdan önce başlar ve ölümle sona ermektedir. Yaşam hakkı, üzerinde tasarruf edilemeyecek bir haktır. Kişinin kendi canına kıyma hakkı bulunmamaktadır.³⁴⁶ İslâm hukukuna göre ise yaşam hakkı feragat

---

³⁴⁰ Şahin, Nurten Zeliha, “İnsanın Onuru mu? Mükerrerliği mi?”, 246.

³⁴¹ Kaan, Enver Osman, *Günümüz Fıkıh Meseleleri*, 63.

³⁴² Baydar, Tuba Erkoç, *Bu Can Kimin?*, 9.

³⁴³ Baydar, Tuba Erkoç, *Bu Can Kimin?*, 10.

³⁴⁴ Baydar, Tuba Erkoç, *Bu Can Kimin?*, 11.

³⁴⁵ Detaylı bilgi için bkz: Baydar, Tuba Erkoç, *Bu Can Kimin?*, 13-35.

³⁴⁶ Akçan, Esra Alan, “Ötanazi”, *İÜHFİM*, 20.

edilemeyen ve devredilemeyen haklardandır. Gerektiğinde dinin haram kıldıklarının mübah olması ve farzlarının terk edilebilmesi yaşama hakkının öncelikli olarak korunmasını gerektirmekte; ölme tercihinde bulunmanın yetki aşımı olduğunu düşündürmektedir. Zaruret, meşakkat ve ikrah altında bulunan kişilerle ilgili hükümler incelendiğinde böyle bir durumda ölmeyi değil yaşamın tercih edilmesini vurgulamaktadır.³⁴⁷ Ölmeyi değil, yaşamayı hak eden insanın kendi canına bilerek son verecek şekildeki davranış olan ötenazi caiz kabul edilmemektedir.³⁴⁸

Tedavisi mümkün olmayan hayvanların daha çok acı çekmemesi için veterinerin gözetimi altında itlafında sakınca görünmemektedir.³⁴⁹ Ancak aynı durum insanlar için geçerli değildir. Hayvanlara merhamet saikiyle yanaşıp onları itlaf etmekle insana merhamet edip insanın hayatına son vermek arasındaki fark insanın mükerrem oluşundan kaynaklanmaktadır. Bu mükerremlik, insanın kendisinin bile feragat edemeyeceği haklardan olan yaşam hakkına müdahaleyi engellemektedir. Ölümü bile temenni etmemin yasaklandığı bir dinde³⁵⁰ kişinin kendi canına kıyması intihar, bunu gerçekleştirecek kişiler içinse bir cinayettir.³⁵¹

6. Kısırlaştırma

Kısırlaştırma, çocuk yapma özelliklerini devre dışı bırakmak amacıyla kadın veya erkeğin üreme organlarına müdahale etme işlemidir.³⁵² En yaygın kullanılan kısırlaştırma işlemi, birtakım tıbbi ilaçlar kullanma yöntemiyle hem kadına hem de erkeğe uygulanmaktadır. Kadına uygulanması ise daha yaygındır. Tıbbi ilaçlar kullanma dışında birçok kısırlaştırma yöntemi bulunmaktadır.³⁵³

---

³⁴⁷ Kaya, Ali, “İslâm Hukuku Açısından Ölümü Tercih Etmek: Ötenazi”, 67.

³⁴⁸ DİYK, *Fetvalar*, 515; Bilmen, Ömer Nasûhî, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, III, 45.

³⁴⁹ DİYK, *Fetvalar*, 534.

³⁵⁰ Buhârî, “Merdâ”, 19

³⁵¹ DİYK, *Fetvalar*, 515.

³⁵² Ebu İyd, el-Abd Halil, “İslâm Hukuku’na Göre Kısırlaştırmayla ve Geçici Yollarla Doğum Kontrolü”, 133-134.

³⁵³ Ebu İyd, el-Abd Halil, “İslâm Hukuku’na Göre Kısırlaştırmayla ve Geçici Yollarla Doğum Kontrolü”, 134.

Kısırlaştırma işlemi, İslâm hukukunun genel prensiplerine aykırıdır. Nitekim İslâm'ın zaruriyyât-ı hamse olarak saydığı ve koruması gereken beş temel değerden birisi de neslin korunmasıdır. Kısırlaştırma da bu temel ilkeye aykırılık teşkil etmektedir. Nesli korumak yerine nesli kurutma amacı güden bu işlemin fıkhen hükmü haram olarak kabul edilmektedir.³⁵⁴

Tıbbî teknikler ilerlemesi sonucunda yardımcı üreme teknikleri ile çocuk sahibi olan bireyler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra geçerli bir mazereti bulunmadığı halde keyfi olarak çocuk sahibi olmak istemeyen bireyler de bulunmaktadır. Bu tür bireyler vazektomi, kordon bağlatma, rahim aldırma gibi yöntemlere başvurmaktadır. Nesli kurutma amacı güden bu türden davranışlar ise caiz kabul edilmemiştir.³⁵⁵ Öte yandan kemoterapi gibi kısırlaştırma gibi yan etkisi olan tedaviler ise canı kurtarmak için caiz görülmüştür.³⁵⁶

Kısırlaştırmaya kıyasen iğdiş edilme yani hadım olma da haram kabul edilmiştir. İslâm dini, bir erkeğin kendi isteğiyle veya isteği dışında hadım edilmesini yasaklayıp haram kılmıştır. Bu konuda İslâm âlimleri arasında icmâ vardır.³⁵⁷ Hadım edilecek kişinin hür veya köle, müslüman veya gayri müslim oluşu bu hükmü değiştirmez.³⁵⁸ Kişi kendi kölesini hadım ettiği takdirde Hz. Peygamber ; “*Kölesini hadım eden hadım ederiz.*” buyurarak böyle kişilere kısas yapılabileceğini bildirmiştir.³⁵⁹ Ayrıca bir gazve esnasında bazı sahabiler hadım olmak isteyince Hz. Peygamber, bunu onlara yasaklamıştır.³⁶⁰ Hadım olan kimse, şehvi duygularından arınarak Allah'a daha çok ibadet etmek isteyebilir. Sahabeden Osman b. Maz'ûn'un da bu amaçla hadım olma isteğini Hz. Peygamber kabul etmemiştir.³⁶¹

---

³⁵⁴ İbn Hacer el-Heytemî, *Tühfetü'l-muhtâc fi şerhi'l-Minhâc*, VII, 186.

³⁵⁵ DİYK, *Fetvalar*, 526.

³⁵⁶ Kahraman, Abdullah “Tedavi”, *DİA*, XL, 255.

³⁵⁷ Yaran, Rahmi, “Hadım”, *DİA*, XV, 3.

³⁵⁸ Akdemir, Hikmet, “Kur'an ve Sünnetin Kölelerin Hadım Edilmesine Yaklaşımı”, 38.

³⁵⁹ Ebû Dâvûd, “Diyât”, 7.

³⁶⁰ Buhârî, “Tefsîrü'l-Kur'ân”, 5/9, “Nikâh”, 8; Müslim, “Nikâh”, 11.

³⁶¹ Buhârî, “Nikâh”, 8.

Dinimizde bir insanın kısırlaştırılması haram kabul edilirken birtakım nedenler dolayısıyla bir hayvanın kısırlaştırılmasına cevaz verilmektedir. Nitekim Din İşleri Yüksek Kurulu bu konuda sorulan bir soru karşısında “gerekli sebeplerden ötürü; toplumun menfaati gereği hayvanların gebe kalmalarını engelleyici ilaç ve benzeri şeylerin kullanılmasında ve ekolojik denge gözetilerek kedi, köpek vs. başıboş hayvanların kısırlaştırılarak çoğalmalarının kontrol altına alınmasında dinen bir sakınca bulunmamaktadır.” fetvasını vermiştir.³⁶²

Görüleceği üzere kısırlaştırma konusunda da hayvanlar ve insanlar hakkındaki hükümleri kıyas ederek, insanın karşı karşıya kaldığı durumlarda insanın saygınlığından ötürü hükmün farklı olduğu tespit edilmiştir.

7. Klonlama

İnsan kökenli biyolojik maddeler gelişen teknoloji sayesinde farklı mecralarda kullanılmaktadır. Bu alanlardan birisi de klonlama diye tabir edilen insandan başka bir insanı kopyalama işidir.³⁶³ Klon kelimesi, “henüz doğmamış” anlamına gelmektedir. Arapçada ise “istinsah” kelimesi ile ifade edilmektedir. Bu kavram genetik biliminde herhangi bir cinsel birleşme olmadan çekirdek transferi yöntemi ile bazı canlı türlerinin çoğalması için kullanılmaktadır.³⁶⁴

İslâm âlimleri, verim ve kalitenin artması amacıyla bitki ve hayvanın İslâm’ın ana maksatlarına uygun bir fayda gözetilmesi, oluşan yeni bitki ve hayvanın oyuncak yerine konulmaması, bu işlemlerden beklenen faydayı aşacak bir zararın bulunmaması ve hayvanlara eziyet çektirmek gibi zararlara sebep olmadığı takdirde klonlamaya cevaz vermişlerdir.³⁶⁵ Gelişen teknoloji sayesinde bitki, hayvan gibi canlıların çoğaltılması dikkat çekmezken insan kopyalama işlemi dikkat Uluslararası hukukta insan onuru önemli bir ilke olarak benimsenmiştir. Bu nedenle klonlanmış insanın başkaları tarafından basit bir insan kopyası olarak nitelendirilmesi, sürekli olarak asıl

---

³⁶² DİYK, *Fetvalar*, 533.

³⁶³ Görgülü, Ülfet, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, 146.

³⁶⁴ Bağcı, Hasan, “Klonlama Teknikleri”, 4.

³⁶⁵ Kaan, Enver Osman, *Günümüz Fıkıh Meseleleri*, 81.

insanla karşılaştırılmasına neden olacaktır. Bu durum kopyalanmış insanda oluşabilecek psikolojik problemlere yol açacaktır. Bu nedenle insan klonlanması, insan onuruna savaş niteliğindedir.³⁶⁶ Klonlama, insanın normal yoldan üreme haline ters bir durumdur. İnsanın mükerrem oluşuna zarar vermektedir. Çünkü insanın muhterem olması ancak yaratılış şeklini muhafaza etmekle mümkündür. Ahsen-i takvim üzere yaratılan insanın bedeni bir laboratuvar deneği olması insanın saygınlığına ters bir durumdur. Bu nedenle klonlama işine cevaz verilmemiştir.³⁶⁷ Ayrıca günümüz tıp dünyası, tıp etiğine aykırı olması nedeniyle insanın klonlamasına sıcak bakmamaktadır. Bu nedenle birçok ÷lke insanların klonlanmasına karşı kanunlar çıkarmaktadır.³⁶⁸

8. Kök Hücre Çalışmaları

Kendini yenileyebilen, vücut içinde veya uygun şartlar sağlandığında laboratuvar ortamında birçok farklı hücre tipine dönüşebilen farklılaşmamış hücrelere kök hücre denmektedir.³⁶⁹ Kök hücreler, vücutta bulunduğu yere göre erişkin kök hücreler ve embriyonik kök hücreler olarak iki ana sınıfa ayrılır.

Kök hücre çalışmalarının dini hükmü, kök hücre kaynağına göre ayrı ayrı ele alınmaktadır. Yetişkin kök hücrelerin hükmü, organ ve doku naklinin hükmüyle aynıdır. Buna göre kan, ilik vb. dokusu alınan kişinin, bu konuda maddi veya manevi bir baskıya maruz kalmaması, bu işlemin sağlığına tehdit oluşturmaması, alınacak doku karşılığında menfaat sağlamaması/ücret almaması kaydıyla bu tür kök hücre çalışmaları yapılmasında sakınca bulunmamaktadır.³⁷⁰ Embriyonik kök hücrelerin hükmü konusunda DİYK şu şekilde görüş bildirmiştir: Embriyonik kök hücre ile tedavi olmak, bir başkasına nakletmek veya embriyonik kök hücreyi bilimsel araştırmalarda deney aracı olarak kullanmak, araştırma amaçlı embriyo üretme insanın

³⁶⁶ Görgülü, Ülfet, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, 149.

³⁶⁷ Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, "Karâr bi-şe'ni'l-İstinsâhi'l-Beşeri" <https://iifa-aifi.org/ar/2013.html> (10.11.2022)

³⁶⁸ Bağış, Haydar, "Klonlama", 194.

³⁶⁹ Ören, Hale, "Kök Hücreler", 271.

³⁷⁰ Paçacı, İbrahim, "Klonlama ve Kök Hücre Çalışmalarının İslâm Dini Açısından Değerlendirilmesi", 59.

mükerremlik vasfına aykırıdır. Ayrıca bu süreçlerde yapılacak müdahaleler sonucunda embriyonun gelişimini tamamlayarak cenin olmasının önüne geçilmiş olmaktadır. DİYK yaşam hakkının korunması ilkelerince bu yöntemlere cevaz vermemektedir.³⁷¹

9. Kürtaj

Köken itibariyle Fransızcadan gelen kürtaj kelimesi, “döl yatağının içini temizleyip cenini alma” işlemine denilmektedir.³⁷² Tedavi amacıyla kürtaj ve istemli şekilde kürtaj şeklinde çeşitleri bulunmaktadır.³⁷³ Fetva meclislerinde annenin kendi istemiyle ceninin düşürme işlemine cevaz verilmemektedir. Ancak annenin hayatı söz konusu olduğunda ceninin düşürülebileceği yönünde cevaz bulunmaktadır.³⁷⁴

Bedensel ve ruhsal bütünlüğü koruma hakkı kişinin özel yaşantısına saygı içerisinde tanımlanmıştır. Bunun sonucunda kişinin kendisinin bile dokunamadığı haklara müdahale etme hakkını; kendisine ait bir hak olarak görmeye başlamıştır. Dolayısıyla “benim bedenim bana aittir” düşüncesi, kadının kürtajı kendine hak olarak görmesine neden olmuştur.³⁷⁵

İslâm’da insan bedeni dışarıdan gelecek saldırılara karşı korunurken ceninin yaratılışına aykırı davranışlarda bulunmasını engelleyici tedbirler de alınmıştır. Bunun sonucunda ceninin güvenliği de sağlanmıştır.³⁷⁶ Benim bedenim, istediğimi yaparım gibi sözler sarf edilse de bu sözler yukarıda zikrettiğimiz ilkeye göre tasvip edilmemiştir. İnsanın kendi bedeni üzerinde zarar verici değişiklikler yapma hakkı bulunmamaktadır. Bu nedenle kişinin yaşamı ve fiziksel beden bütünlüğü Allah hakları içerisinde sayılması sonucunda insan bedeni üzerinde istediği özerkliği elde

---

³⁷¹ <https://kurul.diyamet.goö.tr/Cevap-Ara/Karar/38685/arastirma-amacli-embriyo-uretmek-dinen-caiz-midir> , <https://kurul.diyamet.goö.tr/Cevap-Ara/Karar/38668/embriyonik-kok-hucre-ile-tedavi-olmak-bir-baskasina-nakletmek-veya-embriyonik-kok-hucreyi-bilimsel-arastirmalarda-deney-araci-olarak-kullanmak-caiz-midir> (9.11.2022) , Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmî ed-Düvelî'nin de aynı doğrultuda kararı bulunmaktadır: <https://iifa-aifi.org/ar/1800.html> (10.11.2022)

³⁷² “Kürtaj”, TDK, <https://sozluk.gov.tr> , (10.11.2022)

³⁷³ Kaan, Enver Osman, *Günümüz Fıkıh Meseleleri*, 103.

³⁷⁴ Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmî ed-Düvelî, “Kârar bi-şe'ni-istihdâmi'l-ecinne masdaran li zirâati'l-a'za' , https://iifa-aifi.org/ar/1800.html#_ftn1(10.11.2022)

³⁷⁵ Şahin, Nurten Zeliha, “Mahremiyet Alanı Olarak İnsan Bedeni” 162-163.

³⁷⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, VII, 322.; Cezîrî, *Kitâbu'l-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erbaâ*, V, 329.

edememektedir. Modern hukuk, insana istediği bu özerkliğin yolunu açarken İslâm hukuku insanın fitratını ön plana çıkartıp bu özerkliği insanın elinden almıştır.³⁷⁷

Kürtaj konusunda tartışılan konulardan birisi de engelli olduğu tespit edilen ceninin düşürülmesi işlemidir. Bu konuda da mutlak olarak düşürülmeye cevaz vermeyenler olduğu gibi; “ruh üflenmeden önce cevaz verenler” ve “ruh üflendikten sonra cevaz vermeyen âlimler” de bulunmaktadır.³⁷⁸ Tecavüze uğrayan kadınların kürtaj yoluyla çocuklarını aldırma istemeleri de âlimlerin tartıştıkları diğer bir meseledir. Çağdaş âlimlerden Yusuf el-Karâdâvî’ye göre; müslüman, iffetli kadınlar düşman güçlerinin tecavüz etmesi sonucu oluşan cenine nefret gözüyle bakmakta ve ondan kurtulmak istemektedirler. Bu nedenle Karadâvî, bu duruma maruz kalan kimselerin rahmi tahliye işlemine gitmelerine cevaz vermektedir.³⁷⁹

---

³⁷⁷ Şahin, Nurten Zeliha, “Mahremiyet Alanı Olarak İnsan Bedeni”, 171.

³⁷⁸ Kaan, Enver Osman, *Günümüz Fıkıh Meseleleri*, 111.

³⁷⁹ Karadâvî, Yusuf, *Hedyü'l-İslâm Fetâvâ Muâsıra*, II, 609-611 kitabından naklen: Ucatlı, Abdullah, “İslâm Hukukunda cenine müdahalenin hükmü”, 79.

SONUÇ

Kerem sahibi olan yüce Allah insanı mükerrerem bir varlık olarak ahsen-i takvîm üzere yaratmıştır. Ona akıl ve irade bahşederek diğer canlılardan farklı bir yerde konumlandırmıştır. Zira meleklerle irade bahşetmediği gibi hayvan ve bitkilere de ne kâmil bir akıl ne de irade bahşetmiştir. Bu meziyetleri ile insanın özel bir formda yaratıldığı görülmektedir.

İnsanın sosyal bir varlık olarak yaratılmış olması, kendisine birtakım haklar sağladığı gibi birçok ödev ve sorumluluklar da yüklemiştir. Söz konusu hak ve sorumlulukları sağlıklı bir şekilde icrâ edebilmesi için hukûkî kurallar tesis edilmiştir. Çalışmamız Şâri tarafından bina edilen bu hukûkî kuralların tesisinde insan onurunun ne denli dikkate alındığını ortaya koyma çabasının bir ürünü olmuştur. Fukahânın hüküm tesis ederken Allah'ın insan onuruna verdiği değeri göz önünde bulundurduğu, fikhın hemen her alanında örneklendirilebilecek düzeyde bir yoğunluğa sahip olduğu görülmüştür.

İslâm hukukunda insan birçok hususta hayvandan farklı değerlendirilmiştir. Zira insan yaratılış felsefesinde bir özne ve amaç iken hayvan ancak insana hizmet etmesi için bir araç olarak var edilmiştir. Bu ayırım hukukun insan ve hayvana yaklaşımındaki farklılığın en temel nedeni olarak göze çarpmaktadır. Zira insan edilgen değil, etkindir. Tüketilen değil, tüketendir. Dolayısıyla gerek Şâri'in gerekse fakihlerin hüküm tesis ederken gözettikleri temel ilke insanın mükerrerem, muhterem, şerefli ve onurlu yaratılış özellikleri olmuştur.

İslâm'ın tesis etmiş olduğu hukuk nizamı Batı hukukundan farklı birçok vasfa sahiptir. Zira Batı hukukunda suçlunun hakları fazlasıyla abartılmıştır. Mâdurun haklarının önüne geçirilmiş olması bir yana mâduriyetleri gideremeyecek bir seviyeye indirilmiştir. Bireysel özgürlükler başkasının hakkını gaspetme noktasına kadar geniş tutulmuştur. Suçlara verilen cezalar caydırıcılık fonksiyonunu gereği gibi temin edememektedir. Oysa İslâm hukuku ferdin ve toplumun maslahatını öncelemiştir. Bireyin kendisine, diğer insanlara, canlılara ve çevreye zarar vermeyeceği formda hukûkî normlar düzenlenmiştir. Cezalar sadece suç işlemiş olan şahsı değil, toplumun diğer fertlerini de suç işlemekten alıkoymuştur. Görünüşte ağır gibi görünmekle

birlikte İslâm hukukunun öngördüğü cezalar suçun mahiyeti ile paralel bir seyirde ve ağırlıkta olmuştur. Kaldı ki en ufak bir şüphe dahi had cezasını ta'zir cezasına dönüştürücü bir neden olarak kabul edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdurrezzâk, Ebû Bekr ‘Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San‘ânî (v. 211/826-27) el-Musannef, Dâru’t-Te‘sîl, Kahire 2015.
- Abdülazîz el-Buhârî, Keşfu’l-Esrâr, es-Sahâfetu’l-Osmânî, İstanbul, 1890.
- Akçan, Esra Alan, “Ötanazi”, *İÜHF*, 3-26. Cilt, LXXI, 2013
- Akdemir, Hikmet, “Kur’an ve Sünnetin Kölelerin Hadım Edilmesine Yaklaşımı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21 / 21 (Haziran 2009): 29-39.
- Aktan, Hamza, “Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur’anî Yaklaşım”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 59-79. 0/16 Aralık 2001
- Akşit, Cevat, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, Gümüşev Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Ali Haydar Efendi, *Dürrü’l-hükkâm şerhu Mecelleti’l-ahkâm*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2020.
- Âmidî, Ebü’l-Hasen Seyfüddîn Alî b. Muhammed (v. 631/1233), *el-İhkâm fi usûli’l-ahkâm*, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut 1982.
- Apaydın, Yunus, “Hacr”, *DİA*, XIV, 513-517.
- Avcı, Casim, “Hilafet”, *DİA*, XVII, 539-546.
- Bâcî, Ebü’l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa’d et-Tücîbî (v. 474/1081), *el-Müntekâ fi şerhi’l-Muvatta*, Matbaatü’s-Saade, Kahire 1332.
- Bağcı, Hasan, “Klonlama Teknikleri”, *Journal of Experimental and Clinical Medicine*, cilt, 14, 1-15, 1997.
- Bağış, Haydar, v.dğr, “Klonlama”, *Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 187-198.
- Bardakoğlu, Ali, “Bey”, *DİA*, VI, 13-19.
- _____, “Butlân”, *DİA*, VI, 476-478.

_____, “Ehliyet”, *DİA*, X, 533-539.

_____, “Hibe”, *DİA*, XVII, 421-426.

_____, “İcâre”, *DİA*, XXI, 379-388.

Baydar, Tuba Erkoç, *Bu Can Kimin?*, İz Yayıncılık, İstanbul 2021.

Beşer, Faruk, “İlkâh”, *DİA*, XXII, 115-117

Bilgiz, Musa, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, Fecr Yayınları, Ankara 2012.

Bilmen, Ömer Nasûhî, *Büyük İslâm İlmihali*, Kitaş Yayınları, İstanbul 2003.

_____, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, Ravza Yayınları, İstanbul 2021.

Buhârî, Muhammed b. Abdulaziz b. Ömer (v. 256/870), *el-Câmiu's-Sahih*, Dimeşk yy. 1422/2002.

Buhûtî, Mansûr b. Yunus (v. 1051/1641), *Keşşâfü'l-kınâ' an (metn)i'l-İknâ'*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, yy. ty.

Burhâneddin el-Buhârî, Burhâneddin (Burhanü's-şeria) Mahmud b. Ahmed Merğînânî (v. 616/1219), *el-Muhîtu'l-burhânî fi'l-fıkhi'n-Nu'mânî*, thk. Abdulkerîm Sâmi el-Cundî, Beyrut 1424/2004.

Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhız el-Kinânî (v. 255/869), *el-Bursân ve'l-urcân ve'l-umyân ve'l-hûlân*, Dâr'ü'l-Cîl, Beyrut 1410.

Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Farabî (v. 393/1003), *es-Sihâh: Tâcu'l-lüğa ve shâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgafur Attar, Beyrut 1990.

Cezîrî, Abdurrahman (v. 1941), *Kitâbu'l-fıkah ael mezâhibi'l-erbaâ*, Beyrut 2003.

Çağırıcı, Mustafa, “İzzet”, *DİA*, XXIII, 555-556.

_____, “Saygı”, *DİA*, XXXVI, 211-212.

Çalış, Halit, “Zaruret”, *DİA*, XLIV, 141-144.

Çayan, Gökhan, “Masumiyet Karinesi Doktrini”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1 / 42 (Nisan 2021): 49-88.

Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Çocuk*, Tekin Kitabevi, Konya 2016.

_____, *el-Muhtar'ın Anahtarı*, Tekin Kitabevi, Konya 2022.

_____, *Fıkıh Dersleri*, Tekin Kitabevi, Konya 2016.

_____, *İlm-i hâl'im*, Tekin Kitabevi, Konya 2020.

_____, *İslâm Hukukunda Akitler*, Tekin Kitabevi, Konya 2014.

Çolak, Abdullah, *İslâm Ceza Hukuku*, Kitap Dünyası Yayınları, Konya 2020.

“ed-Dibâğa”, *Mv.F.*, XX, 226-233.

DİYK, *Fetvalar*, TDV yayıncılık, Ankara 2018.

Debûsî, Ebû Zeyd Abdullâh (Ubeydullâh) b. Muhammed (v. 430/1039), *Takvîmü'l-edille fi'l-usûl*, thk. Hâlil Muhyiddin v.dğr, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1421/2001.

Derdîr, Ebu'l-Berekât Sîdî Ahmed b. Muhammed (v. 1201/1786), *eş-Şerhu's-sağîr alâ akrabi'l-mesâlik ilâ mezhebi'l-İmâm Mâlik*, nşr. Mustafa Kemal Vasfî, Kahire 1986.

Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arafе (v. 1230/1815), *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'lkebîr*, yy. ty.

Dönmezer, Sulhi, Erman, Sahir, *Nazarî ve Tatbiki Ceza Hukuku (genel kısım)*, İstanbul, 2016.

Draz, M. Abdullah, *İslâm'ın İnsana Verdiği Değer*, trc. Nureddin Demir, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1983.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak es-Sicistanî (v. 275/889), *es-Sünen*, Dimeşk 2009.

Ebu İyd, el-Abd Halil, “İslâm Hukuku’na Göre Kısırlaştırmayla ve Geçici Yollarla Doğum Kontrolü”, çev.: Mustafa Akman, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi*, 1, 2001, 133-152.

Ebu Zehra, el-Ukûbe, Kahire, Dar’u’l-Fikri’l-Arabî, ty,

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul 2011.

Erkoç Baydar, Tuba, “Bedenden Cesede İnsan Onuru”, *Fıkıh ve Biyoetik*, edt. Mürteza Bedir v.dğr, İsar Yayınları, İstanbul 2021.

Erturhan, Sabri, “İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 21, 2013, 185-214.

Esen, Muammer, “İnsanın Halifeliği Meselesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 2004, 15-38.

Fîrûzâbâdî, Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb (v. 817/1415), *el-Kâmûsü’l-muhît*, Müessesetü’r-Risâle, Lübnan 2005.

Gazzâlî, Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed et-Tûsî (v. 505/1111) *İhyâ’ü ‘ulûmi’d-dîn*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, yy. ty.

Görgülü, Ülfet, “Taşıyıcı Annelik”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 15, 2010, 197-208.

_____, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, İfav Yayınları, İstanbul 2018.

Haddâd, Radıyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed (v. 800/1398), *el-Cevheretü’n-neyyira*, el-Matbaatü’l-Hayriyye, 1905.

Hallâf, Abdülvehhâb, *‘İlmu usûli’l-fikh*, Mektebetu Dâri’l-Fecr, Beyrut 2020.

Hamidullah, Muhammed, vdğr. “Köle”, *DİA*, XXVI, 237-246.

“Köle”, *TİA*, V, 211-215

Haraşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Mâlikî (v. 1101/1690), *eş-Şerhu’l-kebîr ‘alâ Muhtaşarı Halîl*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, yy.

Haskefi, Alâüddîn Muhammed b. Alî ed-Dımaşkî (v. 1088/1677), *ed-Dürrü'l-muhtâr şerh-i Tenviri'l-epsâr ve câmi'l-bihâr*, thk. Abdü'l-mün'im Halil İbrahim, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2002.

Hattâb Ruaynî, Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed (v. 954/1547), *Mevâhibu'l-celîl li şerhi Muhtasarı Halîl*, nşr. Zekeriyâ Umeyrât, Beyrut 1995.F

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer (v. 1252/1836), *Hâşiye Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhi Tenviri'l-epsâr*, thk. Hüsamüddin b. Muhammed Salih el-Farfür, Dârü's-Sakâfe ve't-Türas, Dimeşk 2000.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed (v. 1879-1973), *Mâkâsıdı'ş-Şerîati'l-İslâmî*, Vizâratu'l-evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmîyye, Katar 2004.

İbn Emîru Hâc, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Halebî (v. 879/1474), *et-Takrîr ve't-tahbîr*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Kahire 1983.

İbn Hacer el-Heytemî, Ebu'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed el-Mekkî (v. 974/1567), *Tuhfetu'l muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, yy. ty.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed (v. 620/1223), *el-Muğni*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî ve Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Riyad 1997.

_____, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed (v. 620/1223), *el-Kâfi fî fikhi'l-İmâm Ahmed*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (v. 273/887), *es-Sünen*, thk.Beşşâr Avvâd Ma'ruf, Dâru'l-Cîl, Beyrut 1998.

İbn Muflih, Burhaneddin Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed (v. 884/1479), *el-Mubdi' fî şerhi'l-Mukni'*, thk. Muhammed Hasen Muhammed eş-Şâfiî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.

İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrâhîm el-Mısırî (v. 970/1563), *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, Kahire 1333.

İbn Rüşd el-Hafid, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed (v. 595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1982.

İbn Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî el-İskenderî (v. 861/1457), *Fethu'l-kadîr li'l-'âcizi'l-fakîr*, Dârü'l-Fikr, yy. ty.

İbn Teymiye, *Fetâvâ*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1987.

“el-İcâre”, *Mv.F*, I, 252-302.

İnce, İrfan, “Organ Nakli”, *DİA*, XXXIII, 373-375.

İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb (v. Ö./XI. yüzyılın ilk çeyreği), *el-Müfredât fi ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan ed-Davedî, Dârü'l-Kalem, Dimeşk 1412.

İspir, Zeynep, İnsan Haklarının Temeli Olarak İnsan Onuru Kavramı, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi)*, Ankara, 2017 (Doktora tezi)

Kaan, Enver Osman, *Günümüz Fıkıh Meseleleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2021.

Kahraman, Abdullah, “Ebu Hanife'nin İctihatlarında Sefihin Hacr Edilmemesi”, *İslâmî Araştırmalar*, Cilt, 15, sy. 1-2, 2002, 247-253.

_____, *Fıkıh Usûlü*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2018.

_____, “Tedavi”, *DİA*, XL, 254-256.

Kahtânî, Müsfir b. Ali b. Muhammed, “İslâm Hukukuna Göre Anne Rahminde Sakat Olan Çocukların Kürtaj Yoluyla Düşürülmesinin Hükmü”, çev. Abdullah Kahraman, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 439-484.

Karadâvî, Yusuf, *Hedyü'l-İslâm Fetava Muasıra*, Dârü'l-Vefa, Mısır 1993.

Kâsânî, Ebû Bekir Alâuddin b. Mes'ûd (v. 587/1191), *Bedâ'i'u's-sanâ'i fi tertîbi's-şerâ'i'*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1986.

Kaya, Ali, “İslâm Hukuku Açısından Yaşamı Bırakıp Ölümü Tercih Etmek: Ötanazi”, *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi*, cilt, 3, sy, 1, 50-70, 2021.

Koçak, Muhsin, Dalgın, Nihat, Şahin, Osman, Fıkıh Usûlü, Ensar Yayınları, İstanbul 2016.

Köse, Saffet, “Rüşd”, *DİA*, XXXV, 298-300.

Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr (v. 428/1037), *el-Muhtasar*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (v. 671/1273), *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türki v.dğr, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2006.

Kutluer, İlhan, “İnsan”, *DİA*, XXII, 320-323.

“el-Mâl” *Mv.F.*, XXXVI, 31-43.

Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî, Erişim (07.05.2023)

Merdâvî, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleymân (v. 885/1480), *el-İnsâf fî ma 'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b Hanbel*, yy., Kâhire 1995.

Merğînânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr (v. 593/1197), *el-Hidâye*, Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2010.

Mevsılî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd (v. 683/1284), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut yt.

Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf (v. 897/1492), *et-Tâc ve'l-iklîl 'alâ (bişerhi) Muhtasarı Halîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.

Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Guneymî ed-Dımaşkî (v. 1298/1881) *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Lübnan yt.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (v. 261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru İhyâi't-Türâs, Beyrut yt.

Nevevî, Muhyiddîn Ebû Zekerriyya Yahya b. Şeref (v. 676/1277), *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut yt.

Okur, Kâşif Hamdi, "İstihâle", *DÎA*, EK I, 672-674.

Ören, Hale, "Kök Hücreler", *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 2019;33(3):271-280.

Özpolat, İbrahim, *Mütakavvim Mal Klasik ve Modern Yaklaşımlar*, İktisat Yayınları, İstanbul 2020.

Paçacı, İbrahim, "Klonlama ve Kök Hücre Çalışmalarının İslâm Dini Açısından Değerlendirilmesi", *Usûl İslâm Araştırmaları*, , 7 (2007/1), 35 - 60.

Pala, Ali İhsan, "İslâm Hukuku Açısından Cenin Hakları", *Hayat Ne Zaman Başlar? Ne Zaman Biter?*, edt. Hakan Ertin v.dğr, İsar Yayınları, İstanbul 2019.

Sayın, Kemal Efe, "Avrupa'da Burka Yasakları Üzerine Bir İnceleme", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi – İnÜHFD* 11(1):180-193, 2020.

Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd et-Tenûhî (v. 240/854), *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.

Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ebû Sehl (v. 483/1090), *el-Mebsût*, Dâru'l-Mâ'rife, Beyrut 1993.

_____, *Usûlü's-Serahsî*, thk. Ebû'l-Vefâ el-Efganî, İhyâü'l-Meârifî'n-Nu'mâniyye, Haydarabad 2010.

Smerkandî, Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmed (v. 539/1144), *Tuhfetu'l-fukahâ*, Beyrut 1984.

Şa'bân, Zekiyyüddin, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî*, Mektebetu'l-İrşad, İstanbul 2016.

Şâfîî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdrîs (v. 204/819), *el-Ümm*, thk. Rif'at Fevzi Abdulmuttalib, Mansûra 2001.

Şahin, Nurten Zeliha, "İnsanın Onuru mu? Mükerrerliği mi? Biyoetikte İnsanın Değerinin Temellendirilmesine Yönelik Bir Analiz", *Amasya İlahiyat Dergisi*, 14 (Haziran 2020): 229-258. ("İnsanın Onuru mu? Mükerrerliği mi?")

_____, “İslâm Hukuku Açısından İnsan Kökenli Biyolojik Maddelerin Hukuki Statüsü”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 25, 2015, 205-223.

_____, “Mahremiyet Alanı Olarak İnsan Bedeni”, *Din Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Alguları Sempozyumu*, 2016, cilt: I, 157-173.

_____, Niçin Her Şeyi Satamayız? İnsanın Biyolojik Varlığı ve Biyolojik Maddelerinin Satım Akdine Konu Olabilirliğinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, *ICOIEF'18 -1stInternational Congress on İslâmic Economy and Finance: The Past and The Present*, 2020, cilt, 14, 422-432. (Niçin Her Şeyi Satamayız?)

Şâşî, Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. İshâk (v. 344/955), *Usûlu 'ş-Şâşî*, Daru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1986.

Şimşek, Ayşe, “İslâm Hukuku Açısından Taşıyıcı Anelikte Meşruiyet Tartışmaları”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 24, 2014, 241-266.

Şimşek, Oğuz, Anayasa hukukunda insan onuru kavramı ve korunması, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı*, (Basılmamış Doktora Tezi)

Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî (v. 476/1083), *el-Mühezzeb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut yt.

Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî (ö. 1158/1745'ten sonra), *Keşşâfü ıstulâhâti 'l-fünûn ve 'l-ulûm*, Mektebetü Lübnan Naşîrûn, Lübnan 1996.

Tirmizî, Ebû İshâ Muhammed b. İshâ (v. 279/892), *el-Câmi 'u's-sahîh*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1998.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK), “Onur”, (Erişim 29 Aralık 2021)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

Udeh, Abdulkadir, *et-Teşrîu 'l-cinâi 'l-İslâmî*, Beyrût, 1994.

Uzunpostalcı, Mustafa, “Cenin”, *DİA*, VII, 369-370.

_____, “Defin”, *DİA*, IX, 86.

Yaka, Zeki, İslâm'da Kölelik, Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İslâm Hukuku Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)

Yaman, Ahmet, *Fıkıh Araştırmaları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2021.

Yaran, Rahmi, "Hadım", *DİA*, XV, 3.

"ez-Zarûre", *Mv.F*, XXVIII, 191-207.

Zerkeşî, Bedreddin, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed (v. 794/1392), *el-Bahrü'l-muhîr fî usûli'l-fikh*, nşr. Abdülkâdir Abdullah Halef el-Ânî v.dğr., Kuveyt 1409/1988.

Zevkliler, Aydın, vdğr., *Medeni Hukuk*, Ankara 1999.

Zeydân, Abdulkerim, "İslâm Hukukunda Zaruret Hâli I", Trc. Hayrettin Karaman, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt, 8, 162-175.

_____, *Mecmûatü bühûsi'l-fikhiyye*, Bağdat, 1982.

Zuhaylî, Muhammed Mustafa, *el-Vecîz fî usûli'l-fikhi'l-İslâmî*, Daru'l-Hayr, Beyrut 2006.

Word Health Organization Regional Office for the Eastern Mediterranean. "İslâmic Code of Medical and Health Ethics", Erişim 29.12.2021